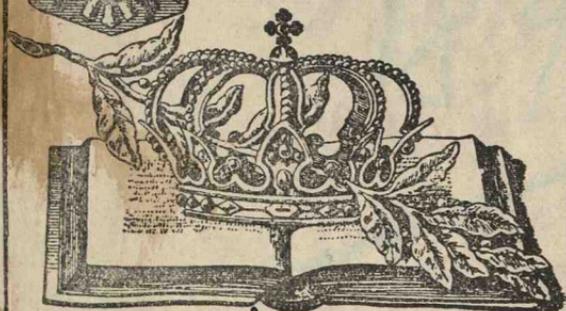

BIBLIOTECA
FVNDAȚIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

Nº Curent. 65705. Format .....

Nº Inventar. ~~116994~~ Anul .....

Sectia Defazit în Raftul *Dr.* .....

Inv. A. 46.994

RESBOAELE

D'INTRE

RUȘI ȘI TURCI

și

Inriurirea lor asupra țărilor române

Donațiunea Prof.

DE

Gh. Râmniceanu, Bârlad

A. P. XENOPOL

Doctor în drept și în filosofie, Profesor de Istorie

VOLUMUL I

11

JASSY.

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI.

1880.

63194

Biblioteca Centrală Universitară

BUCUREȘTI

Cota ... 65705 dublet

Inventar . 63194 . . . . .

CONTROL 1956

B.C.U. Bucuresti

C63194

Domnului Titu Liviu Maiorescu.

PRECUVENTARE

Studiul faptelor trecute poate să ne slujască până la un punct de călăuz în cele de față și viitoare. Astfel istoria poate să devină învățătoarea politicii și să conducă de la o indeletnicire teoretică la rezultate practice. Dacă este de interes a se cunoaște întreagă istoria unui popor, nu este mai puțin adevărat că acele fapte vor fi mai cu inriurare asupra vieții sale de față, care vor sta în o legătură mai strinsă cu dinsa, prin urmare acele ce vor fi mai apropiete. Cu cât istoria se îndepărtează, cu atăta ea se înalță în regiunile curat teoretice a le științei; cu cât din protivă se apropie, cu atăta se coboară în sfera practică a politicii. Pentru noi Români, poate avea ori ce parte a istoriei noastre un interes teoretic, până și studiul oardelor barbare ce cutierau câmpiile noastre pe vremile lui Herodot. Pentru ca interesul să devină practic, trebuie însă să ne lăsăm

PRECUVENTARE

Studiul faptelor trecute poate să ne slujască până la un punct de călăuz în cele de față și viitoare. Astfel istoria poate să devină învățătoarea politicei și să conducă de la o indeletnicire teoretică la rezultate practice. Dacă este de interes a se cunoaște întreagă istoria unui popor, nu este mai puțin adevărat că acele fapte vor fi mai cu inriurare asupra vieții sale de față, care vor sta în o legătură mai strinsă cu dinsa, prin urmare acele ce vor fi mai apropiete. Cu cât istoria se îndepărtează, cu atăta ea se înalță în regiunile curat teoretice a le științei; cu cât din protivă se apropie, cu atăta se coboară în sfera practică a politicei. Pentru noi Români, poate avea ori ce parte a istoriei noastre un interes teoretic, până și studiul oardelor barbare ce cutrierau câmpiile noastre pe vremile lui Herodot. Pentru ca interesul să devină practic, trebuie însă să ne lăsăm

nui intins ocean. Limanul nu se vede și singura speranță de scăpare este în puterea de rezistență a neamului nostru, dovedită prin atâtea veacuri de o luptă necurmată. Acuma însă când se deschide pentru noi o cale nouă și neumblată, trebuie să aruncăm o ochire îndărăpt pentru ca să căutăm a trage din faptele ce au hotărit până acum mersul istoriei noastre o îndreptare pentru viitor. Să ne gândim bine, căci cea mai mică greșală poate să ne peardă. Și pentru a nu greși trebuie să știm cu cine avem a face, să cunoaștem care sunt scopurile puterilor Europei față cu noi. Această învățătură nu o putem dobândi decât din istorie, ținând bine înțeles samă și de elementele noue ce schimbă pe fie ce zi politica europeană. Numai cât combinând iuteresul momentului cu principiile pe care le vom vedea aplicate în privirea noastră de puterile Europei, vom putea găsi care trebuie să ne fie linia de purtare față cu dinsele. Căci să nu uităm un lucru. Relațiile politice între popoare sunt fatale și necesare, ear destăinuirea lor se face numai cât în lungul curs al istoriei. Interesele momentului pot să schimbe pentru un timp linia de purtare a popoarelor unul către altul. Ele revin însă tot deauna la matca lor, ca și riurile acele ce se umflă în primăvară prin apele desghețului.

Am crezut a îndeplini o lipsă arătând cu

oare care amărunțimi politica țărilor europene față cu noi de la începutul atingerii noastre cu acea putere, care au avut asupra soartei noastre cea mai hotăritoare inriuire. Firul roș pe care am înșirat expunerea faptelor au fost acel al resboaelor ruso-turce.

Ne rămâne de adus mulțămirile noastre cele mai curate domnului Dimitrie Sturza de la Scheea pentru inlesnirea ce ne-au procurat, punându-ne la îndămână bogata sa bibliotecă, cuprinzetoare de atâtea scrieri privitoare la Români, cele mai multe pierdute sau uitate, precum și domnului Bogdan P. Hasdeu pentru îndatorirea ce ne au făcut împărtășindu-ne în manuscris cronica needită a lui Zilot Românul.

Autorul

SCRIERILE INTREBUINȚATE.

---

a) *In limba română.*

1. **Ureche**, Letopisițiile.
2. **Miron Costin**, id.
3. **Neculai Costin**, id.
4. **Ioan Neculcea**, id.
5. **Neculai Mustea**, id.
6. **Alexandru Amiras**, id.
7. **Axinte Uricarul**, id.
8. **Enachi Kogălniceanu**, id.
9. **Zilot Românul**, Cronica (needită).
10. **Manolachi Drăghici**, Istoria Moldovei pe 500 de ani. Iași 1857.
11. Istoria țerei românești editată de Gh. Ioanid. București 1869.
12. **Nicolai Bălcescu**, Românii și Fanarioții in Magazin istoric pentru Dacia. București 1846 Vol. I.
13. **M. Kogălniceanu**, Arhiva românească, Iași 1860.

14. Anaforaua obșteștii adunări către domnul Moldovei Scarlat Alexandru Calimach W. pentru instrăinarea Besarabiei 1812.
15. **Aricescu**, Istoria revoluțiunei române de la 1821, Craiova 1874 2 volumuri.
16. Expoziția stărei învățătorei in Moldova.
17. **Ioan Heliade**, Equilibrul între antitese București 1869.
18. Scrisorile lui Heliade in Convorbiri literare, anul al VII-le.
19. Biografia lui Gh. Asachi in Nuvelele istorice, Iași 1859.
20. Mihail Sturza, partida națională și comisia.
21. Mihail Sturza fostul domn al Moldovei, traducere din franceză. Iași 1874.
22. Fragmente din lucrurile și oamenii din 1848 in Buciumul din Octomvrie 1863.
23. **Aricescu**, Capii revoluțiunei de la 1848. judecați după propriile lor acte, Bucur. 1866.
24. **C. A. Rosetti**, Pruncul român din 1848.
25. Gazeta de Transilvania din 1848.
26. Vestitorul român din 1850.
27. **G. Valentineanu**, Despre administrația guvernului de la Balta-Liman. Bucur. 1859.
28. **Costache Cristea**, Pagina istorică a prințului convenției de la Balta-Liman, 1855.
29. Revista domniei prințului Grigorie Ghica de un membru al partidei naționale.
30. **Scarlat Rosetti**, Raport asupra stărei

departamentului finanțelor adresat căimacemului. Iași 1856.

31. **T. Codrescu**, Presa franceză și principatele române. Iași 1856.
32. Despre drepturile și unirea principatelor române. Paris 1866.
33. Starea principatelor române după tratatul de Paris.
34. Apel către alegători din partea adunării de proprietari, București 1857.
35. **Const. Ghenadi Bădeanu**, Apel la deputații români ai divanului ad-hoc 1857.
36. Un cuvânt în chestiunea alegerilor pentru divanul ad-hoc, zis în adunarea națională a Bacăoanilor la 26 August 1856. Paris.
37. **Em. Kinez**, Constituțiunea română. Bruxelles 1857.
38. Conservatorul din 1856.
39. **F. Sergiescu**, Trei Români sau prințul străin și prințul român.
40. **Mitileneu**, Colecțiune de tratate. București 1874.
41. **C. A. Rosetti**, Apel la toate partizile. Paris 1850.
42. **Ilie Fotino**, Tudor Vladimirescu și Alexandru Ypsilante tradus din elenește de P. M. Georgescu. București 1874.
43. Istoria rebelului din orient. București 1878. 9 fascioare.

44. Monitorul pe 1866. Desbaterile camerei.
45. Monitorul pe 1877. Desbaterile camerei și a Senatului.
46. **V. Alecsandri**, Napoleon III. Trei audi-ențe la Palatul Tuileriilor, in Convorbiri li-terare. An XII p. 41.
47. **V. Alecsandri**, Victor Emanuel, Cavour. Lamarmora. Extract din istoria misiilor mele politice. Conv. lit. An. XI p. 429.

b) *Cărți scrise de Români in limbi străine.*

1. **Kantemir**, Geschichte des Wachsthums und des Sinkens des osmanischen Reiches, deutsch von Schmidt, Hamburg 1745.
2. **Eudoxiu de Hurmuzaki**, Documente privitoare la istoria Românilor, București 1878 Vol. VI și VII.
3. **Jean Heliade**, Le protectorat du Czar, Paris 1850.
4. Règlement Organique de la Principauté de Moldavie, New-York.
5. La principauté de Valachie sous le hospoda-rat de Bibesco, Bruxelles 1848.
6. Mémoire justificatif de la révolution roumai-ne, Paris.
7. Question économique des principautés danu-biennes, Paris 1850.

8. **A. G. Golesco**, De l'abolition du servage dans les principautés danubiennes. Paris 1856.
9. Question de l'instruction publique en Moldavie par un député du divan ad-hoc, Iassy 1858.
10. **G. Chainoi**, (Ioan Ghica) Dernière occupation des principautés dannubiennes.
11. **M. B. (olintineano)**, L'Autriche, la Turquie et les Moldovaques, Paris 1856.
12. Michel Stourza et son administration, Bruxelles 1848.
13. **Ganesco**, La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour, Bruxelles 1855.
14. **N. Rouso**, Suite à l'histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Bruxelles 1855.
15. **Jean Heliade**, Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine, Paris 1851.
16. Coup d'oeil sur l'administration de la principauté de Valachie de 1849—1853 par un Valaque, Paris 1854.
17. Quinze années d'administration en Moldavie, Paris 1856.
18. **M. Anagnosti**, Les idées de la révolution et les affaires d'orient, Paris 1841.
19. **I. C. Bratiano**, Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient, Paris 1855.
20. **I. C. Bratiano**, Mémoire sar la situation

de la Moldo-Valachie depuis le Traité de Paris, Paris 1857.

21. **B. Boeresco**, La Roumanie après le traité de Paris avec une introduction par M. Boyer-Collard, Paris 1856.
22. **D. Bratiano**, Lettres sur la circulaire de la Porte du 31 Juillet 1856, Berlin 1857.
23. **Jean Heliade**, Dossier relatif aux principautés danubiennes. N. 3 profession de foi 1857.
24. **Le comtesse Stourza**, Régime actuel des principautés danubiennes, Paris 1856.
25. Les principautés roumaines et l'empire ottoman, Paris 1858.
26. Réorganisation des principautés danubiennes, Paris 1856.
27. **I. Strat**, Un coup d'oeil sur la question roumaine, Paris 1858.
28. **Viconte L. A. Gramont**, De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats, Bucarest 1840.
29. **Grégoire B. Crisoscoleo**, Politique russe de ce siècle en orient, Bucarest 1877.

c) *Scrieri streine.*

1. **Zinkeisen**, Geschichte des osmauischen Reiches in Europa, Gotha 1859. Vol. V, VI și VII.
2. **E. Herrmann**, Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches, Leipzig 1843.

3. **Hammer**, Geschichte der osmanischen Reiches; traducere francezã in Colection d'histoires complètes de tous les états européens, Paris 1842. Vol. III.
4. **Mannstein**, Mémoire sur la Russie, Leipzig 1771.
5. **Bauer**, Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, Leipzig 1778.
6. **Martens et Cussy**, Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques, Leipzig 1846.
7. **Cunibert**, Essai historique sur les révolutions et l'indépendance de la Serbie depuis 1804 jusqu'à 1850, Leipzig 1855.
8. **Demètre de Boukharow**, La Russie et la Turquie, Paris 1877.
9. **Le comte de Prokesch-Osten fils**, Dépêches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie, Paris 1877.
10. **Paalzov**, Aktenstücke zur russischen diplomatie, Berlin 1854.
11. **Elias Regault**, Histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Paris 1855.
12. **G. Rosen**, Geschichte der Türkei, Leipzig 1866.
13. **Neigebauer**, die Donaufürstenthümer, Breslau 1856.
14. **Fr. v. Hagen**, Geschichte der orientalischen Frage, Frankf. a. M. 1877.

15. **Felix Colson**, De l'état présent et de l'avenir des principautés, Paris 1830.
16. **Saint-Marc-Girardin**, Souvenirs de voyage.
17. **Buch**, Moldauisch-Walachische Zustände in den Jahren von 1830—1843, Leipzig 1844.
18. Les principautés danubiennes in Revue indépendante XIII, quatrième livraison 25 Mai 1843.
19. Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient par M. O. agent diplomatique, Paris 1838.
20. **Edouard Thouwenel**, La Hongrie et la Valachie, Paris 1840.
31. **H. Desprez**, La Moldo-Valachie et le mouvement roumain. Revue des deux Mondes 1 Janvier 1848.
22. **Thibaut Lefebvre**, Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie, Paris.
23. **Vaillant**, La Roumanie Vol. II.
24. **H. Desprez**, La révolution dans l'Europe orientale, Paris 1848.
25. Le dossier russe dans la question d'Orient par un ancien diplomate. Paris 1869.
26. **Billecocq**, Album Moldo-Valaque 25 Octobre 1848.
27. **Murphy--Byrne**, La Moldavie et Grégoire Ghyca, Iassy 1856.
28. Son Altesse sérénissime le prince Grégoire Ghyca, hospodar de la Moldavie. Archives

- générales, revue mensuelle, 13-me année.
29. **P. Bataillard**, Le Moldo-Valachie. Revue de Paris 15 Oct. 1856.
  30. **Iasmund**, Aktenstücke zur orientalischen Frage, Berlin 1855.
  31. **Forcade**, Histoire des causes de la guerre d'orient, Paris 1854.
  32. Der russisch-türkische Streit und der Widerstand Europas gegen die russische Politik, Leipzig 1854
  33. Correspondance respecting the rights and privileges of latin and greek churches in Turkey. Vol 1.
  34. **Mackensie-Wallace**, La Russie, ouvrage traduit de l'Anglais par Henri Bellenger, Paris 1857.
  35. Die orientalische d. i. russische Frage, Hamburg 1843.
  36. **Artur v. Kelenföldi**, Die verhältnisse im Orient und in den Donaufürstenthümern.
  37. **Ficquelmont**, Ruslands Politik und die Donaufürstentümer, Wien 1854.
  38. Le Prusse, la cour et le cabinet de Berlin dans la question d'orient. Revue des deux Mondes 1855.
  39. De la conduite de la guerre de Crimée par un officier général, Berlin 1855.
  40. **Paul-Leroy-Beaulieu**, Recherches éco-

- nomiques sur les guerres contemporaines, Paris 1869.
41. **G. Fr. Kolb**, Handbuch der vergleichenden Statistik, Leipzig 1855.
  42. **I. Hain**, Handbuch der statistik des oesterreichischen Kaiserstaates, Wien 1853. Vol. II.
  43. La traité de Paris du 30 Mart étudié dans ses causes et ses efets par le correspondant diplomatique du Constitutionnel, Paris 1856.
  44. L'empereur Napoléon III et les principautés roumaines, Paris 1858.
  45. **Elias Regnault**, Mistères diplomatiques des bords du Danube, Paris 1858.
  46. Die Zukunft der Donaufürstenthümer in Grenzboten II 1857.
  47. **Saint-Marc-Girardin**, Les voyageurs en orient. Revue des deux Mondes 1858.
  48. **Marquis Cunéo d'Ornano**, L'Europe et Napoleon III, Paris 1858.
  49. Des prétentions récentes de la Porte sur les principautés. Spectateur de l'orient VI, Athènes 1856.
  50. **Sanejouand**, Les principautés roumaines devant l'Europe, Paris 1856.
  51. **Louis de Nalèche**, La Moldo-Valachie, Paris 1856.
  52. Les principautés devant le second congrès de Paris, Paris 1858.

53. L'Autriche dans les principautés danubiennes, Paris 1858.
  54. Histoire diplomatique de la crise orientale, Bruxelles 1858.
  55. **Ubicini**, Le question des principautés devant l'Europe, Paris 1858
  56. Documents pour servir à l'histoire de l'application de l'art. 24 du traité de Paris en Moldavie, Londres 1867.
  57. La paix de Paris est-elle une paix solide ? par un ancien diplomate, Bruxelles 1856.
  58. The national wishes of Moldavia and Wallachia, Bruxelles 1858.
  59. **Julian Klaczko**, Les évolutions du problème oriental. Revue des deux Mondes 1878.
  60. **Edouard Hervé**, Les derniers beaux jours de l'alliance anglo-française. Revue des deux Mondes 1 Décembre 1879.
  61. Annuaire des deux Mondes. Histoire générale des divers états. Vol. IX (1859), X (1860), XI (1861), XIV (1867).
-

RESBOAELE DINTRE RUSI ȘI TURCI

și

Inriurirea lor asupra țărilor române.

Introducere.

Așezarea geografică a Românilor au hotărât în mare parte mersul istoriei acestui popor. Impărțirea lor de ambele laturi a le Carpaților a dat naștere desbinării politice în care se găsesec; locuința lor pe cursul Dunării de jos pe de-o parte le-a pastrat naționalitatea, pe de alta i-au expus la niște inriuriri în mare parte dăunătoare dezvoltării lor.

Românii sunt așezați în partea răsăriteană a Europei, peste care, în vremile veacului de mijloc, s'au lățit popoarele slavone care au pătruns până prin centrul și sudul acestei părți a lumii, în Boemia și Grecia. În marea aceasta de Slavi se găsește aruncată ca o insulă națiunea română. Din această pricină Românii au fost în toate timpurile puternic inriuriți de Slavoni; de aici provine e-

A espune istoria acestor resboae și inriurirea ce ele avură asupra stării țerilor noastre este scopul cercetărilor ce urmează.

Resboiul din 1711. Brâncovanu și Cantemir.

I.

Cele d'inteii atingeri a le Românilor cu Rușii.

Rușii începuseră a intra în legături cu Poarta încă de pe timpul Sultanului Baiazet II. Atunci întâlnim pentru întâia oară ambasade ale marelui principe al Moseoviților Ivan III în Constantinopole, care cer pentru neguțitorii ruși siguranța comerciului (1495—1499). Privilegiile neguțitorilor ruși fură întărite de Selim I (1514—1520), care însă refuză de a mijloci încheerea unei păci între Ruși și Tatarii Crimeei. Dacă însă până atunci relațiile între aceste două puteri fusese indestul de pacinice, de și foarte reci, ele încep a se înăspri din pricina a două popoare ce locueau între ele: Căzacia și Tătarii care trăind numai din prădăciuni, pustieau mai în fie care an Rusia și Polonia, țerile cele mai apropiete de dinșii. Rușii pentru a resbuna pustiirile suferite, mai ales de la Tatarii, se organizau în bande de voluntari care devas-

tau la rândul lor țerile turcești de lângă Marea-Neagră, astfel că prin aceste frecări mutuale izbucnise într'un mod indirect un ade-
 vărat războiu între Rusia și Turcia. În anul 1565 Sultanul Selim II voește să unească prin un canal Donul cu Wolga, pentru a-și deschide un drum mai ușor către Persia. Rușii temându-se de aceste lucrări ale Turcilor la marginea imperiului lor, atacă cu armele lucrătorii canalului, ei imprăștiie, ucigând și trupele ce erau puse spre paza lor. Apoi luând ei rolul de tănguitori, trimit chiar în anul următor o ambasadă la Constantinopol care avea să se jălucească de vecinicele năvăliri ale Tatarilor, și această ambasadă este foarte bine primită de Turci, care învățaseră a cunoaște în Ruși o putere respectabilă. Statele apusene ale Europei, care erau în lupte cu Turcii, și mai cu osebire Venețianii, căutau prin toate mijloacele a trage pe Ruși într'o legătură împotriva Turcilor, dușmanilor comuni ai creștinătății, și lucru curios! de pe atunci încă ambasadorii venețiani nu puneau o valoare atât de mare pe puterea materială a Rusiei, cât pe acea morală, ce isvorea din comunitatea ei de religione cu popoarele din Turcia. Astfel Giacomo Soranzo în o scrisoare către Senatul venețian din 1576 se exprimă în modul următor: „Sultanul se teme de Moscovit din pricină că acel mare duce este de biserica grecească ca și

populațiunea din Bulgaria, Morea și Grecia, care-i este devotată în gradul cel mai mare, fiindcă se ține de acelaș rit grecesc și va fi întotdeauna gata a lua armele în mână și a se rescula, pentru a se libera de sclăvia turcească și a se supune stăpânirii lui.*). Pe atunci Rușii recunoșteau încă pe patriarhul din Constantinopole de cap al bisericei lor și aveau legături în peninsula Balcanului care îndreptăteau aprețuirile ambasadorului venețian; așa tributul pe care mănăstirile muntelui Athos îl plăteau Porții se dădea din bani rusești și călugării din muntele Sionului primeau de la marele principe un ajutor de 500 de galbeni pe an. Și cu toate aceste, Rușii deși cercați de mai multe ori din partea Veneției a întreprinde ceva împotriva Turcilor nu voesc să se lege la nimic în această privire. Politica pacinică a Rușilor în privința Porții era motivată de incurcăturile Rusiei în resboae cu Polonia și cu Suedia. Nu numai atâta; dar în anul 1642 Rușii privesc cu nepăsare recucerirea Azovului de către Turci din mâna Cazacilor care-l stăpâniseră

*) „Del Moscovito dubita poi anche il Gran Signore, perche quel granduca e della chiesa greca come i popoli de la Bulgaria, Servia, Bosnia, Morea e Grecia, divotissimi percio al suo nome, come quelli che tengono il medesimo rito greco di religione, e serian sempre prontissimi a prender l'armi in mano e sollevarsi per liberarsi della schiavitù turchesca e sottoporsi al dominio di quello.“ *Alberi Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato. Seria III, V p. 206.*

vr'o cinci ani de zile, și nu îndrăsnesc a declara război Turcilor pentru stăpânirea acestei importante cetăți. Se zice că Țarul Mihail Romanov ar fi fost oprit de la un război cu Turcii și prin sfaturile voevodului Moldovei Vasile Lupu care-i arătă că, în caz de război, Turcii ar măcelări îndată pe toți închinătorii bisericii grece din imperiul otoman și că desigur, protegitorul lor firesc, Țarul Rușilor, n'ar voi cu nici un preț să ajungă la un asemenea rezultat pentru plăcerea de a sprijini pe hoții de Cazaci în posesiunea Azowului.*)

În anul 1645 vine la tronul Țarilor Alexei Romanov care îndrumează o politică mai activă împotriva Turcilor. Tatarii atacând cetatea Cazacilor Tschigrinul și aceștia cerând în zadar ajutor de la Poartă, se întorc către Ruși, care se grăbesc a le da ajutor, și Rușii prin mijlocirea Tatarilor pun chiar mâna pe Tschigrin (1676). Din această pricină Turcii le declară război în anul următor 1677 și atacă Tschigrinul; dar sunt respinși cu mari pierderi și în genere acest război fu atât de defavorabil Turcilor, încât ei singuri caută a încheia pacea de la *Radzim* (1681). Prin această pace Rușii dobândesc Kievul și Ucraina; cetăți să nu se zidească nici de-o par-

*) *Siri. Mercurio* II p. 867 citat de *Zinkeisen* în *Raumer's Historisches Taschenbuch für das Jahr 1857* p. 524 nota 125.

te nici de alta între Bug și Nipru; Tatarii să fie oprți de la prădăciuni în Rusia; Turcii recunosc Țarului titlul de împărat și locuitorilor Rusiei libera peregrinare la Iernsalim.

Cătră acelaș timp cade și întâia apropiere a Rușilor de țerile noastre. Anume izbucnind în anul 1672 un resboiu între Turci și Poloni, Stefan Petriceicu Domnul Moldovei și Grigorie Ghica Domnul Munteniei sunt orânduți de Turci ca să apere cetatea Hotinul împreună cu armata turcească. Fiind însă că Turcii scosese vorba că, pentru a apara mai bine această importantă cetate contra puterii Nordului, trebuie să așeze în ea un pașă, Domnii români, spre a scăpa de aeest pericol care făcea de prisos Domnul din Moldova, se înțeleseră a se da în partea Leșilor și intrare în corespondență cu aceștia, chemându-i să vie mai în grabă asupra Hotinului și făgăduindu-le a trece în foculluptei de la păgâni la dânsi. *) Domnii români caută mai întâi prin sfaturi să facă rău Turcilor, indemnăn-

---

*) Ci ei ca cei cu nevoe, s'au sfătuit ei în de ei Grigorie Vodă cu Petriceicu Vodă să se inchine la Leși, să stee cu toții să bată pe Turci, ca se nu apuce a se așaza în cetatea Hotinului pașă, precum se așezase în Camenița; *că așezându-se în Hotin pașă, de aici în Moldova n'are de ce domni Domn.* Și ajunzându-se cu Leșii, ci ei chemau să vie mai curënd că ei încă vor ținea cu dênșii asupra Trncilor; deci Leșii au primit cu bucurie și îndată s'uu pornit asupra Hotinului. Ioan Neculcea p. 223.

du-i a se retrage la loc larg și a nu se bate din șanțuri, lucru la care n'ar fi bine deprinsă oastea împărătească, pentru a face astfel pe Turci să părăsască Hotinul fără luptă. Nereușindu-le acest meșteșug, ei așteaptă sosirea Leșilor „până au venit aproape de șanțurile Turcilor și stând Leșii vitejește s'au și închinat Petriceicu Vodă și Grigorie Vodă împreună cu oștile lor la Leși și s'au amestecat cu Leșii, și au și început cu toții asupra Turcilor ai tăia.“*) Bătând Leșii pe Turci la Hotin în 11 Noemvrie 1673, Domnii români se pusese prin trădarea lor în o pozițiune cu totul falsă față cu Turcii și ei sunt nevoiți a căuta acuma sprijin în contra păgănilor la principii creștini și cel întâiu care se înfățișă în ochii lor fu Țarul Rușilor. Pe la începutul anului următor, în Mai 1674, ei trimit la Moseva un calugăr rus din sfântul Munte, pe ieromonahul Teodor ca să se închine rugându-se de Majestatea Sa Imperială ca „să le dea ajutor spre a-i apăra și scapa de suferințe.“ Țarul Alexei, văzând această închinare, ordonă trimiterea oștilor pentru apărarea Moldovei și a Munteniei și cere de la principii acestor țeri ca să trimită „spre mai bună asigurare pe cei mai credincioși din cler și boeri care să încheie convențiunea pe baza căreia trebuie să rămână în supunerea

*) Idem p. 244.

impăratului.“ Condiția pe care o pune Țarul primirii acestei închinări a *suveranilor* Moldovei și Munteniei, cum îi numește el de repetate ori acel proiect de tratat, este ca ei să nu să fi supus încă regelui Poloniei, pentru a îndepărta astfel pricini de neînțelegeri între Rusia și Polonia, făgăduindu-le că după săvârșirea jurământului de supunere să-i apeleze cu oștirile sale de dușmanii sfintei cruci și să le dea și ajutor bănesc.*)

O adoua încercare de legătură cu Rușii se face de către Constantin Șerban Cantacuzino. Acesta fiind pretendent la tronul Munteniei pe când se suise aice Duca în anul 1674, se refugiasse în Polonia și aștepta să fie numit Domn. Văzând el că în războiul ce izbucnise între liga sfântă și împărăția Turcilor, țerile române sufereau cele mai mari asupriri din partea Turcilor, cerându-li-se pe lângă ajutor de oaste și nenumărată zaharea, salahori pentru ridicarea de cetăți, care și căruți pentru transporturi și altele multe ; **) pe de altă parte văzând el că Turcilor le merge foarte rău în acest război și temându-se ca învingând Nemții să nu cadă țara sub aceștia, se îndreptă earăș către speranța creștinilor a-

*) Vezi proiectul de tratat între Ștefan Petriceiu și Const. Șerban cu țarul Alexei Mihailovici 10 Martie 1674 în *Mitilineu* Colecțiune de tratate etc. 1864 București p. 68.

**) *Istoria țării românești* ed. Gh. Ioanid, București 1869 p. 184 și urm. Comp. *Neculcea* ed. vechie p. 209 și 224

supriți, Țarul Rușilor, și, în 15 Noemvrie 1688 trimite pe Arhimandritul Isaia din Muntele Atos la Curtea din Moscva, cerënd a se inchina. Maiestatea Sa imperială făgădueste „pentru numele sfintei Biserici a răsăritului“ a ajuta pe Munteni ca să scape „de sub jugul tirăniei sub cuvântul uneia și aceleiași religiuni creștine.“ Meiestatea Sa împăratul făgădueste deocamdată ajutor în contra Hanului Crimeei, dușmanul cel mai neîmpacat al creștinilor și mâna dreaptă a Turcului în toate întreprinderile, cu condiție însă și acumă ca și în tratatul cel d'întăiu ca „să vă țineți tari și nestrămutați și la alte state să nu vă aneșați, nici să vă supuneți; și acte afirmative de supunere să nu faceți și să nu săvirșiți făgădueli și jurăminte de supunere.“ Pentru a cunoaște mai în grabă răspunsul Voevodului la aceste condițiuni Țarii Ioan și Petru trimit un inadins cu arhimandritul Isaia la Șerban Cantacuzino, care însă pare că n'au mai adus nici un răspuns căci Șerban au murit puțin timp după aceea (29 Oct. 1689). *)

În acest de al doile tratat se poate vedea că Rușii puneau în practică observarea ambasadorului venețian reprodușă mai sus, începând a se privi ca apărătorii firești ai creștinilor asuprași. Că acest element vital al

*) *Tratat între Șerban Cantacuzin și Ioan și Petru Țarii Rusiei în Mișlineu l. c. p. 71.*

politicei lor le-ar fi venit in gând și fără intervențiunea noastră este mai mult decât sigur. Nu mai puțin adevărat este însă că noi prin cererile noastre i-am indemnăat întâi la punerea in lucrare a acestei idei care, ca dreaptă resplată, trebuia să ne devină atât de dăunătoare nouă, provocătorilor ei.

Dacă însă până acuma supunerea Românilor împărăției rusești remăsese mai mult in stare de proiect, acesta începe a se pune in lucrare de cătră Țarul Petru cel Mare in războiul deschis împotriva Turcilor in 1711.

II.

Resboiul din 1711.

Acest mare principe, indată ce se sui pe tron, recunoscù că o împărăție mare ca aceea a Rusiei, fiind închisă din toate părțile din spre mare, era împiedecată in chipul cel mai serios in desvoltarea comerțului său, mijlocul cel mai puternic de imbogățire a popoarelor. El se hotări deci cu ori ce preț a deschide Rusia inspre cele două mări mai apropiete, Marea Baltică inspre Mează-Noapte și Marea-Neagră in spre Mează-zi. Pentru a și deschide drumul in spre Marea-Baltică trebuia să cucerească niște țeri ce erau in stăpânirea Svediei. Spre acest scop el se unì cu Polonia și Danemarca contra tănărului rege al Svediei Carol XII. Pentru a-și deschide calea in

Marea-Neagră, el întreprinde expedițiile sale împotriva Azowului. Turcii însă știeau foarte bine că de la stăpânirea Azowului atârna în mare parte liniștea împărăției lor. Ei văzuse pe timpul domniei Cazacilor și a dușmăniilor lor cu Poarta că aceștia în puține zile puteau cu corăbiile lor să amenințe chiar Constantinopolea. Cu cât mai mult trebuiau să se teamă ca această însemnată cetate să nu încapă în mâinile unui dușman mai puternic și mai organizat? Tocmai această teamă însă se împlini; căci după ce Petru cel Mare face în 1695 o expediție zadarnică împotriva Azowului, în adoua expediție din 1696 el reușește a-l cucerii. De îndată prefăce toate moscheele din cetate în biserici și serbează cu mare pompă sfințirea Mitropoliei, consfințind astfel și în mod religios isbănzile pravoslavnicului său popor. Cum pune mâna pe Azow, el ia măsurile cele mai energice pentru înființarea unei flote; mărește și întărește portul de la Taganrok, impune fie-cărui proprietar de 10 mii șerbi să construească câte o corabie, neșcutind nici chiar pe clerici de la o asemenea îndatorire, cere de la Veneția mărinari și constructori de corăbii care incurând fac să plutească pe apele Mării-Negre 14 corăbii mari, 9 galere, și 40 de brigantini. Turcii deși vedeau cu cea mai mare nemulțămire această propășire a Rusiei, totuși erau nevoiți să lese războiul cu această țară mai cu

totul pe mâinile Tătarilor, căci ei perduseră marea bătălie de la Zenta 1697, care merse înaintea păcii de la Carlowitz 1699 ce lovi atât de serios în puterea lor.

Îndată după pacea de la Carlowitz între Veneția, Germania, Polonia și Turcia, se încheie o pace și cu Rusia, și însărcinatul din partea Rusiei cu tratarea de pace merge pe o corabie rusască la Constantinopole. Teama cea mai mare a Turcilor, stăpânirea Rușilor asupra Mării-Negre, se infățișă astfel într'un chip văzut și oare cum viu înaintea ochilor Otomanilor. În 25 Iulie 1702 se iscălește tratatul de pace, în care între altele se recunoaște corăbiilor de negoț rusești dreptul de a trece prin Dardanele, celor de războiu dreptul de a naviga pe Marea-Neagră. Azovul rămâne al Rusiei care se îndatorește însă a dărâma cetățile de la Nipru; Țarul este scutit de tribut către Hanul tătăresc și se consfințește încă odată libera peregrinare a Rușilor la Ierusalim. Care era scopul lui Petru cel Mare în acest tratat, se vede foarte limpede, anume: stăpânirea Mării-Negre, după cum era pe atunci și părerea obișnuită a Europei asupra întreprinderilor acestui Monarch, care se vedește din o scrisoare a lui Leibnitz către prietenul său Thomas Burnet; „El (adică Petru) gândește numai a neliniști pe Turci; plăcerea lui cea mare este marina,

pe care a învățat-o fiindcă are de scop a se face stăpân pe Marea-Neagră.“ *)

Inercarea lui Petru cel Mare de a cuceri provinciile de la sudul golfului de Finlanda, Estonia, Livonia, Carelia și Ingria de la Suedezi, prin o alianță cu Polonia și Danemarca, 'lu incurcă într'un resboiu cu Carol XII regele Svediei. Un talent militar neașteptat se desvêli în ténêrul principe și Rușii primirê la Narva o lovitură de care erau să se sfarme toate planurile lui Petru. În loc însă de a se folosi de această isbândă, Carol XII se întoarce împotriva regelui August II al Poloniei și dă timp lui Petru nu numai de a recăștiga Ingria și Carelia prin mai multe isbânzi dobândite asupra generalilor lui Carol, dar lasă chiar pe Petru cel Mare să arunce în țerile deabia cucerite temelii viitoare capitale a împărăției rusești.

Carol XII, după ce bate pe regele Poloniei August II, se întoarce earăș împotriva lui Petru, apucând de astă dată dreptul spre Moscva, prin Ukrania, înșelat pe de-o parte prin făgăduințele de ajutor ale lui Mazeppa, Hatmanul Cazacilor, pe de alta prin așteptarea de a găsi în o țară imbelșugată hrană indestulătoare pentru oastea sa. Petru pune însă să pustieze Ukrania încât oastea lui

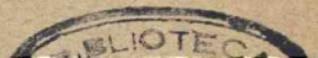
---

*) *Zinkeisen*. Geschichte des osmanischen Reiches in Europa Vol. V p. 358.

Carol cade curënd in cea mai grea lipsă. Mazeppa pe care regele Svediei își puse atunci toată așteptarea, aduce acestuia bani in deajuns, dar hrană nu. O foamete cumplită incede a secera cu miile soldații lui Carol, care-și vede incurënd armata redusă la jumătate din ceea ce era, fără cai, suferind de lipsă și de frig in mijlocul unei ierni foarte grele. Dar încăpăținatul Carol, in loc de a urma sfaturile generalilor sei și chiar ale lui Mazeppa, care cunoștea locurile, și a se intoarce inapoi, se hotărăște a merge inainte cu ori ce preț și ajunge insfârșit mai cu totul perdut sub zidurile cetății Pultava. Asaltul dat nu reușește și Carol XII trebuie să se hotărăască la un asediu in regulă. Petru însă, vine cu o armată numeroasă și bine pregătită in ajutorul cetății sale și, după o luptă teribilă, invinge cu totul oastea lui Carol, omorindu-i vr'o 9000 de oameni și prinzënd mai pe toți cei ce rămăsese in viață. Carol XII scăpă cu vr'o 1500 de ai sei și fuge in Turcia.

Carol, primit foarte bine de autoritățile turcești, se așază in Bender de unde trimite o scrisoare Sultanului in care intre altele îi spune că „deosebitele cetăți pe care Petru le ridicase la Don și la Marea Azowului precum și in jgheburile unei mari flote dau indetult pe față planurile sale cele dușmănești impropria împărăției voastre“ căutând prin asemeeu

vorbe să pregătească pe Sultanul pentru propunerile sale de mai pe urmă. Dar și Rușii nu încetează prin ambasadorul lor de a combate stăruințele regelui Svedez. Prin silințele lui Tolstoi se reînnoește în 1709 Noemvrie tratatul de pace între Rusia și Turcia, prin care se prevede modul cum Turcii să facă pe Carol XII să easă din statele lor. Uneltirile lui Carol XII reușesc însă a schimba pe marele vizir de atunci, punând în locu-i pe Baltagi-Mohamed Pașa, care fiind un om foarte pornit, era mult mai ușor de ademinit la un resboiu cu Rusia. Petru atunci trimite o scrisoare Sultanului în care se jăluște de purtarea Turciei față cu dănsul, prin sprijinul dat și făgăduit lui Carol; că el este aliat regelui August și nu va permite ca acesta să fie supărat de vre-un dușman, cu atât mai puțin de Carol, dușmanul lor comun, punându-i în o a doua scrisoare, ca condiție a mănținerii păcii, îndepărtarea lui Carol din statele sale. Turcii pe de altă parte erau întăriți în tendințele lor resboinice prin vuetele respândite în mare parte de regele Svediei, despre uneltirile Rușilor; că aceștia ar căuta să atragă în partea lor pe Domnii Moldovei și ai Valahiei; că încearcă a revolta pe creștinii din Albania și altele de aceste. În urma unei ședinți șolemne a divanului, în care resboiul cu Rusia este hotărît, ambasadorul Rusiei este aruncat în închisoarea de

63/94
76129

la șapte turnuri. Petru atunci se hotărăște a declara resboiu Turciei.

În manifestul publicat de Petru pentru îndreptățirea acestui resboiu se află un loc care aruncă o lumină foarte vie asupra politicii rusești ; anume după ce Petru atinge prin câteva cuvinte creșterea puterii Otomanilor și întinderea lor în Europa, el arată cum o mulțime de creștini „Greci, Valachi, Bulgari și Sârbi gem sub jugul barbarilor și dovedesc prin adâncă lor miserie cât se țin Turcii de tratatele lor.“ *) De pe atunci vedem deci cum politica rusască căuta să ascundă adevărul țel al resboaelor sale cu Turcii, creșterea puterii sale în resărit, sub o mască fățarnică, eliberarea creștinilor de sub jugul mahometan. Petru cel Mare, precum este cel d'întâi care avu gândul a deschide Rusia dinspre marea, este și cel d'întâi care întreprinse împotriva Turciei resboiul sfânt, o adevărată cruciată în aparență, în care Rușii se aratau că luptă numai pentru comunitatea religiei și-și varsă sângele cel mai scump al copiilor lor pentru o cauză neinteresată, pe când în realitate ei, prin acest pretext ipocrit, căutau să-și facă interesele lor cele mai de căpitenie.

*) *Zinkeisen* l. c. p. 412 nota 1: Gemunt Barbarorum jugo oppressi Graeci, Valachi, Bulgari Servique quanta sit illis religio pactorum, deterrimae suae miseriae experiuntur, nec minus Regnum Hungariae notabili damno probavit.

Caracterul de sfânt al acestui resboiu se vede și din pregătirile lui. In 21 Fevruarie 1711 se ține in catedrala din Moscva o serbare religioasă in fața Țarului. Doue regiamente din gardă erau inșirate inaintea bisericeii și in locul steagului lor cel obicînit purtau unul roș cu inscripția: „In numele Mântuitorului și al Creștinătății.* Deasupra acestei inscripții se afla o cruce incunjurată de raze cu legenda: „in hoc vinces.“ Petru era atât de sigur pe victorie in căt el spunea adeseori „că vra să fie ingropat in Constantinopole.“ Din aceasta se vede că Petru avea desigur in gând cucerirea Constantinopolei și poate chiar restatornicirea imperiului bizantin.

III.

Petru cel Mare și Cantemir.

Dintre motivele pe care Poarta credea că le are impotriva Rusiei, pentru a se purta dușmănește față cu ea, unul era adevărat, anume atingerea Țarului Petru cu Domnia Moldovei și a Munteniei. Pe atunci domnea in Moldova Dimitrie Cantemir (inceputul anului 1711) și in Muntenia Constantin Brâncovanu (1689—1714). Constantin Brâncovanu, ca mai vechiu, pare a se fi înțeles cu Rusii mai de timpuriu. *) Cel puțin numai din această pricină ne putem esplica pentru ce

*) *Neculai Costin* ed. veche p. 101.

Turcii voeau numai decât al scoate din scaun și chiar însărcinase pe Cantemir cu executarea acestui plan, făgăduindu-i domnia Munteniei, ear in Moldova să pună un alt domn recomandat de dănsul. *) Brâncovanu simțind aceste uneltiri, se născu între el și Cantemir o ură din cele mai neimpăcate. Brâncovanu era însă nehotărit in ceea ce privea legătura cu Rușii. Inima sa îl trăgea in spre Petru și el apucase a făgădui Rușilor 30,000 oști și zaharea indestulătoare **), pentru care primise de la aceștia 300 de pungi de bani; interesul însă îi spunea să nu se prea înainteze până nu va vedea cum merge războiul incins între Ruși și Turci, pentru a se da apoi in partea celui mai tare. Impărțit astfel între iubire și interes, Brâncovanu urmă o politică indoioasă care la urma urmelor trebuia să-i pricinuească nenorocirea sa. Aceasta însă fù grăbită și hotărită prin următoarea împrejurare: la curtea lui Brâncovanu era un boer, spatarul Toma Cantacuzino, care nădăjduind să se facă domn Munteniei cu ajutorul Rușilor. ***), trecu fățiș la Petru cel Mare cu o parte din oaste și, cerând de la acesta un corp de armată, merse împreună cu generalul Reni și luă Brăila. Văzând aceasta, Brâncovanu se spărie, căci

---

*) *Cantemir. Geschichte des Osman. Reiches* pag. 765.

***) *Nec. Mustea* pag. 48.

***) *Nec. Mustea* pag. 50.

el vcea să dea ajutor Rușilor numai pe ascuns, pentru ca la întâmplare de infrângere a lor să se poată îndreptăți înaintea Turcilor. Supărându-se foarte mult pentru această părtinire fățișă a lui Toma spatariul către Ruși, el se hotărî, pentru a nu da Porții nici un soi de prepus, a rupe ori ce legătură cu Rușii, trimise zahareaoa ce o adunase la oștile turcești și, pentru a fi cu conștiința împacată, înapoi Rușilor cele 300 de pungi de bani primite de la dănșii. *)

Nu așa Cantemir: îndată ce el se puse în legătură cu Rușii, se dădù lor cu tot sufletul seu și nu se gândi de cât la mijlocul de a-i sluji în interesele lor. Deaceea și rolul lui Cantemir în acest reshoiu este mult mai însemnat, căci a dat politicei rusești prilejul de a se desfășura în toată întregimea ei.

Cantemir urmăse în Domnie lui Neculai Mavrocordat. Când acesta fù mazilit, el se duse la Poartă și, trecënd prin Galați, se întâlni cu Cantemir care se întorcea de la Tarigrad, și între ambii Domni, cel fost și cel viitor, se făcù o legătură întărită prin jurământ, că adică Cantemir să nu dea voe boerilor a pări pe Neculai Mavrocordat pentru administrația sa, ear Neculai Mavrocordat să sprijine la Poartă Domnia lui Cantemir și dacă ar vroî să ca-

---

*) *Ioan Neaulcea* p. 350, 357. *Neculai Mustea* p. 51
Alex. Amiras, p. 106.

pete vre-o domnie apoi să fie aceea a Munteniei și nu a Moldovei. După ce Mavrocordat merge la Constantinopole și vede că nu poate dobândi domnia Munteniei, el voește a se întoarce în Moldova și părește pe Cantemir la Poartă că „el când au venit în țara Moldovei, au găsit mai bine jumătate de boeri haini la Muscali și prinzându-i i-au închis, iar Dumitrașcu Vodă cum au luat Domnia au și răpezit de olac înainte și i-au slobozit pe toți și încă pe care era mai mare hain l'au făcut caimacan.*) Dar și Cantemir auzind de uneltirile lui Neculai Mavrocordat trimite pe mai mulți boeri la Poartă spre a pări pe fostul Domn și vizirul, crezind mai degrabă aceste păre decât acele ale lui Mavrocordat, pune să-l urmărească pe acesta. Cantemir dimpotrivă, fiind pus de curând domn în Moldova, se bucura încă de toată încrederea Porții și pe această încredere se și razimă el, pentru a înșela pe Turci. Spre a acoperi mai bine uneltirile sale cu Rusia el cere voe de la Poartă ca „să se facă că se ajunge cu Muscalii și ce ar vedea și ce ar înțelege de toate să facă știre Porții.“**)

Astfel, înșelând pe Turci, el putea să intre în înțelegere chiar fățișă cu Rușii, Turcii crezând pe Cantemir că se preface numai pen-

*) *Ioan Neculcea* p. 334.

**) *Ioan Neculcea* p. 335.

tru a „iscodi“ pe dușmanii lor. Nu numai atât, dar Capu-Chihaia lui Cantemir din Constantinopole, unul Iano, lua scrisorile ambasadorului rusesc ce era aruncat în închisoarea celor șapte turnuri și le transmitea lui Cantemir, ear acesta le trecea Țarului.

Înainte ca Rușii să intre în țară, Cantemir voind să-și asigure poziția lui față cu Petru închee cu el prin Luca Visternicul un tratat care este reprodus de Ioan Neculcea, hatmanul lui Cantemir, deci unul din oamenii care puteau mai bine să cunoască împrejurările. Eată cuprinderea aceluia tratat:

I. „Țara Moldovei cu Nistru să-i fie hotarul și Bugeagul cu toate cetățile tot a Moldovei să fie; numai deodată prin cetăți să așeze Moscalii oșteni până s'a întemeea țara, ear apoi să lipsească oastea moschicească.

II. Bir să nu plătească țara nici un ban.

III. Pe Domn să nu-l mazilească împăratul până la moarte și pe urmă din fii lui să fie pe carele și l'ar alege țara.

IV. Neamul lui să nu easă din Domnie; numai când s'ar haini s'au și-ar lepăda legea, atunci acela să lipsească și să se pună din frații lui.

V. Pe boeri să nu i mazilească Domnul din boerie până la moarte, sau cu mare vină să-i scoată.

VI. Vama ocnei și altor tîrguri să fie venitul Domnilor; ear altă dare să nu fie.

VII. Mazilii și mănăstirile să-și stăpânească ocinile, moșiile și vecinii săi și să-și iee și desetină de stupi și de mascuri și goștina de oi de pe moșiile sale.

VIII. Zece mii de oaste să fie gata în țară și împărăția să le dea leafă din vistieria împărătească din Stolîța.

IX. Din Moscali să nu se amestece la boerile Moldovei, nici să se insoare în țară, nici moșii să nu cumpere.

X. Domnul pe boeri să nu fie volnic ai perde ori ce greșală ar face, fără sfatul tuturor și iscălitura Mitropolitului.

Câte-va condiții lăaturalnice priveau la întâmplările războiului ce era să se înceapă: „pace Moscalul cu Turcul să nu facă, ear de s'ar întâmpla să facă pace, și să rămăe Moldova tot sub stăpanirea turcească, atunci să aibă împăratul moschicesc a da lui Dumitrașcu Vodă două părechi de curți în Stolîța și moșii pentru moșiile din Moldova și chel-tueală pe zi în toată viața lui și oamenii lui să nu i lipsască; și de nu i-ar plăcea acolo și s'ar trage într'altă țară creștinească volnic să fie a merge.“ *)

Acest tratat este un document pe cât de

---

*) *Ioan Neculcea* p. 337. În colecțiunea *Tratatelor d-lui Mitilineu* (p. 74) acest tratat este reprodus în cu totul altă cuprindere, după ediția rusească. Dar acesta pare a fi numai tratatul oficial, pe când acel dat de *Neculcea* este de sigur acel secret, prin urmare acel adevărat.

insemnat pe atât și de curios. El destăinu-
ește întreaga politică a lui Petru și putem
adăogi politica rusească în privirea noastră ;
el ne arată într'un mod precis și lămurit
care au fost de la început tendințele Rusiei
asupra țărilor și naționalității noastre și, cine
știe cu câtă statornicie Rușii urmăresc po-
litica lor, nu se va mira dacă va vedea că și
astăzi predomină în raporturile lor cu noi
aceleași principii.

Mai întâi acest tratat, deși încheiat între
două țări ce până atunci nu fuseseră în nici
o legătură mai strinsă, în loc de a se mărgi-
ni la relațiile lor din afară se indelet-
nicește în mare parte cu acele lăuntrice, cu
poziția boerilor, cu dările ce domnul va fi
invoit a pune, cu drepturile mănăstirilor și
altele de aceste. Se vede bine în această o-
rânduire a treburilor lăuntrice pe de-o parte
nevoea unei țări mici, când intră în legătură
cu o puternică împărăție de a-și asigura sta-
rea sa împotriva unor viitoare încălcări ; pe
de altă parte se vede nu mai puțin tendința
Rusiei de a reglementa această stare, de a
substitui cu un cuvânt suzeranității Turciei,
protectoratul său ; căci dacă Turcia se ames-
tecase în treburile din lăuntru ale țării în mod
abusiv, Rusia voia să se amestece pe baza
unui drept, și acest drept era consacrat prin
tratatul cu Cantemir.

Un alt punct însemnat este așezarea moș-

tenirei in domnie in locul alegerii ce ființase până atunci. Fiind însă că in țară era o mare partidă de boeri ce era protivnică acestei inoiri, partidă condusă de Iordachi Russet vornicul *), apoi împăratul incuviință boerilor dreptul de alegere cel puțin dintre fiii domnului reposat. Aceasta era fără indoială un bine pentru țară; dar conditia fusese admisă după cererea anumită a lui Cantemir care voea să tragă macar atâta folos din unirea sa cu Rușii. **) Cât de interesat era însă Petru de a-și atrage și pe boeri in partida sa, se vede din articulele care hotăreau privilegiile boerilor și care de sigur nu au fost introduse in tratat după cererea lui Cantemir.

Partea însă cea mai de samă a intregului tratat este cuprinsă in art. VIII, care prevede intretinerea unei armate moldovene pe socoteala vistieriei rusești, precum și condiția cealaltă ca până când se va intemeia oștirea moldovenească să fie cetățile ei ocupate de „oșteni moschicești,“ cuprinsă in art. I. Prin această condiție Rusia tindea la o șerbire directă a Moldovei. Căci ori cine înțelege de la

---

*) Ioan Neculcea p. 349.

**) „Nächst dem unterhielt Peter auch ein geheimes Verhältniss mit den Hospodaren der Moldau und Walachei Cantimir und Cantacuzen, die diese Provinzen auf ihre Familien zu bringen etc.“ Münnich's Tagebuch in Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches von E. Herrmann p. 122.

sine ce țintă și scop putea să aibă ocuparea cetăților moldovene de oștirile rusești, „până la întemeierea țării,” un termen așa de nehotărît; apoi dacă Rusia se oferea cu atâta generositate a plăti din vistieria sa oastea moldovenească, desigur că cu aceeași neinteresare s'ar fi oferit a-i face și educația ei militară, pentru care earăș se înțelege că trebuia numai decât să pună în fruntea ei comandanți ruși. Ce era însă să devină domnul Moldovei în mijlocul unei armate, chiar naționale, plătite și comandate de Ruși? Desigur că numai un instrument în mâinile politiceii rusești. Și apoi în asemenea împrejurări ce valoare se mai poate pune pe articolul care asigură Moldovenilor neamestecarea Moscalilor în boeriile țării, oprirea lor de a se căsători în țară sau de a cumpăra moșii? Un tratat nu este decât o invoială momentană care se poate schimba după împrejurări. Văzând Rușii Moldova căzută sub dănșii, nu s'ar fi grăbit ei oare de a înlătura cât mai curând singura stavilă a rusificării ei, chiar dacă i-am presupune cu indestulă bună credință pentru a respecta tratatul încheet! Sub Turci ori cât de reu stătea țara, tot nu fusese prefăcută în pašalic turcesc. Prin tratatul lui Cantemir, Moldova devinea numai decât un adevărat guvernământ rusesc.

IV.

Românii și Rușii.

Pentru a înțelege cum un asemenea tratat era cu puțință să fie încheiat de un Domn Moldovan, trebuie să ne străpurtăm cu mintea pe la începutul veacului al XVIII. În ce stare se afla Moldova pe atunci? Conștiința națională, dacă nu dispăruse cu totul, era desigur în ajunul de a se stinge sub domniile cele ce se schimbau mai pe fie-care an și care nerepresentând decât interese personale, rupseseră ori ce legătură între domn și popor, și prin aceasta dăduse o lovitură de moarte vieții naționale a Moldovei. Trecuse acum timpurile acele în care Domnul și națiunea se simțeau ca un singur tot, în care interesul unuia era strins legat de interesul celeilalte, în care cuvântul de patrie, identificându-se cu acel de moșie, domnul își apăra țara lui ca proprietatea sa cea mai scumpă. Moșie era țara și acum; dar domnii în loc de a fi proprietarii ei și de a simți durere pentru dănsa, erau numai cât niște arendași, care căutau prin toate mijloacele să se folosească din exploatarea ei.

Un singur lucru mai rămăsese de la străbuni: religia; dar pentru nenorocirea țării religia ei era identică cu cea a Rusiei, încât cel puțin din această pricină, țara nu putea să vadă în Ruși un pericol pentru existența sa. Interesul național dispăruse; cel religios

nu opunea nici o stavilă. Deaici se înțelege ușor pentru ce țara întreagă s'au aruncat cu atâta orbire în brațele Rușilor.

Zicem țara întreagă și cu drept cuvânt: căci să nu se creadă că Brâncovanu și Cantemir urmau o politică curat personală. Dinpotrivă sunt semnele cele mai temeinice pentru a se admite că cel puțin în această împrejurare domnii nu lucraseră împotriva părerii obștești. Așa dacă este să credem cele ce spune Neculai Mavrocordat, boerii începuseră să facă politică rusească încă înainte de anul 1710 *) și pe de altă parte vedem în Muntenia că partida Cantacuzineștilor, ne mai putând răbda trăgănările lui Brâncovanu, trece fățiș la Ruși în persoana lui Toma Spatarul. **) Deaceea când Cantemir declară boerilor că s'a unit cu Rușii, aceștia îi răspund cuvintele foarte însemnătoare: „bine ai făcut Măria Ta de te-ai închinat, că noi ne temeam că te-i duce la Turci; și așa avem gând că de te-om vedea că mergi la Turci, să te părăsim și să ne ducem să ne închinăm la Moscali.“ ***) Dar nu numai boerii erau mulțumiți cu închinarea lui Cantemir ci chiar poporul, deși acesta nu avea nici o însemnătate politică. Cronicarii într'un glas descriu marea bucurie a poporului și rapoartă această

---

*) *Ioan Neculcea* p. 334

**) *Nec, Mustea* p. 50

***) *Ioan Neculcea* p. 342.

bucurie faptului că unirea se făcuse cu un imparat creștin împotriva Turcilor. Așa Ioan Neculcea descrie în modul următor primirea lui Petru în Iași; „Eară caimacamii împreună cu alți boeri și orășeni bătrâni mai de cinste, și cu Gedeon Mitropolitul și cu tot clirosul bisericei, i-au eșit cu toții înainte afară din Iași, și frumos timpinându-l l'au primit cu toată inima, și i s'au inchinat cu mare bucurie, ca unui imparat creștin, dând laudă lui Dumnezeu, ca doară ăi va cerceta cu mila sa și-i va scate de sub jugul robiei Turcilor.“ *) Neculai Mustea povestește acelaș lucru cu cuvinte și mai aprinse: „Frumos lucru și cu minuni era tuturor a privi atunci imparat creștin aice la noi; și fară de nici o mândrie grăea cu toți. Mers'au întâi la Mitropolie de au văzut biserica și casele, și au șezut cât-va de au vorbit cu Mitropolitul Kir Gedeon ce era pe acele vremi; apoi au mers pe la toate bisericile, și trăgea clopotele pe la toate mănăstirile; și mergënd el prin tĕrg, eșia norodul de-l privea, mulțamind lui Dumnezeu cu multă bucurie că le-au trimis imparat creștin, nădăjduind că vor eși de sub jugul păgănilor.“ **) Acsinte Uricarul raportând aceleași împrejurări spune: „dar n'au vrut să înțeleagă nimene, că erau *umflați mai toți pămĕntenii cu nădejdiile cele deșarte*, nești-

---

*) Ioan Neculcea p. 346.

**) Nec. Mustea p. 51.

ind voea lui Dumnezeu cum va fi, cât cu ne-socoteala lor când se țineau că sunt scăpați de sub jugul robiei, atunci era să cază nu numai la mai mare robie ci și la peire de-săvirșit. *)

Era însă, cel puțin în Moldova o partidă indestul de însemnată condusă de Iordachi Ruset Vornicul care, de și în principiu pentru unirea cu Rușii, nu voea să se dea de la început în partea lor și care cerea să mai fi îngăduit Cantemir „până li s'ar fi văzut puterea cum le-a merge.“ **) Ideile acestei partide sunt reprezentate în cronicarii noștri prin Neculai Costin, singurul protivnic politicei ru-sești. El bănuște lui Cantemir că „știindu-se pe sine a fi foarte învățat, n'au socotit ca să întrebe sfat de boerii cei bătrâni, ci cu min-tea sa cea crudă au socotit de au trimis pe Pricopi Căpitanul din țara leșască la impa-ratul Moscului.“ ***) Din care pricină adaoge el „au purces toate lucrurile țerii de'ntăiași dată spre răsipași fără socoteală.“ †) dându-și părerea definitivă asupra politicei lui Cante-mir prin următoarele cuvinte: „acest bine au agonisit țerii Dumitrașcu Vodă cu socoteala lui cea grabnică de nu se va mai îndrepta în veci.“ ††) Neculai Costin este atât de pro-

*) *Acsinte Uricarul* p. 137.

**) *Ioan Neculcea* p. 342.

***) *Nec. Costin* p. 102.

†) *Idem* p. 112

††) *Idem* p. 123.

tivnic Rușilor încât el singur dintre cronicari se face resunetul croniceii scandaloase a timpului raportând un fapt pe care l'ar fi comis eșterii ruși la o masă dată de Petru. După ce au mâncat cu toții carne, de și era postul ofinților apostoli, mesenii, ingreuindu-se, au mas acolo; „eară peste noapte aceea n'au scăpat fără pagubă mai nici un boer și nefurat de muscali cui pistoale, cui rafturi, cui epăngele, nice boer, nice slugă.“*)

Această intoarcere atât de unanimă a țerii cătră Petru provine din două pricini: mai întâi din identitatea religiei, apoi din reaoa purtare a Turcilor față cu noi. Petru cel Mare era creștin și imparat. Pentru acele timpuri idea națională dispărea cu totul inaintea ideei religioase; nu era țara și poporul lucrul de căpitenie în ochii mulțimei ci inchinarea cătră Dumnezeu; deaceea nici se uita la pericolul ce putea veni asupra țerii din partea Rușilor. Moldova era apoi o țară deprinsă a se inchina. Plecase de atâtea ori capul inaintea Polonilor și a Turcilor, încât a-l mai pleca odată inaintea Rușilor nu-i părea de loc straniu, cu atât mai mult că acum nu era să se închine nici unui păgân nici unui catolic, ci unui creștin adevărat, care mergea să se roage la aceleași biserici, se împărtășea la aceași preoți, postea și-și făcea

---

*) *Nec. Costin* p. 114.

crucea in acelaş fel. Apoi Petru cel Mare mai era şi împărat; acest cuvânt îl auzise poporul din cea mai fragedă copilărie îmbrăcat în tot farmecul poveştilor, îi umplea sufletul cu ideea măreţii, resuna la urechile lui cu puterea magică a figurilor inchipuirii, îl umplea de spaimă când îl vedea ca duşman, de o fericire nespusă când îl vedea ca prieten. Înaintea împăratului domnul dispărea ca stelele la lumina soarelui, cu atât mai mult când acest împărat venea să mântue poporul român de robia cea grea a păgânului de Turc.

Şi într'adevăr că poporul român căzuse faţă cu Turcii într'o adevărată robie. Nu numai că domnii se schimbau după placul Sultanului şi că fie care din ei trebuia să plătească sume însemnate vizirului şi femeilor din haremul Sultanului, pe care le scotea de pe spetele ţerii; dar afară de aceasta ţară era supusă la diferite belicuri şi angării cătră Poartă, care nu isvorea de aiure decât din abuzul celui mai tare asupra celui mai slab. Însfârşit supuşii Porţii, Tatarii, năvăleau pe fiecare an, prădau şi jăfueau ţara în modul cel mai neomenos şi când Petru venea şi proclama prin tratatul încheiat cu Cantemir că ţara nu va plăti bir nici un ban, că domnul nu va fi învoit să aibă alte venituri decât vămile şi ocnele, am voi să vedem ţara stând în nepăsare, ea care în naivitatea ei copilărească credea în făgăduinţele împăra-

tului creștin și nu se aștepta decât la o eră de fericire după aceea de adâncă nenorocire în care zăcea!

Țerii deci desigur trebuie să-i dăm dreptate dacă o vedem aruncându-se în brațele Rușilor. Dar să cercetăm acumă dacă domnul ei, care, prin excepțiune, era un principe foarte luminat și prin urmare dator să cumpenească mai bine lucrurile, poate fi și el îndreptățit înaintea istoriei pentru părtinirea sa cu Rușii.

După Ioan Neculcea motivul ce l'ar fi aruncat pe Cantemir în partida Rușilor ar fi fost temerea de intrigile lui Brâncovanu, care simțind uneltirile lui Cantemir pentru a-l prinde, și „tocmindu-și lucrul la Constantinopole, să nu-l răpue pe dănsul și să-l mazilească;“ *) o teamă care pe atunci, când numai banii jucau un rol la Constantinopole, era indestul de întemeiată. Un motiv, se înțelege mai puțin egoist, este dat de însuș Cantemir în Istoria împărăției turcești: „In luna Scheval al anului Hegirei 1122 Cantemir a fost trimis în Moldova cu ordinul de a prinde pe Brâncovanu, prefăcându-se ca prietenul seu, sau în vre-un alt chip, și să-l trimită viu sau mort la Constantinopole și când va pune stăpânire pe principatul Valachiei să iee în mâni guvernarea acelei țeri, ear pentru Moldova să propună un alt principe, a cărui aprobare re-

---

*) Ioan Neculcea p. 335.

măne păstrată curții suzerane. Pentru împlinirea mai grabnică a acestui plan, Sultanul dă ordin hanului de a pune în slujba lui Cantemir atâtea mii de Tătari cât va fi de nevoie. Pe lângă aceste Sultanul făgăduiește lui Cantemir că-i dă principatul pe viață și nu-i va cere nici tribut, nici peșcheș cât timp el va sta în Moldova. După ce această făgăduință a fost întărită prin un hati-sherif, Cantemir trece în Moldova împreună cu hanul Tatarilor. Însă puține zile după venirea sa primește o scrisoare de la Chihaiia marelui Vizir, Osman Aga, în care i se cerea îndată pentru Sultan și Vizir peșcheșul obicinuit la fie-care intrare în domnie; să adune omulțime de zaharea pentru oștile turcești; să pună podurile în stare cu cea mai mare grabire; să procure Cazacilor și Svedezilor ce stăteau pe lângă regele Svediei locuinți pentru earnă; să se găsească el singur împreună cu oamenii lui la Sf. Gheorghie la Bender, și alte cereri tot așa de îngreuoare. Cunoșcând deci Cantemir de pe aceste roade cât de puțin era de așteptat de la necredincioși, el aruncă legătura cu Turcii și crezând mai de cuviință a suferi împreună cu Christos, decât a spera bogățiile cele înșelătoare ale Egiptului. El trimise un sol credincios la Țar pentru a-i oferi slujbele sale și acele ale principatului său.“ *)

*) *Cantemir Geschichte des osm. Reichs.* p. 765.

Deși poate că ambele aceste motive să fi înriurit hotărîrea lui Cantemir, cauza mai puternică care l'au îndepărtat de Turci, era convingerea lui Cantemir despre starea de decădere în care se aflau Turcii, isvorită din serioasa și îndelungata sa îndeletnicire cu istoria împărăției lor. Acest spirit într'adever profetic văzuse de la începutul decăderii acestui popor, care pornește de pe timpul seu, un poverniș pe care el nu se va mai putea opri și în Ruși el vedea moștenitorul firesc al împărăției Otomanilor. Istoria acestei împărății scrisă de dănsul se împarte în două perioade, cea d'întăi a creșterii sale până la anul 1672; cea de a doua, a decăderii, de la acea dată până la 1711. Cuvintele cu care el sfinșește perioada întăia sunt însemnătoare. El zice: „Aceasta fù cea de pe urmă victorie din anul Hegirei 611 până la 1083, prin care se aduse împărăției Otomanilor vre-un folos, sau prin care se adause vechilor margini ale imperiului vre un oraș sau vre o țară. După aceasta, mai ales pe timpul împăratului Leopold din Germania, urmară bătălii înfricoșate pe care urmașii cu greu le-ar crede dacă nu ar fi dovedite prin autenticitatea unor documente oficiale, și puterea Otomanilor au slăbit foarte tare prin pierderea mai multor regate și țeri, prin peirea unor oștiri întregi, precum și prin resboae lăuntrice și împărecheri.“*)

*) *Cantemir* l. c. p. 408.

Fiind deci Cantemir adănc convins despre rezultatul resboiului ce era să izbucnească, anume că va eși în defavoarea Turcilor, nu ne putem mira de loc de hotărîrea principelui nostru de a se da în partea Rușilor, mai ales că și la dănsul mobilul religios era îndestul de puternic. Sprijinul pe care Petru cel Mare îl aștepta de la Cantemir se zădărnici însă cu totul ca și acel făgăduit de Brâncovanu, deși din alte pricini. Oștirea pe care Cantemir trebuia s'o adune, mănecă numai banii trimiși de Ruși și nu se mai strinse, căci precum spun Neculai Costin și Neculai Mustea: „Moldovenii, cum au luat banii de leafă, cum au început a-i bea pe la crășme zioa, eară noaptea se duceau pe la drumuri de jăfuiiau pe oameni de ce aveau și la drumuri, și la bejenii, și furis, și fățiș. Alții umblau de stricau prisecile oamenilor; eară în oaste n'au mers.“ *) Mai grav însă decât aceasta era lipsa zaharelui. „Oastea Moscalilor flămânzită, pedestrimea obosită, caii leșinați că nici carbă, nu aveau, inchiși în parcană și cum vra a eși îndată cădea în mânăle Tatarilor; zaharea din urmă nu putea veni nici de aici din țară nu avea pâne se le dea, nici cu bani să cumpere nu găsea, fiind lipsă de pâne pentru lăcustele ce era pe aici și mai înainte în vr'o doi, trei ani și într'acel an mânia lui Dumnezeu, căt nici

*) *Neculai Costin* p. 112 și *Neculai Mustea* p. 50.

earba pe câmp nici frunza pe păduri unde cădea lăcusta nu rămănea, ci era cum e mai rău.“ *) Din această pricină căzând oastea lui Petru cel Mare in o grea cumpănă, ca o resplată pentru cele ce suferise Carol XII de la Ruși, Turcii n'aveau decât să întindă mâna pentru a prinde pe Petru cu toată armata lui, mai ales in urma ciocnirii de la Stănilești lângă Prut, unde Petru, fiind bătut, perduse ori ce speranță de scăpare. Vezirul Baltagi-Mohamed fiind însă tot atât de fricos la faptă pe cât se arătase de inimos la vorbă, corupt și prin câte-va pungi de bani pe care însăși împărăteasa Caterina le aduse in cortul seu, se grăbi de a incheia pace cu Petru, cu toată opunerea regelui Carol XII, care căută in zadar să convingă pe Vizir că poate să prindă pe Petru cu intrea ga sa armată. Condițiile acestei păci incheiate in 21 Iulie 1711 la Huși sunt următoarele: Azowul este inapoit cu teritorul incunjurător in starea in care se afla. Cetățile Taganrok, Kamenska și Samara vor fi dărâmate și Țarul nu se va mai amesteca in trebile Cazacilor, nici in ale Tatarilor, sau in a le Polonilor. Nu mai este invoit Țarnlui a

*) *Nec. Mustea* pag. 53. Comp. Münnich Tagebuch in *Hermann* (Beiträge etc.) p. 123; „und sich durch die versicherungen des Moldauischen Hospodaren Cantimir leicht verleiten lassen, in der Hoffnung Magazine und sonst Lebensmittel genug vor sich zu finden; mit einer von 40,000 Mann bestehende Armee, ohne Proviant über den Niester gegen die Donau zu marchiren.“

ținea în viitor un ambasador la Constantinopol; Rusia nu va opune nici o împedecare întoarcerii regelui Svediei în statele sale. Petru pune zălog doi militari însemnați din armata sa pentru îndeplinirea credincioasă a tratatului. Această pace este ratificată și întărită în Aprilie 1712.

Acest tratat, foarte favorabil Rușilor, după împrejurările în care fusese încheiat, lovea însă în chipul cel mai simțitor planurile lui Petru cel Mare și nimicea roada muncii unei vieți întregi, stăpânirea Rușilor pe Marea-Neagră, încât trebile păreau că se întorsese earăș la starea de mai înainte, când Rușii nu stăpâneau încă Azowul; cu deosebire numai că Rușii gustase din rodul oprit și că simțeau acum mult mai viu pierderea Azowului decât lipsa lui de mai înainte.

V.

Urmările războiului din 1711 asupra țărilor române.

Ce urmări au avut acest războiu asupra țărilor noastre?

Este o idee foarte răspândită în poporul nostru, de când au început a se scrie istorie, anume aceea că politica lui Brâncovanu și Cantemir ar fi provocat venirea fanarioților. Se pretinde anume că Turcii ne mai având încredere în domnii pământeni, ca unii ce aceștia se dăduseră în partea Rușilor, se

hotăresc de atunci înainte a trimite în țara noastră Greci din Fanar, în care Poarta putea să se increadă mai mult. Cu alte cuvinte hainirea lui Brâncoveanu și Cantemir slujesc de apărare Turcilor pentru încălcarea capitulațiunilor noastre; ei au avut dreptul de a ne trimite domni străini, de vreme ce acei pământeni s'au arătat dușmani împărăției lor.*) Această îndreptățire a Turcilor ne pare cu totul neintemeată.

Intr'adevăr caracterul cel mai însemnat al epocii fanariote nu este atâta în faptul că domnii erau de neam grec, cât în modul cum se numeau domnii de Poartă, în mijloacele pe care le întrebunțau pretendenții pentru a ajunge la domnia țerii, în repejunea amezi-toare cu care se schimbau domnii, se numeau, se mazileau și earăș se puneau înapoi, în un cuvânt în acea nestatornicie înspăimântătoare, care făcea din domniile țărilor române o adevărată jucărie în mâinile Turcilor. Căci este

---

*) Vezi spre exemplu: *Magazin istoric pentru Dacia* III p. 372 *F. Aaron*. Manual de istoria principatelor dunărene Buc. 1839, p. 132. *I. Eliade*. Prescurtări de istoria Romanilor etc.

Această părere au adoptat-o și străinii în scrierile lor asupra Românilor: *Th. Danubians principalities* by a british resident London 1854. I. p. 294 *Elias Regnault* Histoire politique et sociale des principautés danubiennes pag. 57. *Destrîlhes*. Confidences sur la Turquie. Paris 1855 p. 176

Această teorie au trecut până și în cărțile de școală. *M. Mihăescu*. Elemente de geografie, ed. III București 1877, pag. 148.

de observat că chiar în așa numita epocă a Fanarioșilor domnesc mai mulți principii români de viță cum sunt în ambele țeri Raco-
vițeștii și Ghiculeștii, *) din care cei d'ntâi
domnesc de patru ori în Muntenia și de două
ori în Moldova, iar cei de al doile de cinci
ori în Muntenia și de patru ori în Moldova.
Apoi este de observat că și înainte de 1711.
Poarta numește domni străini în Moldova și
Muntenia. Astfel în 1618 Turcii pun în Mol-
dova pe Gaspar-Vodă despre care Miron Cos-
tin spune: „Gaspar-Vodă era Italian adică
Frânc, om neștiutor rânduelii și obiceielor
țerei, fără limbă de țară, care lucru mai greu
nu poate fi când nu știe domnul limba țerii
în care domnește.“ **) În 1666 vine la dom-
nie Duca-Vodă care „era de moșie din Ru-
mele din țara grecească și de copil mic ve-
nind în țară în zilele lui Vasile-Vodă, au fost
la dugheană la abagerie“, ***) și care dom-
nește el de 3 ori și fiul său Constantin de
2 ori. În 1667 Turcii trimit pe Iliș-Vodă

*) Mihai Racoviță Voevod, venind la scaun în Iași ear-
na, bucuratu-s'au toată țara fiind el pământean.....
Țara încă se bucura, căci era Moldovan și le era pre-
lesile la divan a grăi cu dânsul. *Ioan Neculcea* p. 386.
„Care era din neam vechiu din boeri de țară.“ *Alex.*
Amiras p. 102.—Ghiculeștii sunt de neam albăneț, dar
romanisăți. *Miron Costin* spune despre Grigorie Ghica
cel d'ntâi „și fiind de un neam cu dânsul arănaș l'au
tras Vasile-Vodă (Lupu) la dânsul.“ M. C. ed. nouă p. 337.

**) *Miron Costin* ed. nouă p. 268.

***) *Idem* p. 9.

care „limba țerii nu știea ei tot cu talmaciu grăea.“ În 1674 trimit pe Dumitrașcu Cantacuzino „din grecii cei de frunte a Țarigradului, care destul era cumplit și vrăjmaș“, și care domnește de două ori.*) Pe acesta îl înlocuiesc 1676 cu Antonie Roset acărui nume adevărat este Kirița Draco, nume curat grecesc. În sfârșit în 1710 vine la domnie Neculai Mavrocordat, înaintea lui Dimitrie Cantemir, acărui origine nimene n’o pune la îndoială. De asemenea și în Muntenia la 1633 vine la domnie Leon-Vodă Tomșa care după mulțimea Grecilor ce aduse cu dânsul pare a fi și el de acelaș neam; în 1658 Mihnea III pe care Bălcescu îl titluiește „un grec obscur“**), și alții precum Duca, Cantacuzino.

Ce e drept, cu cât Turcii deprindeau a se amesteca mai mult în trebile țerilor noastre, cu atâta ăi vedem trimițând mai des domni străini în ele, așa încât fără îndoială numărul Grecilor ce au domnit în țerile noastre în așa numita epocă a fanarioților este mult mare decât înainte. Turcii luase obiceiul a trimite domni străini în țerile noastre încă dinaintea epocii fanarioților. Faptul că ei apoi au indedit cua semene trimiteri dovedește

---

*) *Neculai Costin* pag. 11. Cantacuzineștii din Valachia sunt și ei de neam grec dar romanisați prin căsătorii cu pămăntence. Biografia postelnicului Const. Cantacuzino de *Nec. Bălcescu* în *Mag. istoric pentru Dacia*, I p. 380.

**) Biografia citată mai sus, p. 380.

numai atăta că principiul odată admis aducea roada sa firească, aceea de a deveni predominant.

Dacă cătăm bine în istoria noastră vom vedea că rădăcinile epocii fanarioților sunt mult mai vechi decât 1711. În Moldova ele datează de la alungarea lui Petru Rareș din scaun de către Sultanul Soliman care pune în locu-i pe Stefan Lăcustă. Aici întâlnim pentru întâia dată în cronicarii noștri acele cuvinte prevestitoare de atăta rău: „și Turcii *le-au pus* Domn pe Stefan-Vodă, feciorul lui Alexandru-Vodă,“ *) și apoi trebuie să o mărturisim cu părere de rău, însuși Petru Rareș, de care ne mândrim cu drept cuvânt, au pus temelie acestor amestecări ale Turcilor în numirea domnilor Moldovei, ducându-se la Poartă și cerând a i se da de-a doua oară domnia Moldovei, cea ce Sultanul Soliman au și încuviințat, „și îndată i-au dat steag de domnie în Moldova și au trimis pe credinciosul seu Imbrea Aga cu Eniceri și cu multă oaste turcească ca să ducă pe Petru Vodă la scaunul țerii Moldovei,“ **) De asemenea Poarta pune domn fără a întreba de țară pe Stefan Tomșa, pe Ioan Armanul, pe Petru Șchiopul care era din țara Muntenească și pentru aceasta chiar nici putea fi ales de boeri. Despre acest Petru Șchiopul spune

*) *Ureche* ed. nouă p. 197.

**) *Ureche* ed. nouă p. 201.

Ureche: „Acest Petru-Vodă ce s'au zis Şchiopul, după ce au domnit cinci ani i-au venit mazilia: şi au venit un ture mare şi l'au luat din scaun; şi l'au trimis împăratul la Halep, şi domnia au dat-o lui Iancu-Vodă Sasul.*) Şi așa au făcut Poarta de acolo înainte cu Vasile-Lupu şi cu toţi ceilalţi domni înaintea lui Dimitrie Cantemir, punându-i şi mazilindu-i după plac, fără a întreba de ţară nici când îi punea, nici când îi scotea.

În Muntenia începutul amestecării în numirea domnilor se urcă la reîntoarcerea în scaun a lui Radu cel Frumos, fugărit de Stefan cel Mare, care revine şi alungă pe Laiot Basarabă, ocupând earăş scaunul cu ajutor turcesc şi apoi Turcii urmează ca şi în Moldova a se amesteca tot mai tare în numirea domnilor, până ce ajung a pune domn pe cine şi cum voeau ei.

Apoi este de luat aminte că venirea Grecilor în ţerile noastre este mult mai vechie decât 1711. Grecii începuse a veni în ţerile noastre de la căderea Constantinopolei sub Turci. Ei fiind persecutaţi de cuceritorii lor fugeau în toate părţile; dar pe când în Italia se trăgeau acei mai culti şi mai înveţaţi, în ţerile noastre nu veniră decât drojdiile societăţii bizantine, care incurând făcând bani, deveniră cei mai cumpliţi asupritori ai po-

---

*) *Idem* p. 233.

porului. Nu puțin au contribuit la înmulțirea Grecilor în țările române sistemul cumpărării domniei de cătră pretendenții la tron. Aceștia se îndatoreau cătră Turci și Greci din Constantinopole cu sume însemnate, pe care apoi, pentru a le plăti, luau pe creditorii lor în țară cu dănsii, le dădeau în mână averile țerii, întreprinderi și posturi felurite din care ei se îmbogățeau prădând și jefuind, fără nici o teamă. Astfel ne spun cronicarii că Grecii se înmulțise foarte tare în Muntenia pe timpul lui Mihai Viteazul 1600 și mai ales pe timpul Grecului Radu-Mihnea 1613; iar în Moldova pe timpul Grecului Alexandru Iliș 1632. Așa Matei Basarab și Vasile Lupu ajung la domnie prin o reacțiune care face să se alunge Grecii din țările române. *) Acești Greci atât de numeroși în țară la noi se amestecară în curând în boeriile țerii, ba ei având influență la Constantinopole, mulți boeri își dădeau fetele după ei în căsătorie, astfel că pe timpul lui Gr. Ghica cel d'întâi 1727 vedem figurând ca boeri mari la curtea acestuia pe Constantin Ipsilant vel Postelnie și Andrônachi Vlasto vel Comis. **) Fiind Grecii atât de influenți mai ales prin banii lor, nu trebuie să ne mirăm dacă cu timpul ei ajung a pune mâna într'un mod es-

*) Românii și Fanarioții de *Nec. Bălcescu* în *Mag. istoric pentru Dacia*, I, p. 116.

**) *Ioan Neculcea* p. 402.

clusiv pe domniile române ; cu atât mai mult că intrigile și împărecherile dintre boeri, care se intreceau la Constantinopole în cumpărarea domniilor, ușurau foarte mult această amestecare a Grecilor în domniile țărilor noastre. Deaceea pentru a fi drepti trebuie să mărturisim că instrăinarea domniilor noastre este în mare parte propria noastră lucrare, ajutată și inlesnită prin corupția degrađătoare ce o arătară în toate timpurile asupra noastră. Dar dacă nu putem ridica peatra spre a o arunca în ei, cel puțin să nu se infățișeze înaintea istoriei cu pretextul cel foarte bine inchipuit, dar lipsit de ori ce temei, că din pricina hainirei domnilor pămănteni au fost nevoiți să recurgă la domniii fanarioți.

Domnia fanarioților nu au fost deci o urmare a resboiului din 1711. Urmarea cea adevărată a venit din partea Rușilor. Aceștia au recunoscut în noi pe acei creștini pe care apropierea de împărăția lor și legăturile noastre mai slabe cu Poarta îi expunea mai întâi privirilor lor, când își arunca ochii în viitor pe câmpul întins al politicei rusești. Ideea din vestitul lor memorandum „Gemunt Graeci Valahi, Bulgari, Servique“, în care creștinii sunt încă aruncați la olaltă, capetă în mintea lor o așezare luminoasă și sistematică. Ei văd că pentru a ajunge la Sărbi, Bulgari și Greci trebuie se treacă întâi prin Români. Asupra acestora își vor îndrepta privirile, pe

dinșii ăi vor iubi mai mult, pe dinșii ăi vor avea în vedere în toate tratatele lor ulterioare, pentru ai scăpa tot mai mult de sub uricioasa supremație turcească; nu însă pentru ai lăsa liberi să se desvolte după firea și tendințele lor, ci pentru ai pune sub o altă protecție mult mai periculoasă, aceea a Rusiei: căci dacă politica turcească umbla să ne stoarcă numai cât averea, aceea rusască avea o țintă mai adâncă, aceea de a stoarce chiar măduva poporului nostru, de a stinge în el ori ce spirit de lucrare neatărnată și de desvoltare națională, într'un cuvânt a ne face Ruși.

Pentru domnitorii ce se compromisese atât de reu prin legătura lor cu Rușii, urmările ce le avu resboiul din 1711 sunt cunoscute. Cantemir se retrase în Rusia cu toată familia sa și cu un număr de boeri care fusese mai amestecați în politica lui. Impăratul Petru îl trată foarte bine dându-i mai multe moșii și înălțindul la rangul de Kneaz al imperiului rusesc. Pentru Brâncovanu urmările fură triste. El fù prins, dus la Constantinopole, și după ce vèzù înaintea ochilor sei căzând capul ginerilor și a copiilor sei, căzù el însuș sub securea calăului Sultanului Ahmed.

Resboiul terminat prin pacea de la Belgrad 1739.

I.

Causele Resboiului.

Prin resboiul, descris mai sus Rușii deschid politica lor asupra peninsulei Balcanului. Dar acel resboiu sfârșindu-se pentru Ruși fără folos, era firesc lucru ca ei să caute cât mai curând a se ridica din căderea lor, încercând din nou soarta armelor. Cauzele acestui de al doile resboiu trebuie căutate, ca și ale celui d'intăi în dorința Rușilor de a se întinde în răsărit, de și ei nu au părăsit nici odată sistemul lor de a aduce lucrurile astfel încât dreptul macar în aparență să fie în totdeauna în partea lor, sprijiniți fiind ei și de niște împrejurări care păreau venite inadins pentru a-i ajuta în tendințele lor: căci este de observat că dacă a fost vre-un popor favorizat de împrejurări în toate întreprinderile sale, apoi este de sigur poporul rusesc. Care altul oare avea la îndemână pentru a masca planurile sale de cucerire un pretext ce se arăta atât de legiuit ca acela de a scăpa niște oameni de aceeași credință de sub jugul unui popor fanatic și asupritor?

Petru cel Mare văzând că de-o cam dată planurile sale asupra Mărei-Negre au dat de

greș, se întoarce către o altă mare așezată tot la sudul și spre răsăritul împărăției sale — Marea Caspică. Această mare, udând ținuturile Persiei, o țară care totdeauna a făcut un comerț foarte întins cu Europa, Petru cel Mare dorea să și întindă stăpânirea pe coastele ei spre a atrage astfel în Rusia o parte a acelui comerț. Pentru a realiza planul său i se înfățișează un prilej din cele mai potrivite.

Întâmplându-se în Persia o revoluție în care Șahul este resturnat de un usurpator Mir-Mahmud, Petru cel Mare urmărește cu mare luare aminte această schimbare de lucruri și adună în cursul anului 1720 o armată însemnată la Astrahan. Un trib dintre popoarele revoltate, Lesghii, intrând în orașul Schamahi ucide vr'o 300 neguțitori ruși și le răpește marfă de mai multe milioane. Petru cel Mare cere de la Mir-Mahmud îndes-tulare pentru daunele cauzate; dar acesta nefiind în stare să o facă din pricina anarhiei în care se afla statul său, Petru intră cu o armată în Daghestan, cuprinde Derbent și Bacu și cucerește această provincie care mărginea Persia cu Rusia. Turcii, auzind de cuceririle lui Petru în Persia, încep a se îngriji și trimit o ambasadă la acesta care să-i spună că ei nu vor suferi niciodată ca niște mahometani, precum erau locuitorii Daghestanului să încapă sub stăpânirea unui prin-

cipe creștin. Petru cel Mare, pentru a împăca pe Turci, le propune o împărțire a provinciei cucerite. Poarta deocamdată primește această propunere. Murind însă Petru cel Mare în 8 Noembrie 1725 și sperând că cu timpul va alunga cu totul pe Ruși din Persia, ea trăgănează cu trimiterea delimitatorilor până pe timpul împărătesei Ana. Pe de altă parte Rușii, voind să atragă pe revoltanții Perși în partida lor, le făgăduesc ajutor împotriva dinastiei legiuite și încheie cu ei un tratat de alianță ofensiv și defensiv împotriva Turciei, care sprijinea vechea dinastie.

Pe când astfel Rușii începuseră a se ciocni cu Turcii la marginile Asiei în Europa lucrurile se incurcau din pricina Poloniei.

Principele de Curlanda, o țară vasală Poloniei, se căsătorise cu Ana, fiica fratelui lui Petru cel Mare. La moartea aceluia principe, nerămănând nici un moștenitor, Polonia după dreptul feudal trebuia să anexeze Curlanda. Petru cel Mare însă, care voia să pună mâna pe această țară, sprijine cu o armată pe nepoată-sa și o măntine ca regentă. După ce Ana ajunge împărăteasă (1727), ea caută să aducă Curlanda în o atârnare mai mare de Rusia și voeste să o dea ca feodă favoritului ei Biron. Tocmai pe atunci murind August II regele Poloniei, prietenul Rușilor, alegerea noului rege începe a ocupa foarte mult curțile Europei. Franța dorea să pună în scau-

nul Poloniei pe Stanislaus Leczinsky, socrul lui Ludovic XV, ear Austria și Rusia sprijineau pe August III de Saxa, care făgăduise Anei cedarea Curlandei; și împărăția rusască pentru a asigura izbănda candidatului seu, intrase cu o armată în Polonia.

Turcia care văzuse amestecul Rușilor în Polonia încă de pe timpul lui Petru cel Mare, când acesta sprijinise pe August II împotriva lui Stanislaus Leczinsky cel pus de Svedezi, impusese ca condiție Rușilor, prin pacea de la Prut, ca să nu se mai amestece în Polonia, Petru cel Mare însă care avea armata sa în Polonia încă de la reșezarea lui August II, o retrage numai cât până în Curlanda, unde o întrebuițază cum am văzut, spre apărarea nepoatei sale. Mai multe împrejurări împedă însă pe Poartă a cere de la Ruși respectarea tratatului încheet; mai întâi complicațiunile din Persia și resboiul ce se încinsese între Turci și partida usurpătoare de acolo; apoi resturnarea Sultanului Ahmed III și înlocuirea lui cu Mahmud I (1730). Rușii căutau tocmai acum, când Turcii se aflau într'o mare turburare să le declare resboiu. După ce-si asigură prietenia Austriei prin un tratat ofensiv și defensiv încheet cu această putere în 1726, întemplându-se tocmai atunci ca Turcii în resboiul lor cu Persia să trimită pe Tătari prin pământ rusesc către acea țară, Rușii privesc această trecere

ca un casus belli și atacă Crimeea, prefăcându-se însă și acuma că ei nu pornesc împotriva Turcilor ci împotriva Tatarilor. Turcii văzând pe de-o parte planurile Rușilor în Persia și mai ales tratatul secret de alianță cu partida revoltată; pe de altă parte intrarea armatei rusești în Polonia, însfirșit și atacul Crimeei se hotărăsc să declare război Rusiei, în 28 Maiu 1736.

Și cu toate aceste Rușii până atunci trăise în relații destul de bune cu Poarta. După pacea de la Pasarowitz cu Austria (1718) Turcii trimit mulțămiri lui Petru cel Mare pentru că nu luase parte la războiul împotriva lor. Apoi ei ordonă lui Carol XII să părăsască statele lor și nu dau nici un ajutor lui Stanislaus Leczinsky care venise să caute adăpost la Nicolai Mavrocordat Domnul Moldovei. *) Țarul, folosindu-se de aceste bune plecări ale Turcilor către dănsul, începe a stăruî din nou ca să i se invoască a avea un resident la Constantinople, cerere la care se opune cu deosebire ambasadorul englez Stanyan, arătând Sultanului pericolele ce ar putea isvoli din o înțelegere a Rușilor cu supușii sei Greci. Rușii cu toate aceste izbutesc a reînoui în 1720 pacea din 1711 cu două modificări însemnate în favoarea lor; întâi primirea unui ambasador rusesc în Con-

---

*) *Acsinte Uriearul* p. 162.

stantinopole, cu drepturile incuviințate reprezentanților celorlalte puteri; al doile, mănținerea constituției Poloniei cu sistemul seu electiv sub garanția ambelor puteri contractante. Basată pe aceste bune relațiuni cu Poarta, Rusia îndrăznește a călca condiția păcii de la Prut, privitoare la Polonia și a-și întinde stăpânirea în Persia, condusă de idea că în totdeauna trebuie să fii sumeț față cu cel moale.

Văzând residentul Angliei și acel al Olandei că războiul este gata să izbucnească și simțind că de astă dată Poarta va avea de luptat împotriva a două puteri, Rusia și Austria, se silesc a împăca trebile și sfătuesc pe Poartă să închidă ochii asupra usurpărilor celor nouă ale Rușilor, precum făcuse până acuma cu rămânerea acelor în Polonia. Causa care făcea pe amândouă aceste puteri să sfătuească pe Poartă la răbdare, era frica pentru comerțul lor. Eată ce spune asupra acestui punct Feldmaresalul rusesc Münnich în memoriile sale asupra războiului ce ne ocupă: „Englezii și Olandezii care făceau cu pânzăriile lor și cu alte mărfuri un comerț foarte însemnat în răsărit nu puteau vedea cu ochi buni ca Turcii să fie resturnați; căci dacă d. e. Turcii, care ca toate popoarele răsăritene își caută luxul lor în mulțimea hainelor lungi, ar fi ruinați, atunci ar trebui ca mulți fabricanți de pânză, cu deosebire din

Anglia, să și vândă stativile lor. Mai ales însă se temeau ei de un comerț rusesc din Marea-Neagră către Marea-Mediterană, înspre care până atunci mărfurile rusești mergeau prin mânilor. (**)

Austria însă văzând că Poarta au pornit împotriva Rușilor, intervine ca mijlocitoare, amenințând-o cu războiul, dacă nu va da satisfacere Rusiei.

Pentru a înțelege această politică din partea Austriei, trebuie să ne amintim care erau raporturile sale cu Rusia și cu Turcia la începutul veacului trecut. Una din țările care fusese în totdeauna mai amenințată de Turci fusese Austria. Din timpul bătăliei de la Mohaci (1526) când peri împreună cu regele Ludovic II și regatul unguresc, Austria fusese expusă la cele mai mari primejdii din partea Turcilor, prin apropiata lor vecinătate, născută din prefacerea Ungariei în pașalic turcesc. De atunci Viena deveni țelul statornic al cuceririlor otomane și ea fusese în curgere de un veac și jumătate incunjurată în două rânduri de armatele turcești. (în 1529 și 1683). Deabia trecuseră câți-va ani de când Austria isbutise a bate și ea odată pe Turci și a recăștiga prin pacea de Carlowitz (1699) țările pierdute pe timpul împăratului Carol V

---

*) Münnich's Tagebuch in *Ernst Hermann*. Beiträge p. 158.

și spoi ajunsese prin pacea de Passarowitz (1718) a răpi chiar de la Turci niște bucăți de pământ, între care Oltenia. Amintirea suferințelor încercate din partea Turcilor erau încă vii în sufletele Austriacilor și la auzul numelui de „Turc“ li se increțea carnea, li se revolta inima, încât mintea lor nu era încă indestul de rece, cugetarea lor indestul de limpede pentru a pătrunde în viitorul politiceii rusești și a vedea ce alt soi de pericole aceasta ascundea în sine. Apoi comerțul ce-l făcea Austria în țările noastre și în peninsula Balcanului era cu mult mai neînsemnat decât astăzi. Gurile Dunării fiind însfirșit stăpânite de Turci fără nici un soi de amenințare, cel puțin văzută, și deci chiar puținul comerț ce-l făcea pe atunci Austria, fiind cu totul asigurat, înțelegem ușor cum de Austria sprijinea politica rusască împotriva Turcilor, pe când din contra puterile apusene începuse încă de pe atunci a se îngriji de interesele lor în Marea-Neagră și stăteau alături cu Turcii în toate împrejurările pentru a-i sprijini față cu Rusia. Austria nu ajunsese încă la cunoștința politiceii celei mai potrivite cu interesele sale. Din contra crezând ea că tot din partea Turciei îi va veni peirea, ajută pe Ruși împotriva ei, fără a vedea că prin aceasta lucrează de mai înainte la însăș a sa ruină.

II.

Ponturile lui Münnich.

Înainte de a se începe războiul între Austria și Rusia cu Turcia se mai face o încercare de a se menține pacea prin un congres ținut la Nimirov. Rușii propun aice condițiile sub care ar fi dispuși a părăsi lupta. Aceste sunt 1) abrogarea tuturor tractatelor de mai înainte; 2) trecerea tuturor Tatarilor sub stăpânirea ruscă; 3) *recunoașterea Moldovei și a Valachiei ca principate neatârinate sub protectoratul Rusiei*; 4) libera navigație pe Marea-Neagră, Bosfor, Helespont și Mediterana.*) Aceste propuneri tindeau a implini mai în totul scopurile Rusiei; căci prin condiția d'întei Rusia scăpa de umilitorul tratat de la Prut, pe care dorea să l șteargă, de se va putea, până și din amintirea omenirii; prin celelalte ea căpătă libera navigație pe toate mările turcești, prin urmare într'un mod implicit și crearea unei flote pe Marea-Neagră și pe lângă aceste se mai adăuga și mult prețioasa clausulă privitoare pe țerile noastre, prin care Rusia căuta să-și deschidă drumul către creștinii din peninsula Balcanului. Fînd că un războiu, chiar pierdut, nu putea expune pe Poartă la un tratat mai îngreuetor, ea se

*) *Hammer*. Histoire de l'empire ottoman dans la collection d'Histoires complètes de tous les états européens. III p. 468.

hotărește, mai bine decât a primi fără luptă o asemenea injosire, să încerce din nou soarta armelor. Ea era împinsă la aceasta și de agenții puterilor apusene și mai ales de marchizul de Villeneuve, ambasadorul Franței, care vedeau în libera navigație a Rușilor pe Marea-Neagră spectrul vecinic amenințător a comerțului țărilor lor. *) Congresul de la Nimirow disolvându-se în Noemvrie 1736 fără nici un rezultat, remaseră armele să hotărască. Resboiul se încinse incurând cu mare vioiciune din ambele părți, dar în ce privește pe Austria ea fù cu desăvirșire bătută și silită prin pacea de la Belgrad a înapoi Turciei Belgradul și Oltenia. Rusia începù resboiul prin luarea Azowului și cucerirea Crimei: ear în anul de pe urmă a luptei feldmareșalul Münnich se îndreptă spre Moldova și după ce bătù pe Turci la Stavutschane în 21 August 1739 ie Hotinul, pe care Turcii îl părăsise de frică. Auzind aceste Voevodul Moldovei Grigorie Ghica, „puse caimacam pe Sandul Sturza vel logofet și pe Iordachi Cantacuzino Deleanul vel comis și el au purces în jos cu căți boeri s'au întemplat cu densus. Münnich trimite pe Constantin și pe Dumitrașcu Cantemir (din care pe unul voea să-l pună principe în Moldova **), feciorii lui Antioh, care se instrăinaseră la Ruși și aceștia au și pur-

*) *Hammer* l. c. p. 469.

**) *Hammer* l. e. p. 484.

ces prin țară stringënd proviant și bucate turcești ; unde găsea lua și caii de-a cui era, turcești și boerești, pe toți îi lua, că le slăbise caii.“ *) Constantin Cantemir au venit „tot jăcuind până la Iași“ și au intrat in Iași in 2 Septembrie 1739 intr’o Duminică, „și i-au eșit inainte Mitropolitul și cu Caimacamii și cu alți boeri care se mai intămplase și cu călugării și cu neguțitorii, cu toții i-au eșit inainte de laturea tērgului, despre Muntenime (Copou) și i-au inchinat cheile țerii și steagurile slujitorilor, și s’au impreunat cu mare bucurie mergënd prin Iași, petrecëndu-l boerii până la Frumoasa și s’au așezat acolo cu oastea sa.“ **) Peste puține zile vine insuș Münnich in Iași „și i-au eșit inainte Mitropolitul Antenie și cu Caimacamii și cu alți boeri care se mai intēmplase, făcëndu-i mare cinste, până l’au adus in curțile domnești ; și au șezut in Iași o sēptēmână și cāt au șezut in Iași in toate zilele chema pe Mitropolitul și pe Caimacami și pe ceilalți boeri și-i punea la masă de-i cinstea “ ***) Münnich insă era numai cāt un bun militar. De politică indeobște și de cea rusască indeosebi el nu se prea ocupa cu atât mai mult că era străin (german). Deaceia il vedem făcënd o mare greșală când vine pentru ăntēia oară in atin-

*) *Ioan Neculcea* p. 449.

**) *Idem.*

***) *Idem* p. 450.

gere cu Moldovenii. In deosebire de Petru cel Mare, care la fie ce moment imbrățișa pe Cantemir și care pusese atâtea clausule favorabile boerilor, in tratatul seu cu domnul Moldovei, Münnich se poartă mândru cu boerii și cu Mitropolitul țerii și impune boerilor niște condiții foarte grele care-i instrăinează indată simpatiile țerii, ceea ce desigur trebuie să ne pară curios pentru un om ce și el năzuia la domnia Moldovei. *) Münnich se credea pe pământ turcesc și trăta Moldova ca o țară cucerită, pe când Petru, mult mai ghibaciu, se arătase ca liberator. Astfel ne spune Hammer că „Munnich trată boerii cu o asprime nepotrivită; când Mitropolitul îi oferi spre sărutare crucea și evanghelia el nu puse buzele sale decât pe sfânta carte și respinse crucea, și prelatul începând o cuvântare prin vorbele: „Domnul să binecuvinteze intrarea și eșirea ta,“ generalii ruși începură a ride de această profecie. **) Münnich impuse apoi țerii Moldovei următoarele orânduiuri:

1) Să fie Moldovenii credincioși cu toată inima împărăției Rusiei.

2) Să nu aibă Moldovenii respundenție cu neprietinii împărăției Rusiei.

3) Boerii pribegi cu Grigorie Vodă să se

---

*) *Mannstein*, Mémoires sur la Russie Leipzig 1771 pag. 356 nota.

**) *Hammer* l. c. p. 484.

intoarcă toți până într'un an ; ear carele nu s'ar intoarce până la anul să nu aibă ertare.

4) Douezeci de mii de oaste să armeze țara și să o hrănească și să șadă prin tîrguri pe unde s'ar socoti.

5) Trei mii de salahori să nu lipsească peste toți anii, să lucreze pe la cetăți la ce ar trebui.

6) Pentru oamenii de oaste ce vor fi bolnavi, să cheltuească cu dînșii la aptică să le dea oțet și usturoiu.

7) Ofițerilor ce vor fi cu acele douezeci de mii de oaste, earăș să le dee ce le-ar trebui.

8) Moscal, Grec sau alți oameni străini să nu incapă la nici o diregătorie in țară, ci numai cu neguțitorie.

9) Câți boeri și câți slujitori ce n'ar fi la vre-o diregătorie să incalece să meargă cu toții la oaste, și leafă să le dea împărăția. Ear birul și nevoea țerii ce le-ar fi partea să-și dea.

10) Nouezeci de pungi de bani să dee poelon lui Münnich acum.

11) O sută de pungi de bani să dea masă lui Münnich in toți anii. (care bani făcea 12,000 de galbeni, de aur, ungurești. Galbenul umbla patru lei pe această vreme.)

12) Nimeni să nu tăgăduască bucate sau haine sau bani turcești seu grecești că cu capul lor vor da samă.

La aceste „ponturi“ adauge Ioan Neculcea

reflexiunile următoare care arată părerea boerilor asupra lor ; „Aceste ponturi au dat Münnich boerilor, și le-au zis, că de nu vor primi așa, a da foc tîrgului ; și i-au făcut cu de-a sila de au iscălit că se întemplantase și boerii de nu se invoea, și au iscălit toți. Care mai pe urmă veți vedea la ce au eșit cinstea lui Münnich, că vinul cel unguresc dulce s'au făcut venin amar și risul plîns, și voea cea bună, groază și frică. Și oh ! oh ! oh ! bogăția sărăcie și lipsă și blăstem, și osindă vecinică neuitată și neinchegată.“ *)

Această tratare atît de brutală a boerilor avu însă un bine ; ea deschise ochii asupra politicei rusești și dacă s'au format în țară de pe atunce o partidă anti-rusă aceasta o datorim purtării lui Münnich.

Cu toate că Rusia bătuse pe Turci în toate întîlnirile pacea ce o inchee cu dînsii la Belgrad în acelaș moment cu Austria, este destul de nefavorabilă. Aceasta se esplică numai cît prin faptul că Austria fiind greu bătută, și trebuind să inchee cu Turcii pace cu ori ce preț ea au tras și pe aliata ei Rusia în poziția ei. Cătră aceasta se mai adauge și teama Rusiei că, Austria fiind sdrobotită, să nu inchee cu Turcii un tratat separat după care apoi aceștia să se poată întoarce cu toate puterile împotriva Rusiei ; nu mai puțin

---

*) Ioan Neculcea p. 450.

și faptul că cabinetul rusesc era pe atunci condus de germanul Osterman, rivalul lui Münnich, care de la început fusese împotriva războiului și care voia cu orice preț să-l sfârșească. Ori cum însă ar fi cauza acestui tratat, faptul că este fără îndoială protivnic Rusiei nu se poate tăgădui; condițiile lui sunt următoarele:

Azovul este dărâmat și țara dinprejurul lui rămâne pustie, ca o margine despărțitoare între ambele imperii. Rusiei îi este oprit a construi corăbii pe Marea de Azov și pe Marea-Neagră, precum și de a întreține o flotă acolo. Rușii pot să facă comerț în Marea Neagră, însă numai cât pe corăbii turcești. Singura condiție în favoarea Rușilor este întărirea învoirii acestora de a avea un rezident la Constantinopol cu caracterul pe care ar vrea să i-l dea Majestatea Sa Impărăteasa și cu drepturile și privilegiile rezidenților celorlalte puteri. Se înțelege de la sine că Moldova trebuia să fie înapoită Porții încât și acest de-al doilea război îl vedem sfârșindu-se pentru Ruși fără vre-o isbândă însemnată a politicii lor răsăritene. Totuș este de necontestat că ei propășiseră într-o măsură în această privire; așa ei rămăseseră cu cuceririle lor în Persia și Azovul, dacă nu era încă în stăpânirea lor, cel puțin prin dărâmarea sa nu mai era nici un mijloc de apărare în mâinile Turcilor. Câștigul însă cel mai însemnat al Rușilor a

fost acel dobândit prin tăcerea tractatului asupra Poloniei. Ne stipulându-se nimic în această privință, ei păstrară pozițiunea lor influentă în această nenorocită țară, care în curând trebuia să cadă jertfa nesocotinței sale și a lăcomiei vecinilor ei. Poate chiar că scopurile Rușilor asupra Poloniei i-au făcut să primească acea pace defavorabilă, căci ei vedeau în Polonia o pradă sigură și apropiată, pentru care prea ușor se hotăreau a jertfi de-o dată planurile lor mai îndepărtate.

Resboiul terminat prin pacea de la Kuciuc-Kainargi 1774.

I.

Românii încep a cunoaște cine sunt Rușii.

În 1762 Caterina II se sue pe tronul Rusiei, și un an după aceea moare regele August al Poloniei; două împrejurări din cele mai însemnate pentru istoria Europei. Vecinicile certe care însoțeau alegerea regelui polon, ieu la moartea lui August III o întindere mult mai mare, sporite fiind ele și prin desbinarea religioasă a țerei, prin nouele partizi a le disidenților și catolicilor. În anarhia cea totală în care cade Polonia, Rusia reușește ușor a face ca prin banii și armatele

sale să s'aleagă de rege pe fostul ei favorit Stanislaus Poniatowsky 1764. Partida patrioților sub Branicky incunoștiintază pe Poartă despre pericolul ce aștepta pe Polonia, din amestecul Rușilor în trebile ei, cerându-i sprijinul pentru a alege un rege din națiunea lor și a îndepărta trupele rusești din Polonia. Poarta care se deprinsese la amestecul Rușilor în trebile Polonilor, se mulțumește a le da sfaturi binevoitoare. Ambasadorul Franței comitele de Vergennes, ie însă în mână această afacere și cere prin o notă de la Turci ca să iee măsuri energice contra influenței crescânde a Rușilor în Polonia; dar el primește ca răspuns observarea, că trupe streine au fost în toate timpurile în Polonia, că ea pare a le primi de bună voie și că, a protesta împotriva unei asemenea fapt, ar putea părea ca un atac contra libertăților republicei. După alegerea regelui Poniatowsky. izbucnind un război civil între dissidenți și catolici care se unesc în confederația patriotică din Bar, Caterina se oferă a sprijini cauza celor d'intei, între care erau și creștinii ortodoxi, și parlamentul disidenților cere el însuș ajutorul Caterinei. Cu toate strigățile de ajutor ale confederațiilor patrioți, Turcia rămâne nepăsătoare, cu atât mai mult că Rușii nu cruțau de loc banii pentru a face pe Poartă să închidă ochii asupra încălcărilor lor. Văzând Polonia că fără bani nu

pot dobândi nimica de la dregătorii turci, trimit și ei juvaerurile femeilor lor la sultanele din harem, opunând ast fel corupția corupției și căutând măcar prin acest mijloc extrem să isbutească în cererile lor. Astfel partida resboinică începe a spori în divan, întetită fiind neconținut și prin insistările comitelui de Vergennes. Patrioții poloni, persecutați de Ruși, căutase de mai multe ori scăpare pe pământ turcesc, în Moldova, și Rușii, urmărindu-i până aici, calcase în repetite rânduri peste granița otomană. Odată trecând mai mulți Poloni în orașelul turcesc Balta, de la marginea Basarabiei, o trupă de Cazaci Zaporojani insosiți de oaste rusască se ieu după dănsii, atacă și dărimă cu totul orașelul pomenit care era locuit mai în totul de Turci. Când această veste ajunge în Constantinopole, ea produce cea mai mare turburare; Ienicerii cer numai decât să fie duși împotriva Rușilor și însuș Sultanul abea își poate stăpâni mânia. La toate aceste adăugându-se și luarea Cracoviei cu asalt de către Ruși, în ziua de 18 August, partida păcii este cu totul înlăturată, marele vizir Muhsinsade resturnat și înlocuit cu Hamsa Pașa care declară Rusiei resboiu (Octombre 1768).

Fiind că resboiul regulat nu putea să înceapă decât în primăvara următoare, Turcii deocamdată se mulțămesc a da ordine Hanului Tatarilor de a prada Rusia și Hanul

Crim Gherai incepe in mijlocul ernii o pustiere a Rusiei din cele mai neauzite, ducend in robie in câte-va săptămăni peste 40,000 oameni și răpind mai bine de 100,000 capete de vită. Eminentul ajutor a inimosului Crim Gherai dispare însă in curend, prin moartea acestuia, și comandantii armatei turcești dovedesc o nedestoinicie fenomenală in conducerea resboiului. Ei sunt așa de inceți in mișcările lor încât nu ajunsese încă la Dunăre, când Rușii atacase acum Hotinul. Aceștia sunt deocamdată respinși peste Nistru, Vizirul însă, in loc de a urmări pe Ruși dincolo de Nistru, se îndreaptă inspre Bender și perde astfel prilejul cel mai minunat pentru a sfărâma pe dușman. Sultanul Mustafa, furios improtiva lui, pune de-i tae capul și numește in locu-i pe Moldavantshi-Ali-Pașa. Acesta trece Nistrul in repetite rënduri; prins însă odată de o ploae cumplită, care îi tae armata in douë, el este bătut de Ruși in o luptă din cele mai crâncene in 17 și 18 Septembrie 1769, astfel că numai puținii din armata musulmană scăpară cu viață. Urmarea acestei victorii fu ocuparea Moldovei.

Incă inainte de a se isca reboiul intre Rusia si Turcia, Rusia, prevézend această posibilitate, reinoise uneltirile sale in Moldova și Valachia pentru a trezi earăș simpatiile lor cătră dënşa, care incepuse a ațipi după cele douë incercări fără isbândă de a scoate a-

ceste țeri de sub domnia asupraitoare a Turcilor. Ea trimite în mai multe rânduri emisari sub masca de neguțitori care căutau să ațite la rescoală pe locuitorii principatelor, și mai ales la fugă în Rusia, pentru a areta astfel Europei cât de nesuferită era dominarea turcească și cât de iubită acea moscovită.*)

Moldovenii, văzând earăși pe Ruși că înaintează către țara lor, trimit o deputațiune la principele Galitzin, comandantul corpului ce era să intre în Moldova, spre a-i oferi închinarea țerii. Principele multămi din toată inima Mitropolitului „pentru hiritisirea“ ce i se trimisese, și-l roagă să spună pravoslavnicilor locuitori ai Moldovei că incurând le va veni în ajutor din partea prea puternicei și milostivei împărătese.**)

Baronul de Elmpt, puține zile după aceea, trece cu un corp în Moldova, alungă puținele trupe turcești ce se aflau aici și intră în Iași în

---

*) Documente privitoare la istoria Românilor de *Eudoxiu Hurmuzaki* vol. VI București 1878: Spionul rusesc Tschernakapsas „die Moldauischen Unterthanen geheim verstohlener Weise verleitet, bethöret und aufgewiegelt, auch zur Flucht beredet und aufgefrischt hatte“... 4 briefe gefunden hatte wodurch einige russische Magnaten die Moldauischen Unterthanen zur flüchtigen verrätherischen Wanderung ins russische mahnen und rathen sollen. p. 61; la pag. 58 un alt emisar Iancorof. Această încercare face parte din un plan mai întins de a rescula creștinii din imperiul otoman. *Zinkeisen* V. p. 932.

**) Doue cărți de la Kneazul Alexandru Galitzin către Mitropolitul Moldovei în *Arhiva Românească* pag. 129, 130.

26 Septemvrie 1769. „Și așa au venit în țerg cu frumos alaiu și cu oștenii în rându-eală regulată și au intrat în biserica Mitropoliei, generalii cu ofițerii lor, și Mitropolitul și boerii și norodul ce s'au întemplat. Și fiind puse pe Analogicon în mijlocul bisericei sfânta cruce și evanghelia și luminile aprinse, s'au citit în auzul tuturor jurământul ținând toți ridicate în sus mâinile drepte cu două degete (al doile și al treile) deschise și întinse în sus. După cetire au sărutat crucea și evanghelia cu toții și au scris numele în cartea de jurământ. Asemine au scris de s'au făcut și pe la ținuturi afară, trimițându-se la fie-care ținut câte o carte de jurământ, care după ce se cetea în biserica fie-căruia sat, cu aceeaș rându-eală, apoi se insemna și numele satului și se iscăleau preoții și diaconi și toți jurații, și cărțile acele iscălite se aduceau la canțelarie. *) Jurământul săvirșit au fost următorul: „Eu cel mai de jos numit, mă jur și mă făgăduesc înaintea a tot prea puternicului Dumnezeu și sfintei sale Evanghelii, că eată voesc și sunt dator ca cel ce m'am *supus de bună voe sub stăpânirea Măririi sale*, întru tot milostivei Doamnei mele imperatrițe Ecaterinei Alecsievunii, însuși stăpânitoare a toată Rusia . . . ca se păzesc, din adevărată inima mea, datoria cea credincioasă

---

*) *Arh. Rom.* p. 132.

a supunerii Rusiei : supuindu-mă intru toate, fără de nici o pricinuire, *la orănduetile acele, care după puterea cea înaltă a Măriei Sale vor fi hotărîte în toată țara și legiuirilor aceloră, care de obște tuturor și osebit mie, se cade a le păzi, în tot chipul făgăduesc, ca un adevărat creștin cu suflet nefațarnic ; toate cele după puțința stării mele oastei intru tot mi lostivei Domniei mele (care este rânduită spre apărare și sprijineala credinței ce se află suspinând sub jugul Moametenilor) să fac ajutor în intrarmare și slujbe, socotind pe vrăjmașii armiei Rusiei chiar ca pe vrăjmașii mei. Ear la sfârșit să mă port pe sine-mi cu chip ca acesta : ca un rob credincios și bun și supus a Măriei Sale, după cum este cu vrednicie și se cade și după cum eu înaintea lui Dumnezeu și a judecății lui cei strașnice pot se dau respuns. Și intru încheerea acestui jurământ al meu, sărut cuvintele mele și crucea Mântuitorului meu. Amin.“ *) Baro-nul de Elmpt, după ce săvârșește astfel primirea închinării țerii, cere mai multe știri asupra numărului ținuturilor și orașelor Moldovei, asupra negoțului ce făcea principatul, a cătimei de zaharea și roduri ce produce, a relațiilor dintre boeri și țerani, a dărilor plătite de țară, atât cătră Turci cât și cătră Domn și multe alte amărunțimi de aceste,*

---

*) *Arh. Rom.* p. 131.

care, împreună cu jurământul reprodus mai sus, dovedesc până la evidență că Rusia avea de gând a incorpora cu totul țerile române. El ordonă apoi sub amenințare de mari pedepse a se da pe față toată zahareaua turcească precum și a se opri exportarea din țară a ori ce fel de bucate, care ar putea fi de folos armatei rusești, și în sfârșit cere de la țară ca să se „aleagă un obraz din clirosul bisericei, și doi din boeri care s'ar socoti, ca să meargă la luminatele picioare a prea puternicei împărătese să cază și să-i mulțamească pentru mila ce au arătat Măria Sa cu trimiterea oștirilor, cu care i-au scos din jugul robiei.“ *)

Impărăteasa Caterina voind să-și documenteze intențiunile sale asupra creștinilor din răsărit și dorind să arăte, că războiul pornit de Turci asupra sa, îi dă prilejul a lupta pentru eliberarea coreligionarilor sei, punând astfel în deplină aplicare politica inaugurată de Petru cel Mare, publică un manifest în care arată că Poarta, urind religia ortodoxă, i-a declarat războiu pentru că ea au sprijinit cauza disidenților în Polonia și că dominarea lor cea barbară „caută să arunce în marea nelegiuirei și corpul și sufletul creștinilor ce trăesc în Moldova, Valachia, Bulgaria, Bosnia, Erzegovina, Mace-

---

*) *Arh. Rom.* p. 135.

donia și in celelalte părți ale imperiului otoman.“ *)

Din Moldova Rușii trec in Muntenia unde-i chiamă chiar principele Grigorie Ghica (cel ucis in 1777) și o partidă de boeri in fruntea căreia stăteau spatarul Cantacuzino, arhimandritul de Argeș și comandantul gardei de Arnăuți a principelui. Această părtășie a lui Ghica pentru Ruși ne esplică cum de acest principe, care avuse tot timpul a fugi in Turcia, este prius de dănșii. Apoi el este dus la Petersburg „cu toate onorurile.“ **) Impărăteasa ăi dărueste o tabatieră impodobită cu brilante și primește pe fiul seu in corpul cadetilor; apoi ea dă lui Ghica și deputaților munteni o sumă de bani pentru călătorie și insfârșit insărcinează pe acela a merge la armată spre a incepe negociările cu Turcii și a cerca ce ar fi ei dispuși să conceadă Rusiei pentru incheerea păcii. ***)

*) Manifestul imp. Caterina in Documentele *Hurmuzaki* VI pag. 63.

**) Kaunitz cătră Thugut din 20 Martie 1770 in docum. *Hurm.* VI p. 74. Tot acolo la p. 68 se spune: „Was ich demselben vorlängst nur muthmasslich gemeldet dass nehmlich der wallachische Woewoda Gregorius Ghica die Russen in das Land gezogen, und nach genomener Abrede von ihnen hinweggeführt worden, ist inzwischen ohnzweifelhaft bestättigt.“

***) Kaunitz cătră Thugut 21 Aug. 1770 l. c. p. 80 *Hammer III* p. 595 mai spune despre Ghica: „le chan (Krim Gherai) mourut empoisonné par le médecin grec Siropoulo, agent du prince Valaque.“

Deacea și Rușii sprijinesc candidatura lui Ghica la tronul Moldovei în 1774. *)

Domnul Moldovei Grigorie Calimah deasemene se dă în partea Rușilor, mănâncă cele 100 de pungi de bani, trimise de Turci pentru cumpărare de zaharea, și provoacă pe Arnăuții sei a trece la Ruși, cea ce Poarta aflând de cu timp, îl scoate din domnie și-îtae capul**), punând în locul lui pe Constantin Mavrocordat, care este prins la Galați de Ruși și adus la Iași, unde moare puțin timp după aceea. În Grigorie Ghica, Turcii având mai mare incredere, ca unul ce fusese pus domn în Muntenia în urma recomandăției hanului tătăresc, după isbucnirea resboiului, în locul prea tănărului Alexandru Ghica, ***) ei nu cred în trădarea acestuia, până în momentul când este luat de Ruși și dus la Petersburg.

Deputații însărcinați a merge la „lumina-tele picioare“ ale împărătesei au fost din par-

*) Kaunitz c. Thugut Sept. 1774 l. c. p. 105.

**) *Hammer III* p. 599 „Voici la tête abattue du mandit Gregori Calimachi, Woiwode de Moldavie qui s'est approprié 100 bourses qui lui avaient été remises pour acheter des vivres et qui a trahi l'empire.“ Vezi și *Enachi Kogălniceanu* p. 273, 275.

***) *Zinkeisen* l. c. V p. 923. *Hammer III* p. 589: „Les instances du chan tatar déterminèrent la révocation de jeune Alexandre Ghica, prince de Valachie, qui avait laissé l'arhimandrite d'Ardischisch recruter avec un lieutenant-colonel russe des partisans pour la Russie et l'ancien prince de Moldavie, Grégoire Ghica fut investi.“

tea Moldovei: Inokențiu episcopul de Huși, Bartolomeu Măzăreanu egumenul Solcăi, Benedict egumen de Moldavita, Ioan Paladiv vel logofet și Enacachi Milea biv vel spătar; ear din partea Terii Românești Grigorie Mitropolitul Ungro-Vlahiei, Mihai Cantacuzino vișternic și Nicolai Brâncovanul logofet. Ei duc cu sine niște cărți cătră împărăteasa in care înălțarea acesteia merge paralel cu slugăria inchinătorilor. Cartea moldovenească, după ce pune mai presus faptele de acum a „monarhiceștii Măriei Tale“ decât acele ale lui Constantin cel Mare improtiva lui Maxenție, arată cum „la infățișarea cea covârșitoare de biruință a armelor Măriei Voastre cei purtătoare de semnul crucii, atăta s'au cutremurat și s'au ingrozit păgânii, cât li s'au părut apele Nistrului și a Dunărei prea desfătate noianuri, la care scăpând căți au putut de focul armelor, au măsurat adâncimea riurilor, făcându-se mănecarea peștilor și paserilor.“ „Cu glasul de neincetate laude și cântări, mulțămim Troiței cei intr'o unime și a tot puternică, că cu milostivire au privit asupra noastră, întărind inima cea blagorodnică și autocraticească a Monarhiei Voastre, spre isprăvirea noastră, celor de o credință, din robia jugului otomanicesc, și ca niște *robi* prea plecați și prea mulțămitori aducem cele prea ferbinți mulțămirile noastre cătră inalta stăpânirea Voastră pentru că ne

am invrednicit după dorirea cea de mulți ani a fi sub acoperământul Vostru cel puternic,“ Mai departe după nesfirșite laude care de care mai exagerate și înălțare până la ceriuri a împărătesei adaoge cartea: „noi locuitorii Moldovei ca niște *robi prea plecați*, aducem supunerea *cea robească* cu toată bunăvoința și primirea . . . și cu *genunchile plecate ca niște ferbinți rugători cădem la urmele prea lumnateelor picioarelor Voastre*. In fine la sfîșit cartea isbucnește într'un lirism foarte patetic prin cuvintele „o prea blagorodnică imperatriță și prea milostivă stăpână a noastră nu ne părăsi pe noi robii Măriei Voastre cei de o credință, umbrește-ne . . .“ *) care pune culme acestui act de o slugărie atât de injositoare. Cartea țerii românești, ceva mai scurtă dar, deosebindu-se prin aceleași însușiri, sărută până și „genunchii și urmele picioarelor tale celor împărătești și singre stăpânitoare!“ **)

Auzind Turcii de inchinarea locuitorilor Moldovei și a Munteniei către Ruși s'au infuriat cumplit asupra lor și prin un fetwa al Muftiului au fost declarați de haini și dați in prada și resbunarea oștilor musulmane.***)

*) *Arh. rom.* 152—159.

**) *Arh. rom.* p. 180.

***) Kaunitz c. Thugut 19 Ian. 1770 l. c. 66. Comp. *Bauer Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie* Leipzig 1778 p. 27: „Ceux-ci (les Turcs) voyant qu'ils n'étaient plus en état de s'y maintenir, l'ont

Această purtare nesocotită a Turcilor au aruncat și mai mult pe Români în brațele Rușilor, ca unii ce din partea Turcilor erau amenințați cu jaf și peire.

Și totuși nu trebuie să credem că, și acum ca și pe timpul lui Petru cel Mare, Moldovenii și Muntenii vedeau în Rusia scăparea și mântuirea din nenorocirile lor.

Pe timpul lui Petru cel Mare atingerea între Ruși și Români fusese mai mult ideală; ei îi vedeau numai cât prin prisma cea încântătoare a speranței și lovirea chiar trupească fusese înlăturată, prin nenorocirea lui Petru la Prut, care împedecase pe Ruși a pătrunde mai adânc în țerile noastre. Dar chiar în resboinl din 1736 am văzut cum purtarea lui Münnich nemulțamește pe boeri și cum întâiele desamăgiri asupra Rușilor pătrund în inima Românilor. Pe timpul Caterinei, în resboiul ce ne ocupă, Rușii pun mâna pe ambele principate, vin în atingere chiar materială cu Românii și era cu neputință ca aceasta să nu producă o notă discordantă în cântarea cea armonioasă ce părea că se înalță din pepturile tuturor Românilor pentru slăvirea prea puternicei împărătese. Nemulțămirea locuitorilor isbucni în curând

---

presque entièrement devastée, en l'abandonnant aux vainqueurs." Vezi și o carte a țerii către deputații trimiși la Petersburg în care se plâng de pustiirile Tatarilor. *Arh. rom.* pag. 220 precum și *Hammer III* pag. 601.

din o cauză prea ușoară de înțeles : a provizionarea oștilor rusești ; și este de luat aminte că tocmai în acest punct țerile române trebuiau să fie mai simțitoare ; căci ele voeau să scape de sub domnirea Turcilor mai cu samă din pricina abuzurilor ce se făceau cu cererile pentru oști, care loveau cu deosebire în averea locuitorilor. Și tocmai în această privire, în loc ca Românii să se vadă ușurați prin dominarea rusască, ei erau apăsați tot atâta, dacă nu și mai greu de armatele împărătești, încât a trebuit să se nască în mintea multora ideea că ei nu au dobândit altă ceva decât o schimbare de stăpân. fără ca soarta lor să se îmbunătățască. Într'o tănguire către feldmareșalul Romanzow se spune între altele : „Osebit incredințăm pe slăvirea ta cumcă noi ca niște robi prea plecați ai împărăteștii măririi, după credința noastră cea cu jurământ, suntem supuși împărăteștilor porunci până la cea de pe urmă picătură a sângelui și prea gata spre a da din cele ce sunt prin putința noastră pentru trebuința oștii împărătești, *insă cu știință și cu oareș care cuviincioasă rânduială, pentrucă o samă de oameni ce sunt trecători prin Moldova ieu fără nici o rânduială cele ce întimpină pe cale, atât dobitoace cât și altele, mai mult decât le este trebuința și spre risipă ; și mai ales volintirii fac multe supărări și jafuri saracilor creștini și earăși ei risipesc prin lo-*

curi pustii și prin păduri. *) De o minunată naivitate este în această privință „cartea ce au scris către împărăteasa o samă de jupănese văduve“ **) în care ele cer ca prin un milostiv și înalt hrisov să fie apărute și încunjugate de *supărările și orânduielele cele ce se vor obicînuî de acum înainte a fi în pămîntul nostru.*“ Cu aceeași naivitate cu care își exprimă părerea lor asupra soartei viitoare a țerii, urmează cucoanele a cere scutire de la toate greutățile ce le impunea întreținerea armatei, crezînd că vor fi ascultate, când împărăteasa Caterina se îngrijea tocmai prin un manifest către Moldoveni să-i facă a înțelege nespusul bine ce le-au făcut scoțindu-i din robia Turcilor, cerîndu-le ca resplată pentru această înaltă milostivire ca „de la mic până la mare, toți împreună deobște și fiște-carele osebit, să se inferbenteze și să fie cu silință în spre a se arăta vrednici unei faceri de bine atîta de mare, plînd cu deadinsul și din bună inimă desăvirșit acea datorie a legii și a creștinescului jurămînt prin care ei s’au îndatorit către noi.“ Impărăteasa făgăduia „că după măsura credinței voastre și a rîvnii ce veți avăta pentru slujba noastră, ce este așa strîns unită împreună cu slujba bisericeii lui Christos, voim și noi

*) *Arh. rom.* p. 168. Vezi tot acolo o expunere mai lămurită a relelor făcute de oștirile rusești țerii p. 208.

**) *Arh. rom.* p. 176.

ca să împărtășim cătră voi a noastră milă și a noastră bunăvoință.“ *) Și dacă înțelesul acestor vorbe putea să infățișeze oare-care greutate în manifestul Ecaterinei, el devine foarte limpede și lămurit în tălcuirea lui de cătră Mitropolit, care se însărcinează a spune lucrurile mai pe față de cum putea să le spună împărăteasa tuturor Rusiilor : „al doile să vă veseliți de bună-voe și cu întrecere la slujba cea împărătească, fie care după starea și puterea sa și mai vĕrtos pentru *proviantul* împărăteștilor oști ce au venit spre apărarea noastră.“ **)

Apoi locuitorii țărilor se așteptau poate ca pe timpurile lui Petru ca țara să fie cu totul scutită de dări și afară de vămi și de ocne „să nu plătească țara nici un ban.“ ***) În loc de aceasta vedem pe Romanzow scriind după ce deputații români plecaseră cătră Petersburg : „drept aceia siliți-vă cât veți putea, a ajuta cu un ceas mai înainte la trebuințele zaharelei oștilor, care vă păzesc. Așisderea să crească veniturile visteriei fără îngreueră norodului ; căci păgânii ce vă stăpănea nu avea nici o durere întru nimic pentru folosul vostru, ci încă vă asuprea cu grele biruri și cu alte multe feluri de supărări. Deci acum fie-care să dea putința lui

*) *Arh. rom.* p. 189.

**) *Arh. rom.* p. 192.

***) Vezi jalba dată de neguțitorii Iașeni *Arh. rom.* p. 148.

spre folosul obștească și nimene să nu fie scutit a nu da din toate neguțitoriile alișveriușului *ci toți se dee după obiceiul vostru cel vechiu*; la care eu vă poruncesc, *așa intocmai să se stringă acele venituri, după cum mai înainte s'au dat*; cum și *goștina* pentru oi, de care după socotință nu poate să fie ingreuet norodul cât de puțin; căci dintr'aceste fie care are venit și chivernisală. Inși-vă din bună socotință puteți să cunoașteți că nu este cu puțință pământul acesta a fi fără cheltueală; pentru care se cade să se stringă *veniturile obicinuite*, nu pentru alt ceva, ci pentru trebuința țerii și pentru plata oștirilor.“ *)

Dupăcum s'a putut vedea din citatele imprumutate documentele contimpurane faptelor ce le descriem, Rușii puneau neconținut înainte ideea lui Dumnezeu și a religiei creștine pentru a da un caracter cât se poate de neinteresat cuceririi țărilor române. Pentru a mântui biserica creștină din Polonia se expusese Rușia la resboiul cu Turcii; pentru a mântui biserica creștină din țările române se băteau oștirile sale și se vërsă singele supușilor sei; insfârșit tot pentru mântuirea credinței cereau Rușii ca Moldovenii și Muntenii să deschidă punga lor și să întrețină oștirile moscovite. Felul politicei rușești cerea ca ea să se îndrepte cătră clasa societății care infățișa biserica, in numele

*) *Arh. rom.* p. 195.

căreia ea venea, așteptând cu drept cuvânt de la aceasta o ascultare mai deplină și mai oarbă. Și clerul nostru se grăbește a răspunde cu prisosință la această înaltă luare în seamă prin amestecarea sa în toate trebile, prin redactarea tuturor adreselor către autoritățile rusești, prin usurparea chiar a puterii politice, publicând și interpretând manifesturile împărătești, însfirșit prin supunerea sa sub autoritatea sinodului rusesc, prin care el cei d'întâi dă pilda purtării pe care trebuia s'o păzească țara față cu Rusia. *)

II.

Organisarea cerută de boeri.

După ce Rusia pune astfel deplină stăpânire pe țerile române, trebuia să iee măsuri pentru organisarea lor și am văzut mai sus cum baronul de Elmpt spre a se putea apuea de această treabă în deplină cunoștință, cere de la țară deosebite lămuriri. Impărăteasa Caterina în răspunsul ce-l dă deputațiunilor române spune că „amundoue knejiile Moldovonească și Muntenească intru toate să fie după a lor judecăți și orândueli,“ **) prin urmare le făgăduiește o deplină autonomie în ocărmuirea lor lăuntrică. Până intru cât erau să fie ținute făgăduințele împărătesei, se va vedea din următoarele.

*) *Arh. rom.* p. 168.

**) *Arh. rom.* p. 201

Deputații Moldovei și ai Munteniei înfățișează curții rusești niște cereri în privința organizării viitoare a țerii, care însă desigur sunt inspirate din izvor rusesc, căci nu numai că sunt împotriva intereselor țerii, dară chiar împotriva intereselor boerilor, care dacă li s'ar fi lăsat deplina libertate și-ar fi păstrat o mult mai mare putere reală și neaternată în ocărmuirea țerii. Totuși este de observat că Rusia, dorind să pună mâna pe țerile române, în aparență cu propria lor învoire, și clasa cea mai însemnată fiind pe atunci boerii, se înțelege de la sine că ea le încuviință mai multe cereri; căci ea ținea mult ca să nu-i nemulțamească, pentru a nu fi nevoită să întrebuițeze mijloace silnice în contra lor. Altmintrele s'ar fi șters răboiului ce-l susținea împotriva Otomanilor caracterul de răboiu sfânt, acăruia scop era mântuirea creștinilor de sub jugul Musulmanilor și i s'ar fi întipărit acel de un răboiu de cucerire, care ar compromite cu totul pe Ruși în ochii creștinilor din peninsula Balcanului.

Cererile deputaților moldoveni sunt următoarele;

1) „La ocărmuirea țerii să fie aristocrație, adică să se aleagă 12 boeri mari din starea ăntăi, care să fie cu aceeași cinste și nume de boerie precum și mai înainte, începând de la vel Logofăt.

2) „Dintr'acești boeri, 6 să cerceteze și să

hotărească numai judecățile, iar 6 să adune dăjdiile țerii și să caute alte pricini, câte vor fi, și acești 12 boeri să fie șezători în Iași.

3) „La toate ținuturile să se rânduească ispravnicii câte 2, unde vor fi mici ținuturile, unul judecător, unul stringător dăjdiilor și purtător de grijă altor pricini. Iar unde vor fi mari ținuturile câte 4, iarăși cu asemenea rândueală, și aceștia să fie aleși din starea cea de a doua a boerilor.

4) „Boeriile curții cele de al doile și al treile ce se socotesc a fi vechi a țerii (osebit de cele ce se cuvîn Domniei) și zapcii cei d'intei și a doile și a treile să fie după rândueala cea de mai nainte; însă din feciori de boeri să se aleagă zapcii, ca printr'aceasta să se silească a deprinde rândueala curții și a ocărmuirii, și câte puțin să se înalțe la cinstea boerilor, câți vor fi vrednici. Iar câți din feciorii de boeri vor rămănea intru obiceiuri rele, și nu se vor silii ca să deprinză învățătura bunei ocărmuirii, nici decum să nu se înalțe la treptele boerilor, ca să nu se strice buna ocărmuire. Dar iarăș să nu rămăea în starea și rândueala țărănească, ci să trăiască fără supărare, hrănindu-se din veniturile moșiilor lor, și dintr'alte osteneli ce vor face.

5) „Toți boerii ce vor fi aleși la ocărmuirea țerii, atât acei 12 cât și cei de al doile și zapcii, și ispravnicii ținuturilor, când vor

vra să intre la slujbe, întâi să facă jurământ, cumcă vor sluji cu dreptate, fără vicleșug, atât împărăției cât și patriei și cum că vor păzi credința și cătră împărăție și cătră patrie.

6) „Ocârmuirea și slujba numiților boeri, tuturor de obște, să fie hotărîtă numai într'un an, sau în trei ani, începând de la anul nou, zi întâi a lui Ghenare. Ear la împlinirea hotărîteii vremi să-și dea samă pentru slujba ce au făcut și să o părăsească, după care earăși prin alegere să primească alți boeri ocârmuirea, cu asemenea rânduială, socotindu se a intra la cinstea boerilor și la ocârmuirea țerii toată partea boerească pe rând; însă cei vrednici de ocârmuire, măcar de vor fi și neamuri scăpătate.

7) „Aleșii ocârmuirii la sama ce vor da, după împlinirea vremii, de se vor vâdi cu incredințare cum că au făcut vicleșug, sau jafuri intru a lor ocârmuire, prin știință, unii ca aceia să cază cu totul din cinstea dregătoriilor, și niciodată să nu fie primiți la nici o dregătorie, nici la ocârmuire nici la altă slujbă cât de mică, ci să trăească după rânduiala feciorilor de boeri ce vor fi nevrednici precum s'au arătat la al 4-le pont.

8) „Între judecătorii ce vor fi atât la Iași cât și la alte țerguri și ținuturi, să fie și câte un pravilar sau din partea politicească sau din partea bisericească, om cu știință din destul la hotărîrea pravililor, ca toate jude-

cățile să se hotărească după dreptate pe pravili.

9) „Fiind că până acum din nestatornicia ocărmuitorilor, erau și judecățile nestatornice și in multe chipuri se făceau hotăririle, uneori răzămându-se la obiceiuri a pământului, alte ori la pravili, și aceste earăși prefăcându se după voința fie-căruia, din care pricină nu era nici odată statornică hotărirea judecăților, ci celor mai mulți pricinuitoare de mari pagube și stingeri cu cheltuelile cele neconținute; drept aceea atât obiceiurile pământului câte nu se împotrivesc pravilelor, cât și pravilele cele ce sunt incredințate de mulți împărați și legiuitori, să se alătoreze cu obiceiurile pământului și cu această ocărmuire de aici, să se alcătuească toate in scris; și să se iscălească de cătră toți, întărindu-se și de cătră prea puternica împărăteasă.

10) „Judecățile ce s'au hotărit in trecuttele vremi, câte vor fi drepte după rândueala judecăților celor mai inainte, să rămăe statornice; ear cele nedrepte să se judece a doua oară, după rândueala ce se va face de acum inainte.

11) „Sa se iee un general cu o sumă de oaste, cât va fi din destul pentru paza marginilor țerii, carele să fie sezător in Iași și de aici să rânduească oastea pe la margini.

12) „Slujba cea d'intăi a generalului să

fie ocărmuirea oștilor, ce vor fi de paza țerii, atât de străini cât și din locuitori. A doua, prin mijlocirea lui să se trimită la visteria împărătească dăjdiile țerii.

13) „Pe boerii ce vor fi aleși la ocărmuire fie care cu hotărit nume de boerie *generalul să-i imbrace cu caftan.*

14) „Mademurile ce se vor afla în pământul acesta să fie în sama generalului și generalul să rânduească la slujba lor pe care va socoti vrednic, sau din străini sau din pământeni.

15) „Toate pricinile țerii ce vor vra să se arête cu anafonale la prea puternica împărăteasă să se trimită prin mijlocirea generalului.

16) „Din feciorii de boeri sau și din alți pământeni, căți vor voi să între la oșteasca rândueala, să nu fie opriți aflându-se vrednici.“ *)

Prin acest proiect de organizare nouă a Moldovei se incredința boerilor un rol precumpenitor. Lor li se dădea în mâni administrația, hotărîrea judecăților, stringerea dărilor, cu un cuvânt toată puterea politică. Apoi ei se îngrijeau ca să vină cu toți pe rînd la ocărmuirea țerii, pentru ca dreptul de a despoia pe popor, în care pe atuncea se cuprindea administrația, să fie egal împărțit

---

*) *Arh. rom.* p. 202.

între dănsii, neuitând nici pe cei scapatați dintre ei, pentru a-și putea îndrepta averile în caz de nenorocire. Boerii erau atât de siguri pe protecțiunea Rusiei încât nu se sfîșie a pune în fruntea cererilor lor cuvîntul de aristocrație. Dar cu ce preț căștigase ei aceste inchipuite drepturi? cu jertfirea totală a neatărnării țerii, care se vede mai ales din dispozițiunea de a se trimite dăjdiile țerii la visteria împărătească, în care se cuprinde totala suprimare a neatărnării economice a țerii, de care este în totdeauna strîns legată neatărnarea politică. Apoi în acele „ponturi“ se vorbește adesa de alegerea ocărmuitorilor, dar nu se spune de cine să se aleagă. Ori cine poate căi printre rînduri că autoritatea ce-i alege, adică ei numește, este generalul rusesc, care avea și dreptul de a-i îmbrăca cu caftan! Într'un cuvînt generalul, care era să fie și comandantul unei oștiri în mare parte străine, adică rusești, și mai ales în elementele ei superioare, nu era decît un domnitor al Moldovei, sub care așa numita aristocrație a țerii trebuia să plece capul, dacă nu voea să vadă resunând pe spetele sale cnutul rusesc și să resimtă în măduva ei frigurile Siberiei.

Organisarea Munteniei dă mult mai lămurit pe față scopurile Rușilor în privința țerilor noastre. Sau că boerii de aici s'au arătat mai blajini, sau că Rusia avea un mai mare in-

teres de a-și asigura stăpânirea în Valachia, ca aceea ce era mai aproape de Turci, un lucru este pozitiv: boerii de aici cer de la împărăteasă totală incorporare a țerii în Rusia. Eată cererile lor :

1) „Țara noastră să se facă *tot una cu eparhiile ce stăpânește prea puternica împărăție a Rusiei* și la vremea păcii ce se va face, nici ca cum să nu se lese să cază earăș la tirăneasca cea d'intei a Agarinenilor.

2) „De vreme ce locul nostru, din nestatornicia Turcilor, au căzut sub desăvirșită neorândueală, ne rugăm *ca să se așeze în țara noastră legile și rânduețile Rusiei pe deplin.*

3) „Să se rânduească în țara noastră ca să se facă oaste de țară 20,000 de oșteni, însă 15,000 pedestrime și 5,000 călărime și să se ție din veniturile țerii; ear artileria ce ar trebui cu cele trebuincioase ale ei ne rugăm ca să ni se dea de la împărăteasca milă, cum și la vreme de resboiu să trimită împărăția ajutor ce ar trebui spre apărarea țerii. Ear hrana oștii să se dea din țară, și să poată intra în boeriile oștii și Munteni mari și mici, ca să se deprindă cu ale resboiului.

4) „După ce vor veni în țara noastră o-fițeri împărătești, să se facă sfat și socotiri, și să se facă cetăți la părțile ce ar trebui, din veniturile țerii.

5) „Veniturile țerii . . . . să se indrepteze

acum după rânduiala Rusiei, cum și pentru vamă să se facă un isvod nou după rânduiala Rusiei.

6) „Partea mirenească și bisericească să fie sub îndreptarea Sf. Sinod după obiceiurile Sf. biserici din Rusia; și să aibă stăpânire mănăstirile asupra țiganilor și a moșilor, după afiorosirile creștinilor și după hrisoavele domnești, care să se și mai întărească.

7) „Din veniturile țerii să se facă academii de epistimii, meșteșuguri și limbi.

8) „Fii și casele boerilor celor mari și al doile să câștige privilegiile lor și să se împărțesească și din mila împărătească.

9) „Judecătorii care se vor rândui pe la ținuturi și orașe, să fie jumătate Munteni.

10) „Boerii cum și alții ce vor cere voie să meargă la Rusia, să fie slobozi, să nu se oprească de către guvernul locului.

11) „Să fie volnici cei din țară ca să neguțitorească pe la alte împărății, pe la care solii împărătești ce vor fi pe la acele locuri să-i apere ca pe niște Moscali; și cei străini aducând lucruri de altă țară și cumpărând de acele de loc, ce or fi cu poslovenie, să se vămuească ca și la împărăția Rusiei și să nu se amestece nici la chivernisala locuitorilor ce s'ar face prin neguțitorii, afară de cei ce sunt insurați aici în țară,

12) „(conține o cerere de ușurare în plata

datoriilor). Se hotărește apoi ca în Muntenia 4 boeri să fie în fruntea trebilor, și volnicie să se dea la acești 4 boeri ca să judece, să hotărească, cărțile lor să aibă putere, ispravniciei ținuturilor să se supună acestora cum și toată țara la ori ce poronci. *Ear generalul să poată porunci acestor 4 boeri la ori ce ar vra, având volnicie ca să-i și oprească.*)*

Asemene orânduirii numai au nevoie de nici un comentariu; mai ales aceea prin care boerii cer voe ca cel puțin jumătate dintre judecătorii țerii să fie Munteni. De unde se înțelege că cealaltă jumătate era să fie Ruși și aceștia erau să aplice legile lor, pe care boerii se roagă să fie introduse în Muntenia. Că aceasta nu o putea face decât în limbile lor, se înțelege earăș de sine, încât rusificarea Munteniei era pe deplin plănuită.

Astfel ajunsese Rusia a aduce la împlinire tratatul lui Petru cu Cantemir, ba să-l și întreaacă; căci Petru cel Mare tot lăsa Moldovei o umbră măcar de neatarnare, prin domnul ei național, pe când prin orânduelele Caterinei țerile române perdeau cu desăvîrșire ori ce neatarnare și erau menite a fi rusificate în cel mai scurt timp.

Pentru a da o idee despre modul cum înțelegeau Rușii să ocărmuească aceste țeri și

---

*) *Arch. rom.* p. 211—214.

spre a vedea astfel ce soiuri de îngrijire aveau să aibă ei pentru noile provincii adăugate împărăției lor, ne vom sluji cu două documente, în lipsă de altele, care însă aruncă o lumină foarte vie asupra sistemului rusesc. Unul este acela ce privește la organizarea școlilor principatului Moldovei în care comitele Romanzow răspunde la cererile Mitropolitului în această împrejurare: „că toate cele privitoare la școli *le las într-o bună socotință a Preasfinției tale și a celorlalți ce sunt parte bisericească și împreună și a boerilor ce sunt judecători în Divanul knejiei Moldovei. Ear cât . . . pentru limba cea grecească, eu neintrând în cercetare etc. *)* — încât rezultatul stăruințelor Mitropolitului care se ruga de feldmaresalul ca „să-i dea un ajutor spre mai bună îndreptare“ **) este că acesta nu vrea să se amestece în asemenea lucruri. Celălalt document se ocupă cu poliția, și aici vedem din potrivă o îngrijire prea deamăruntă și o pricepere minunată pentru a se introduce un sistem inquisitorial: „și de-acum înainte, ori-cine va veni de afară, și va găzdui la vre-o casă, gazda să fie dator să înștiințeze pe starostele seu îndată pentru acel oaspe, cine și de unde este, și cu ce treabă au venit și starostele să facă știre dumisale Agăi, și de-lu va primi gazda și-lu va lua în

*) *Arh. rom.* p. 234

**) *Arh. rom.* p. 233.

chizășia lui, Aga să înștiințeze pe d-nialui polcovnicul și Preasfinția Sa Mitropolitul. *)

Poliție aspră și neingrijire de cultură, eată începuturile protecțiunii rusești asupra Românilor; și aceste două elemente sunt esențiale în sistemul rusesc, căci ele sunt sprijinul cel firesc al despotismului.

III.

Anglia și Austria ajută pe Rusia.

Cu toate aceste nici acuma nu trebuia ca Rusia să implinească una din dorințele sale cele mai vii, punerea stăpânirii pe țerile române. Pentru a lămuri cum s'a putut face aceasta, trebuie să ne întoarcem la istoria generală a resboiului.

Pe când în Europa armatele rusești cucerău Moldova și Valachia, în Asia ele nu erau mai puțin norocite, cucerind Armenia, Circasia și alte țeri supuse imperiului otoman. Tot odată însă Rușii voeau să lovească puterea turcească și pe mare, pentru a o înfrânge cu totul, și împărăteasa Caterina începe mari pregătiri în Marea-Baltică pentru construirea unei flote, chiemând mariuari iscusiți din Anglia, Holanda și Danemarka. Scopul acestei flote era mai ales rescularea Grecilor și a celorlalte popoare maritime ale imperiului otoman, care s'ar vedea incurajate în mișcarea lor prin puternicul ajutorul a

*) *Arh. Rom.* p. 137.

unei flote rusești, dând astfel o împlinire făgăduințelor făcute acestor popoare încă din 1765, și realizând astfel în totul politica lui Petru cel Mare. Flota rusască, bine pregătită pornește din Marea-Baltică, trece prin oceanul Atlantic și intră prin strimtoarea de Gibraltar în Marea-Mediterană. Spre a putea înțelege cum de flota rusască a putut să încunjure Europa fără a fi supărată de nimene, să aruncăm o ochire asupra politicii engleze față cu Rusia din acest timp.

În resboaele expuse mai sus am avut prilejul a atinge în mai multe rânduri linia de purtare ce Englezii o păzeau față cu Rusia în raporturile acesteia cu Turcia, și am văzut că în totdeauna până acuma fusese sprijinirea Turciei în contra atacurilor Rusiei. Acuma deodată vedem că lucrurile se schimbă, că Englezii nu numai invoesc flotei rusești a intra în Marea-Mediterană prin o strimtoare ce era în mâinile lor; dar amirali engleji (Elphinstone) comandează flota rusască și ei arată curților din Versailles și Madrid că vor privi ca un act de dușmănie față cu Anglia ori ce încercare de a se opune flotei rusești în Mediterana. Prin ce minune oare se schimbasesc politica tradițională a Englezilor?

Anglia este o țară comercială și politica ei atărnă în totdeauna de interesele negoțului ei; deaceea nu trebuie să ne mirăm a o vedea schimbându-și îndreptarea îndată ce se va fi

schimbat indreptarea intereselor ei comerciale. Ori cine înțelege ușor că dacă Anglia până acuma sprijinise cauza Turciei, aceasta o făcuse nu din iubire cătră inchinătorii semilunei, ci din interesul de a ocroti foloasele ce le tragea ea din comerțul ce-l făcea cu popoarele din Turcia. În timpul veacului al XVIII-le comerțul Angliei în Orient începù a decădea cu o repejune neasemănată fiind întocuit cu acel francez. La această schimbare contribuise mai multe împrejurări: Mai întâi activitatea și silințele lui Colbert de a însufleți comerțul oriental al Franței, premiurile date de guvernul francez exportatorilor de mărfuri, bunătatea, gustul cel potrivit obiceiurilor orientale și efințitatea produselor franceze, însfirșit foloasele însemnate câștigate de la Poartă prin tratatul comercial încheet în 1740; toate aceste deschisese piețele Orientului mărfurilor franceze. Dincontra Englezii avënd comerțul lor în mâinile companiei orientale care ca o mare casă de negoț, căută numai câștig și nu voea să jertfească nimic pentru viitorul dezvoltării comerțului, scumpetea cea prea mare a mărfurilor engleze, însfirșit pregătirea acestora care nu era de loc în gustul orientalilor, toate aceste fac ca mărfurile engleze să fie părăsite din ce în ce. Astfel pe când Francezii ajunseser să impoarte în Constantinopole 12,000 bucăți de țesături în anul 1729, En-

glejii in acelaş an rămân cu 5,000 bucăţi nevândute in Aleppo, 4,000 in Constantino-pole şi 3,000 in Smirna. In urma acestei scăderi a exportului, scade şi importul din orient in Anglia încât comerţul englez, pe la jumătatea secolului al XVIII, mai că dispăruse din părţile orientale.

Văzându se Englezii ameninţaţi atât de grav in interesele lor cele mai vitale şi aceasta mai ales din cauza duşmăneştii politice a Porţii faţă cu ei; văzând că Poarta refusa de ale incuviinţa uşurinţele date Francezilor prin tratatul din 1740, refus ce provinea mai cu samă din sgărcenia companiei orientale, care nu voia să cheltuească banii sei, pentru cumpărarea dregătorilor Turci, precum făcuse Francezii, se hotăresc a părăsi pe Turci şi a căuta prin alte părţi o reinviere a comerţului lor oriental,

Calea cea nouă prin care ei credeau a putea face aceasta era Rusia. In secolul trecut Rusia era departe de a opune mărfurilor străine acel sistem prohibitiv care regulează astăzi relaţiile ei comerciale cu celelalte ţeri. *) Din contra urmând politiceii inaugurate de Petru cel Mare, ea favora foarte mult pe străini şi mai ales Englezii ştiuse să se folosească de

---

*) Sistemul prohibitiv s'a introdus in Rusia in 1822. Vezi *Carey*. Lehrbuch der Volkswirthschaft Deutche Ausgabe von Karl Adler. Wien 1870 pag. 273. *Beer* Geschichte des Welthandels Wien 1861. III p. 93.

aceste bune plecări ale Rusiei către străini, pentru a-și întinde comerțul lor în Rusia într'un mod cu totul însemnat. Astfel ei aveau contuare și case mari de comerț nu numai cât în porturile Marea-Baltice: St. Petersburg, Riga, Reval, Narwa; dar până și în lăuntru Rusiei, la Moscova, Kasan și Astrahan. Le veni acum în minte ideea de a-și reimprospăta comerțul cu Persia prin Rusia, anume prin Marea-Caspică și ei dobândesc de la Caterina II un ukaz care le permite comerțul către Persia peste acea mare, sperând astfel să câștige în Persia ceea ce pierdeau în Turcia. Pentru aceasta însă era necesar ca relațiile lor cu Rusia să fie din cele mai prietinoase și numai cât aceasta ne explică iubirea cea năprasnică ce-i apucă de odată pentru Ruși. *)

Cu ajutorul Englezilor Rușii bat și nimicesc flota turcească la *Tschesmè* lângă insula Chio pe coastele Asiei. Toate insulele Arhipelagului se supun împărătesei și lumea aștepta să vadă flota rusască intrând în Dardanele și amenințând chiar capitala imperiului otoman. Pe când Rușii dobândesc izbânzi atât de strălucite pe un element cu totul străin până atunci lor, pe uscat victoriile urmează una după alta de și aceste nu erau câștigate atât prin bravura generalilor ruși,

---

*) Vezi în genere *Zinkeisen* l. c. V. p. 871—880.

cât prin nedestoinicia Turcilor, ceea ce face pe Frideric cel Mare se asemănaze acest războiu cu o luptă între chiori și orbi în care cei d'întâi tot sfârșesc prin a învinge pe cei de al doile. Astfel Rușii bat pe Turci la Cahul ieu Ismailul și Chilia, apoi Benderul, Brăila și Cetatea Albă iar Tatarii dintre Dunăre și Nistru se supun de bună-voe împărătesei.

Văzând puterile europene Turcia atât de ingenunchiată, intervin cu toatele pentru încheierea păcii, și mai cu osebire Austria și Prusia. Turcia primește cu mare mulțămire propunerea intervenției Austriei și promite acestia că „dacă Rușii vor fi alungați din Turcia, va atârna cu totul de plăcerea curții imperiale sau de a pune pe tron un rege după placul seu sau de a împărți Polonia cu Poarta;“ *) încât vedem cum din nenorocirile Turciei se naște prima idee a împărțirii Poloniei, care se realiză în urmă, însă nu și în folosul Porții precum îi plăcea ei să o pună la cale prin propunerile citate mai sus. Tot din această cauză va proveni cum vom vedea mai la vale și cedarea Bucovinei Austriei. Fiind însă că Rusia avea interes ca înaintea începerei negoțiarilor pentru pace să pună mâna pe Crimeea apoi ea pune niște condițiuni care nu puteau fi primite de Poartă, între altele: libertatea Tatarilor și a Cri-

---

*) *Hammer* l. c. III p. 610.

meei și așezarea unui principe neatârnat în Moldova și Valachia, care ar dispune de trupe și de cetăți. *) Văzând Austriacii pe Turci în atâta nevoie, le propun un tratat secret în care Turcii se îndatorează a da Austriei 10,000,000 lei, „pentru cheltueli de pregătiri de război“ din care o parte (3 milioane) s'o plătească îndată, iar rămasița până în termen de 8 luni, îndatorându-se Poarta că la caz când ar mai fi nevoie de vre-o 2—3000 de pungii de bani „pentru reușita unor scopuri secrete“, să le dea și pe aceste. Poarta „spre a arăta recunoștința ei pentru purtarea generoasă“ a Austriei îi făgăduiește Oltenia, dacă va reuși fie prin negocieri, fie prin arme, a face pe Rusia să părăsască toate cuceririle făcute pe pământ turcesc și se va sili să încheie o pace între ambele imperii pe baza celei de Belgrad. **)

Acest tratat provoacă în Europa întreagă o indignare ne mai pomenită. Austria care până acum se luptase în totdeauna împotriva Turciei, se alia acum cu dânsa; părăsea cauza creștinătății pentru a ajuta pe închinătorii lui Mohamed! Lucrul era neașteptat. Și totuși să nu credem că acest tratat ar documenta o schimbare în sistemul politic austriac, că împărăția Habsburgică convingându-se despre primejdia ce

*) *Hammer* l. c. III p. 612,

**) Documentele *Hurm.* VII p. 86.

o aştepta din partea Rusiei, s'ar fi hotărit a se da în acea a Turciei.*) Nu ! Şi atunci ca şi totdeauna politica Austriei a fost dictată de interesul momentului ; vedea pe Turci în o grea cumpănă şi, folosindu-se de buimăceala în care se aflau, punea mâna pe câte-va milioane, ceea ce nu-i impedează mai târziu a uita cu totul condiţiunile tratatului, a nu mai stărui pentru Turci pe lângă Rusia, ba chiar apoi în timp de pace, fără nici un soi de pretext macar ceva îndreptăţit, a despoea pe fostul seu aliat de o bucată de pământ ce se considera ca al seu, de Bucovina, răşluind prin aceasta partea cea mai frumoasă, grădina Moldovei.

Văzându-se Rusia ameninţată prin acest tratat secret, care ajunge la cunoştinţa sa prin ambasadorul englez din Constantinopole, Murray, inchee şi ea un tratat cu Prusia în care promite acesteia o bucată din teritorul Poloniei, cu condiţie ca Frideric II să ajute pe Ruşi în caz când Austria le-ar declara resboiu. Totuşi deşi se asigură în acest mod, este nevoită să mai cedeze din pretenţiunile ei faţă cu Poarta. Cel d'intăiu pas făcut într'acolo de Caterina fù primirea mijlocirii Austriei pentru incheerea păcii. Turcii cereau numai atâtă de la Austria, ca dînsa să caute ale mănţinea stăpânirea asupra Tata-

---

*) Vezi resboiul următor.

rilor, a Moldovei și a Valahiei, renunțând pentru aceasta atât la cele trei milioane ce dăduse Austriei în puterea tratatului de subșidii, ce nu mai putea fi executat, cât și la ori ce soiuri de protecțiune a Poloniei care remase cu totul părăsită în prada răpitorilor ei. În urma acestora se deschide un congres la Focșani în care Rușii, uitându-și făgăduințele, resping intervențiunea Austriei și cer de la Turci ca condiție principală libertatea Tatarilor. Plenipotențiarul Turci, care se pregătise pentru a se împotrivi mai cu tărie pretențiilor rusești, prin citirea noului testament, resping cu energie o atare propunere. Desfăcându-se din această cauză congresul fără rezultat, se întrunește un altul la București în care Rusia cere, după multe negocieri, prin un ultimatum de la Poartă următoarele puncte: 1) cedarea Kertschului și a Ienikalei ca garanță a neatărnării Tatarilor; 2) libertatea navigării vaselor de război și de comerț în Marea-Neagră și Arhipelag; 3) inapoarea cetăților din Crimeea Tatarilor; 4) așezarea lui Grigorie Ghica, ca Domn ereditar în principatul Valahiei sub condiția unui tribut de plătit la fiecare trei ani; 5) cedarea Kinburnului Rusiei și destrugerea cetății Oczakow; 6) dreptul de a protege pe închinătorii religiei grece în imperiul otoman.*)

*) *Hammer* l. c. p. 625.

Poarta neputând primi nici aceste condițiuni, negoțiările se rup in 22 Martie 1773 și resboiul reincepe.

In 24 Decembre 1773 moare Mustafa IV și îi urmează Abdul Hamid sub care resboiul mai ține încă vre-o jumătate an și, fiind tot in folosul Rușilor, Turcii se hotărăesc să primească pacea cu ori ce condiții. Reprezentantul Rusiei așteaptă zioa de 21 Iulie (1774) aniversarea tratatului de la Prut a lui Petru cel mare, pentru a sterge prin gloria câștigată acuma rușinea de altă dată, și astfel se incheie vestitul tratat de la *Kuciuc-Kainargi* in 28 de articole, din care cele mai insemnate sunt următoarele :

Art. III. *Eliberarea tuturor Tatarilor de sub supremația Porții*, Rusia dobândind din cetățile tătărești Kertsch, Ienicale și Oczakow.

Art. VII. Sublima Poartă făgăduște a protegui intr'un mod statornic religiunea creștină și bisericile acesteia : ea dă voe *apoi ministrilor curței imperiale a Rusiei de a face in toate ocașiunile reprezentațiuni atât in favoarea noiei biserici din Constantinopole de care se va vorbi la Art. XIV, cât și pentru acei ce o servesc, făgăduind a le lua in băgare de samă.*

Art. VIII Libera pelerinare a Rușilor la Ierusalim.

Art. XI Voe a comerțului rusesc in toate orașele turcești pe uscat și pe Dunărea.

Punerea pe picior egal al Rușilor cu Francezii și Englezii.

Art. XVIII. Cedarea Kinburului Rusiei.

Art. XIX. Reservarea dreptului de a putea trata despre cedarea Cabardei.

Art. XVI *privitor la țerile române*: Imperiul rusesc inapoeste Sublimei Porți toată Besarabia cu orașele Ackerman, Kilia, Ismail cu orașele și satele și cu tot ce conține această provincie; mai inapoeste de asemenea și cetatea Benderului. Tot așa inapoeste Sublimei Porți cele două principate a Valachiei și a Moldovei, cu toate cetățile, orașele, orașelele și satele și tot ce conțin, și Sublima Poartă le primește cu condițiunile următoare, făgăduind in mod solemn păzirea lor cu sfințenie: 1) De a observa față cu toți locuitorii acestor principate, de ori ce demnitate, rang, stare, chemare sau neam ar fi ei, fără cea mai mică escepțiune, amnistia absolută și vecinica uitare stipulate in art. I al tratatului in favoavea tuturor acelora care ar fi comis intr'adevăr vre-o crimă sau ar fi fost presupuși a avea scopul de a jignî interesele Sublimei Porți, restabilindu-i in primele lor demnități, ranguri și posesiuni, și inapoindu-le averile de care s'au bucurat inaintea resboiului de față. 2) De a nu impedecca in nici un chip libera inchinare a religiei crestine și de a nu pune nici o pedecă la ridicarea de noue biserici și la repararea celor

vechi, precum a fost și mai înainte. 3) De a înapoi mănăstirilor și celorlalți particulari pământurile și posesiunile ce le-au avut mai înainte și care le-au fost luate împotriva ori cărei dreptăți, așezate împrejurul Brăilei, Hotinului, a Benderului etc., numiți astăzi raele. 4) De a avea pentru eclesiastici stima particulară cerută de starea lor. 5) De a încuviința familiilor care vor dori a părăsi patria lor pentru a se așeza aiurea o liberă eșire cu toate averile lor; și pentru ca aceste familii să reguleze într'un chip cuviincios afacerile lor, se fixează termenul de un an pentru această eșire liberă din țara lor, începând din ziua în care tratatul de față va fi schimbat. 6) De a nu cere nici a pretinde vre un soi de plată pentru socotele vechi de ori ce natură ar fi. 7) De a nu cere de la aceste popoare nici o contribuțiune sau plată pentru tot timpul cât au ținut războiul; și chiar din pricina devastărilor cărora au fost expuse a-i scuti de ori ce bir pentru doi ani începând din ziua schimbării tratatului de față. 8) La împlinirea termenului însemnat, Poarta făgăduiește a fi cu omenie și generositate în birurile ce va pune asupra lor în bani, și de a le primi prin mijlocirea unor deputați care-i vor fi trimiși la fie-care doi ani; la termenul plății acestor biruri, nici pașii, nici guvernatorii, nici ori ce altă persoană nu va putea să le îngreue, nici a cere

de la dinsele alte plăți sau biruri sub ori ce numire sau sub ori ce pretext ar fi, ci ele trebuie să se bucure de toate acele foloase de care s'au bucurat în timpul domniei fostului Sultan. 9) Poarta dă voce suveranilor acestor doue state (sovrași de doue principați) a avea lângă dinsa fie-care câte un însărcinat, luați între creștinii bisericeii grecești, care vor îngriji de afacerile ziselor principate, vor fi tratați cu bunătațe de cătră Poartă și, vor fi priviți chiar în slăbăciunea lor (anche nelle debolezze loro) ca persoane ce se bucură de dreptul ginților, adică vor fi apărați de ori ce silnicie. 10) Poarta consimte de asemenea ca după cum vor cere-o împrejurările acestor doue principate, *miniștrii curții imperiale ai Rusiei rezidenți lângă dinsa să poată vorbi în favoarea lor*, și făgădueste a i asculta cu considerarea ce se cuvine unei puteri prietene și respectate. *)

Prin acest tratat, dobândit nu atât prin isbănzile armatelor moscovite cât prin corupția celor însărcinați din partea Turciei pentru încheerea lui, împărăția otomană primea o lovitură din care nu se mai putu ridica. Prin libertatea Tatarilor Turcii perdeau mâna lor dreaptă în resboaele cu Rușii, și

*) *Ch. de Martens et Frd. de Cussy. Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques. Leipzig 1846 I p. 111—123. Traducerea franceză controlată cu originalul italian infățișază oarecare neexactități pe care le-am însemnat în text.*

Tatarii, fiind chiar incurând supuși de Ruși, întinseră foarte mult stăpânirea acestora și adăuseră puterile lor. Prin porturile și libertatea comerțului dobândite pe Marea-Neagră se dădea Rușilor puțința de a avea o flotă care în puține oare putea să transporte o armată rusască sub zidurile Constantinopolei. Dreptul de intervenție al Rusiei în afacerile bisericești celei noue din Constantinopole și a principatelor române punea pe învingători în atingere mai directă cu creștinii din peninsula Balcanului și le dădea prilejul de a se amesteca în fie ce moment în afacerile launtrice a le Porții. Turcii însă de-ocamdată nu se îngrijiră atâta de pericolul din urmă care era mai ascuns și trebuia să se desvolte într'un viitor mai îndepărtat, cât de cele mai văzute precum era neatărnarea Tătarilor și posesiunea porturilor Mării-Negre. Pentru a înlătura aceste din urmă condițiuni, ei propun Rușilor, cu toată lipsa de bani în care sa aflau, 35,000.000 de lei și își pun toate silințele spre a îndupleca pe Friderik II de Prusia, care dobândise o influență însemnată în treburile orientului, ca să stăruiească pe lângă cabinetul de Petersburg pentru îndulcirea condițiilor de pace.

Pe cât însă restrîștea era mare la Constantinopole, pe atâta veselie era nemăsurată în Petersburg. Împărăteasa Caterina în ziua când află despre încheierea păcii era ată de

voioasă încât nu voea să vadă decât figuri vesele în împrejurimea sa. Rusia dobândise într'adevăr niște foloase la care nici nu se așteptase, mai ales că era în ajunul de a nu putea conduce războiul mai departe; deaceia era și hotărâtă de a le păstra cu orice preț. Și pe cât Turcii se strădăneau a îmblânzi condițiunile ce le erau atât de defavorabile, pe atâta Rușii se îndărătniceau a le mântui în toată asprimea lor.

În niște asemenea împrejurări intervenținea lui Frideric II în favoarea Porții cu greu putea să aibă un rezultat fericit pentru dînsa, cu atât mai mult că Prusia fiind tocmai pe atunci în strînse legături cu Rusia din pricina împărțirii Poloniei (1772) era mai curînd să sprijine interesele aliatei sale, decât pe acele ale Porții. La tînguirile Porții asupra nedreptății cererilor Rusiei, cabinetul de Petersburg răspunde prin niște argumente sofistice că stipulațiunile tratatului ar fi mai mult în interesul Porții și cere numai decât de la aceasta ratificarea păcii, ceea ce Poarta, vîzînd că nu mai poate înlătura nici într'un chip, se hotărăște a face în 2 Fevruarie 1775 prin un ambasador extraordinar trimis la Petersburg.

Totuși nici cu această ratificare nu se sfîrșiră neînțelegerile între Rusia și Poartă. Aceasta incuviință tratatul numai pe hîrtie și se opuse apoi din toate puterile la executarea

lui, încât lipsa de bună credință în aplicarea păcii de la Kuciuc-Kainargi, este unul din motivele războiului din 1787.

IV.

Răpirea Bucovinei, politica generală.

Care au fost urmările războiului din 1768 — 1774 asupra țărilor române?

Prin tratatul de la Kuciuc-Kainargi Rusia dobânda dreptul de protecțiune asupra țărilor noastre, dreptul de „a vorbi în favoarea lor“ cum se exprima însuș tratatul. Ce era să însemneze acest drept, de o căm dată nu se putea ști, și rămânea ascuns în gândul născocitor al cabinetului de Petersburg înțelesul pe care era să-l dea acestei condițiuni a păcii.

Totuș este sigur că dacă Rusia părăsi ideea la început atât de pronunțată, de a anexa principatele și se mulțămî cu atât de puțin, aceasta a făcut-o nu din o bună-voință cătră Poartă, pe care din protivă voea s'o îngenncheze căt se putea mai mult, ci pentru a nu nemulțămî pe Austria, care se arată foarte îngrijită când vîzû pe Ruși că ocupă țărilor române. De aceea Austria și încheese acel faimos tratat de subsidii, îndatorindu-se până a declara războiu Rusiei la caz de nevoie. Că acest tratat nu era de loc serios din partea Austriei, ne o dovedește prea bine resul-

tatul la care au ajuns; dar pentru Rusia, căreia toate puterile nu erau de loc de prisos pentru a susține lupta începută, acest tratat nu inceta de a fi foarte amenințător și era mult mai cuminte pentru dinsa a se retrage. Austria însă se arată îngrijită numai cât în privirea țărilor române, lăsând Rusiei deplină libertate în celelalte puncturi. Fînd că Rușii aveau deocamdată interesul cel mai mare de a deveni stăpâni a casă la dinșii, lucru la care nu puteau ajunge fără ca Poarta să recunoască neatărnarea Tatarilor și să cedeze Rusiei porturile de pe Marea-Neagră, apoi împărăteasa Caterina II se înduplecă ușor de a cumpăra prietenia sau cel puțin de a înlătura dușmănia Austriei, mulțămindu-se cu ceva mai puțin în privirea țărilor române.*)

Este foarte probabil că Austria voea să-și păstreze puțința de a pune dinsa mână pe țările române, politică ce urmase în totdeauna. Astfel prin tratatul de la Passarowitz (1718) Austria dobândise între altele și Oltenia pe care o perde apoi prin tratatul de Belgrad (1739) și aceeași parte din Muntenia o sti-

*) „Besonders seitdem ihn dasz von Ihrer Ruzsisch-Kaiserl. Majestät zu geben beliebte Versprechen wegen Entsagung der vorigen Absichten auf die Moldau und Wallachey, in Ansehung des unmittelbaren Interesse seiner Staaten, beruhiget hatte... Herr Graf v. Orlow erwiederte hierauf dasz seine Kaiserinn ihr einmal gegebenes Wort wegen der Wallachey und Moldau nicht weiters abändern würde“ etc. Thugut către Kaunitz 5 Sept. 1772 în doc. *Hurmuzaki* VII p. 97.

pulează ea prin tratatul de subsidii în cazul când ar reuși în mediațiunea ei către Rusia.*) În această părere ne întăresc niște cuvinte misterioase din o depeșă a baronului de Thugut către ministrul austriac, principele de Kaunitz, în care Thugut referă: că fiind la Focșani cu prilejul congresului dintre Ruși și Turci a venit la el doi boeri să-l roage ca curtea de Viena să stăruească pentru dobândirea neatărnării principatelor de Poarta otomană, pe care boeri el i-a îngăimat cu vorbe frumoase, întru cât nu putea „iniția pe acești domni în secretul intențiunilor înaltei Curți imperiale asupra viitoarei stări a principatelor.***) Aceași idee reesă mult mai lămurit din alte aprețuiri ale baronului de Thugut asupra păcii de la Kuciuc-Kainargi în care, arătând cum Turcia este cu totul perdată și urmează incurdă a fi înlocuită prin un imperiu ruso-oriental,

*) Art. II: La sublime Porte, pour témoigner sa gratitude et reconnaissance parfaite des procédés généreux qui ont été manifestés de la part de Leurs Majestés Impériale et Impériale Royale Apostolique, leur remettra de plein gré et leur cédera en don toute la partie des dépendances de la province de Valachie, qui se trouve bornée d'un côté par les frontières de la Transylvanie et du Banat de Temeswar, d'un autre par la Danube et de l'autre côté par la rivière Olte, et la Cour impériale exercera de plus la supériorité sur la rivière Olte. Doc. *Hurm.* VII p. 86.

**) „Da diese Herren in das Geheimnisz der Gesinnungen des Allerhöchsten Hofes über den künftigen Zustand der beiden Fürstenthümer zu ziehen nicht thunlich war“ Thugut către Kaunitz în doc. *Hurm.* VII p. 93.

observă că din această cauză Rusia nu voește să mai întindă posesiunile sale la Nistru și la Dunăre și că la curēnda cādere a Porții țerile mărginașe de la nord precum Bosnia, Serbia, Moldova, Valachia chiar din acea cauză vor trebui să cadă la Austria, fiindcă niște asemenea țeri n'ar avea nici o valoare pentru imperiul ruso-oriental.*)

Austria deci, avēnd vederi anumite asupra principatelor noastre, înțelegem prea bine cum de nu invoea Rușilor să se așeze în ele ; căci față cu repetitele lovituri ce Rușii dădeau Turciei, și mai ales acuma, față cu disolvirea imperiului otoman, care se aștepta din toate părțile, trebuia ca și Austria să-și asigure o parte din moștenire, și de sigur că cea mai bună între toate erau țerile române.

Tocmai din pricina acestei politici a Austriei față cu Turcia, isvorî urmarea cea mai însemnată a resboiului asupra țerilor noastre, urmare indirectă, dar care lovi mai greu în ele decât chiar cele directe, căci conduse la răpirea unei părți din țară, la o desmembrare a Moldovei, precedent fatal, care în curēnd fiind pus în aplicare de cătră însuși proteguitorii noștri reduse întinderea țerii la mai puțin de jumătate, ei răpi toată puterea sa de viață și-i arată cu groază abisul în care pate era menită a dispărea în in-

*) Thugut cătră Kaunitz depeșă din 3 Septemvrie 1774 în *Zinkeisen* Geschichte des osm. Reichs. Vol. V. p. 84.

tregimea ei. Vorbim de răpirea Bucovinei care se întâmplă în anul imediat următor păcii de la Kuciuc-Kainargi, 1775.

Dacă Austria putea să impedece pe Ruși de a pune mâna pe principate, nu era tot atât de ușor pentru dănsa a se substitui Rusiei, tocmai în prevederea unei opuneri la realizarea acestui plan. Așa vedem că Austria se temea ca renunțarea Rusiei la ocuparea țărilor noastre să nu fie numai cât nominală, că „deși nu ar contrazice în mod public făgăduințele date Curții prea înalte, totuși Rusia și-ar asigura pentru totdeauna supunerea și atărnarea principilor Moldovei și ai Valahiei precum și acea a locuitorilor acestor țeri, prin dobândirea de la Poartă a unor foloase în favorul lor, consfințite prin tratatele sale“; *) și aceasta mai ales când vedea că textul tratatului se ținea atât timp ascuns de dănsa. Se temea deci Austria ca prin acel tratat să nu se stipuleze ca principatele să stea „numai ca Ragusa sub protecțiunea înaltei Porți bucurându-se altfel de o deplină neatărnare“, să nu fie scutite de dări și de alte neazuri din partea Turcilor, când atunci aceste țeri foarte roditoare „ar provoca o emigrațiune foarte imsemnată din Austria“; să nu fie earăși dată alegerea domnului poporului și altele de aceste. **)

*) Thugut către Kaunitz 5 Sept. 1772. doc. *Hurm.* VII p. 97.

**) Kaunitz c. Thugut Sept. 1774 doc. *Hurm.* VII p. 104, 105.

Austria deci se aștepta din partea Rusiei la o iniriuire covârșitoare asupra Românilor, care deși nu ar fi în formă sub stăpânirea ei, totuși în faptă s'ar purta ca niște supuși credincioși, ar implini în toate dorințele țărului, într'un cuvânt ar suferi în loc de suzeranitatea Porții acea mult mai serioasă și mai reală a Rusiei. Acesta era punctul de vedere împredomnitor în politica Austriei față cu Rusia.

În privirea Turciei lucrurile stăteau cu totul altfel și prin urmare și politica trebuia să se conforme lor. Turcia arătase o slăbiciune atât de mare în încheierea păcii de la Kuciuc-Kainargi, încât Austria se convinsese că cu puțină îndrăzneală poți dobândi de la Poartă multe. Fusesse destul că Austria să făgăduiască numai căt Porții amestecul seu în resboiul cu Rusia, fără a-i da vre-o garanție despre serioșitatea făgăduințelor sale, pentru a face pe Poartă să-i numere mai multe mii de pungi de bani. Într'un cuvânt Turcii perduseră cumpătul, și față cu ruina imperiului otoman, care se aștepta pe fie ce zi, era bine să apuci a lua ceva înainte, precum fac creditorii unui neguțitor ce este în ajunul de a da faliment. Că atare era principiul conducător în politica austriacă față cu Poarta, ne-o dovedește o întruțiune a ministrului Kaunitz cătră reprezentantul Austriei la Constantinopole, baronul de Thu-

gut: „Starea de față a Porții esle cu totul deosebită de aceea ce era mai înainte. Toate lucrurile și planurile omenști sunt într'adevăr supuse la niște întâmplări atât de neașteptate, încât este peste putință de a prevedea cu destulă siguranță modul împlinirii lor. Totuș un ochiu politic poate cu toată probabilitatea prevedea că, dacă Rusia, precum nu poate fi nici o îndoială, va ști să se folosească cum trebuie de avantajele câștigate prin pacea din urmă, eară Poarta, precum nu ne putem decât aștepta de la corupția constituției sale fundamentale va stărui în letargia și nelucrarea ei de până acuma, — atunci este cu neputință ca să nu se întâmple în orientul Europei mai curând sau mai târziu o revoluțiune capitală. Singură această perspectivă este mai mult decât de ajuns spre a îndepărta de la ori ce tratări și legături generale cu Poarta care ar fi îndreptate asupra vremilor viitoare fără a aduce vre un folos actual, căci în viitor lucrurile pot să se schimbe cu totul, și o atare schimbare poate să necesiteze niște măsuri cu totul contrare de cele ce s'ar fi luat.“*)

Cătră Rusia deci teamă ca aceasta să nu dobândească prea mare influență în princi pate, cătră Turcia o politică de desbracare, eată ce au hotărit pe Austria a pune mâna

*) Kannitz c. Thugut 6 Ianuarie 1775 Doc. Hurm. VII p. 118, 119.

cel puțin pe o parte din pământul țărilor române. Că Austria s'a mulțumit numai cu Bucovina și n'au luat mai mult, se datorește de o parte temerei de Rusia, de alta naturii pretextului în puterea căruia au ocupat Bucovina și înfirșit dezvoltării ulterioare acestei triste împrejurări, cu toate că intențiunea nu i-a lipsit în această privire.

Austria avea cu atât mai mult temei de a se teme de influența rusască în principate și cu deosebire în Moldova, cu cât la domnia acestei țeri fusese numit, după stăruințele Rusiei și a Prusiei, care și pe atunci mergea alături de Rusia, fostul domn al Munteniei Grigorie Ghica (Oct. 1774). Acest domn se arătă dispus a sluji interesele Rușilor când ocupară țerile române, cea ce făcù ca să fie foarte bine tratat de Ruși, luat împreună cu Mitropolitul și dus cu toate onorurile la Petersburg. *) Aice Rușii voră al întrebuintă pentru începerea negocierilor lor cu Poarta, și după ce-i dăruiesc o sumă de bani și o prețioasă tabachere în brilanturi și primesc pe fiul său în corpul cadeților, îl trimit la armată cu instrucțiuni pentru îndrumarea păcii, **) după cum am arătat mai sus.

Din contra principele Ghica fusese în totdeauna rău văzut de Austriaci, și cauzele a-

*) Kaunitz c. Thugut Mart 1770. Doc. Hurm. VII p. 74.

**) Kaunitz c. Thugut 21 August 1770. Doc. Hurm. VII pag. 80.

cestei disgrății ni le spune baronul de Thugut in una din depeșele sale : „Nomirea lui Ghica in un principat vecin cu țerile prea inaltei Curți nu poate fi din mai multe puncte de vedere conformă cu interesele acesteia ; mai intăi fiindcă in timpul domniei sale anterioare comandantul C. C. de la graniță n'au avut a se lăuda de purtarea lui ; apoi sprijinul actual al Rusiei și Prusiei este datorit numai căt de-o parte înțelegerii sale culpabile cu Rusia la izbucnirea resboiului, de alta serviciilor pe care le-au făcut ca dragoman al Porții la tratările cu emisarul prusian Rexin in sprijinirea lui și spre dauna curții imperiale.“ *)

Și tocmai acest principe este chemat de Ruși la domnia Moldovei. Poarta incuviințase numirea lui din prietenie cătră Prusia, și Austria se temea de a se opune fățiș, pentru ca nu cumva Ghica, devenind domn in contra voinței ei, să-și facă din el un dușman, in niște imprejurări, unde bunele raporturi cu domnul Moldovei trebuia să ușureze foarte mult realizarea scopurilor ei asupra Bucovinei. De acea după ce ambasadorul austriac stăruiește pe ascuns in contra numirii lui Ghica, văzând că nu poate isbuti la nimita, schimbă tactica, se preface el insuș a stărui pentru numirea lui, și se poartă mai

*) Thugut c. Kaunitz 17 August 1774 Doc. *Harm.* VII p. 103.

ales foarte bine voitor cătră familia lui Ghica, cu atât mai mult că socrul acestuia, Iacovaki, se arătase plecat a sluji interesele Austriei și că Thugut nu voea să și-l instrăineze. *)

Că Rusia insufla la început Austriei o teamă foarte mare, nu rămâne nici o indoială. Așa Austria nu voește să întreprindă negocierile pentru luarea Bucovinei cât timp Feldmareșalul Romanzow nu eșise din Moldova.***) Ba chiar pentru a grăbi eșirea acestuia și a câștiga invoirea sa tăcută la ocuparea Bucovinei, Austria îl corupe cu 5000 de galbeni și cu o tabachere de aur impodobită cu brilante. ***)

„Dacă nu am pus mâna pe acest district în timpul resboiului, zice Kaunitz cătră Thugut, aceasta provine de acolo, că Rusia ocupase prin arme și jure belli Moldova și Valachia, și deci ar fi trebuit intrat cu această Curte în tratări formale; că apoi Curtea

---

*) Thugut c. Kaunitz ibid: „so suchte ich auf der andern Seite die Gikaische Familie mittlerweile mit guten Worten bey der Meinung einer für den Gica nicht ungeneigten Willfährigkeit zu unterhalten; wobey ich diesen Wege um so eher einschlagen zu müssen erachtet habe, als besonders der Schwiegervater des Gica Iakobaki Riso, sonst für den allerhöchsten Dienst... vergnügliche Ergebenheit zn bezeigen beffissen ist und &...“ Comp. p. 105.

***) Thugut c. Kaunitz 3 Dec. 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 109

***) „eine Verehrung von 5000 ducaten und einer goldenen mit Brillianten besetzten Tabatier gemacht, und hierauf überzeugende Proben von des Herrn Feldmarschalles guten Gesinnung erhalten haben.“ Kaunitz c. Thugut 7 Fevr. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 133.

noastră din cauze cunoscute d-voastre nu voea nici într'un chip să aibă aerul de a lua parte la dușmăniile contra Porții, precum earăși nu voea să amestece numitul district in împărțirea Poloniei și in certele cu regele Prusiei pentru equivalentul părților luate.“ *) Dar numai cât greutatea unor negoțări nu ar fi spăriet pe Austria, dacă nu s'ar fi temut ea ca Turcii, văzându-se astfel despoiați fără nici un motiv de Austria, să nu alerge la foștii lor dușmani, să le cedeze asupra punctelor capitale ale tratatului, cerându-le intervențiunea in favoarea lor. Deacea Thugut se grăbește a sfătui pe cabinetul din Viena ca „să se gândească bine la mijloacele de întrebuințat pentru a face ca această împrejurare să nu prea bată la ochi, și o asemenea ocupațiune să nu fie luată drept proba unei înțelegeri prea strinse cu Rusia și prin urmare ca o ruptură reală și generală, pria care s'ar ușura lui Muhzun Oglu (marele vizir) realizarea intențiunilor sale primejdioase pe lângă noul Sultan și prin o pace neprecugetată s'ar arunca totul in mâinile Rusiei.“ **)

Dar atăta nu eră de ajuns. Trebuea înșelată Poarta prin niște făgăduinți ghibace pentru viitoarea intercesiune a Austriei in favoarea ei in daraverele ce le avea cu Ru-

*) Kaunitz c. Thugut 20 Sept. 1774 Doc. *Hurm.* p. 106.

***) Thugut c. Kaunitz 3 Fevr. 1773 Doc. *Hurm.* p. 101.

sia și a-i arăta, că ea trebuie să cedeze acea bucățică de pământ în schimbul unei prietenii atât de folositoare. Iaminteau mai ales și făgăduințele fostului Sultan făcute prin tratatul de subsidii în privirea Olteniei, ca și când Austria ar fi implinit din partea ei îndatoririle ce le luase asupra-i prin acel tratat. Pentru a încredința pe Poartă și mai mult despre curățenia intențiunilor sale, Austria o sfătuește ca să se întărească dinspre mare, din cotro pot acuma să-i vină cele mai mari pericole; dar aceste sfaturile Austria le face în cel mai mare secret, temându-se că dacă Rusia ar afla de dinsele, să nu se opună apoi de ciudă din toate puterile la realizarea planurilor sale.*)

Pe de altă parte însă Austria nu uita de a atrage și pe Rusia în favoarea sa, arătându-i că prin luarea Bucovinei s'ar exercita asupra Turciei o presiune foarte favorabilă intereselor Rusiei, prin care s'ar grăbi încheierea păcii după dorințele sale.**)

Astfel țesea Austria itele complicate ale politicii sale pe care chiar diplomații de atunci, destul de liberali în chestiuni de moralitate, nu se sfieau a o numi șireată (artificieuse), plină de șmicherii (duplicité) și de lăcomie (avidité).***)

*) Kaunitz c. Thugut 6 Ian. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 119.

**) Depeșa contelui de Solms ambasadorul Prusiei la Petersburg către Friderik II din 27 Dec. 1774 raportată de *Zinkeisen* *Gesch. des osm. Reiches* VI p. 111.

***) *Zinkeisen* l. c. VI p. 107 și 113.

Rusia păzi în tot decursul acestei afaceri o neutralitate care nu se poate explica altfel decât prin incurcarea în care se găsea față cu Austria din pricina împărțirii Poloniei. *) Pentru a putea însă înfrânge măcar întru câtva ambiția nemăsurată a Austriei care, după părerea Rusiei, „dorea să guverneze Europa într'un mod despotice prin rezoluțiunile luate în cabinetul său“, **) ea caută a stărnii pe Poartă împotriva Austriei, arătându-i între altele (în unire cu Prusia) că Europa întreagă este uimită văzând cum Turcia, care n'au pierdut mai nimica într'un război atât de crâncen cu Rusia, să piardă în timp de pace la Austria o porțiune atât de însemnată de pământ. Dar afară de asemenea uneltiri ascunse, Rusia nu vrea nici într'un mod să iee parte fățișă în această afacere. Atât Rusia cât și Prusia erau de părere că atare împrejurare nu merită ca ele să se arunce într'un război, dară dacă Turcii ar voi să alunge pe Austrieci din Bucovina, ele nu ar avea nimic de împotrivit. ***) Divanul însuș a Moldovei împreună cu principele Ghica cer ocrotirea Rusiei împotriva acestei trunchieri; dar Rusia le răspunde că „de când această țară a fost înapoită Porții, ea nu mai are nici un drept a se amesteca în treburile ei.“ †)

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 107.

**) *Zinkeisen* l. c. VI p. 108.

***) *Zinkeisen* l. c. VI p. 108.

†) *Zinkeisen* l. c. VI p. 111 Comp. Kaunitz c. Thugut 21 Fevr. 1775 Doc. Hurm. p. 140.

Ce devenise pretecțiunea ruscă? Unde rămăsese dreptul ei de intervențiune în favoarea principatelor? Dacă aceste aveau vreodată nevoie de intervențiunea cuiva, apoi de sigur că era în împrejurările de atunci; dar Rusia întoarce spetele, când Moldova îngenunchiată întinde mâinile spre dânsa. Pentru ce? Pentru că dreptul de intervențiune fusese stipulat nu în interesul țerilor române, ci în acel al Rusiei, care era să-l întrebuinteze atunci când i-ar fi venit la socoteală, atunci când din o asemenea intervențiune era să rezulte un profit pentru dânsa, și nu acuma când dacă, nu eșia vre-o pagubă, desigur că nu resărea pentru dânsa nici un folos! Atât de adevărat este că în politică nu încap alte considerațiuni decât acele ale interesului, și că o națiune care face politică sentimentală dovedește că nu este coaptă pentru viața publică.

Dintre celelalte puteri, numai Anglia și Franța puteau să joace un rol mai însemnat în afacerea cedării Bucovinei, dar din împrejurări politice anterioare ele fură împedate de la aceasta. Anglia perduse ori ce influență în Divan prin sprijinul dat Rusiei, încât glasul ei nici nu era luat în băgare de seamă; Franța de asemenea prin tratatul din 1758 cu Austria pe care Poarta îl interpreta că ar putea fi îndreptat la vreme de nevoie și în contra sa, perduse cu totul

simpatiile Porții, și rolul ei în afacerea Bucovinei rămase foarte restrins, și pe de altă parte este și îndoelnic, întru cât două apărături a diplomaților celor mai însemnați de atunci se contrazic în această privință. Așa Kaunitz spune că s'au informat că ambasadorul francez au vorbit Porții în afacerea Bucovinei în sensul intereselor austriace și Comitele de Solms ambasadorul prusian la Petersburg spune tocmai contrarul. În ori ce caz înriurirea acestor două curți a fost foarte mică și acele ce au determinat rezultatul final au fost tot arbitrii cei mai apropieți ai orientului, Rusia, Austria și până la un punct și Prusia.*)

V.

Răpirea Bucovinei, politica specială.

Pretextele pe care Austria le pune înaintea pentru a îndreptăți luarea Bucovinei erau următoarele :

Mai întâi ea pretindea că în totdeauna între Austria și Turcia fusese certe din pricina delimitării granițelor ; că nici odată Turcia nu se induplecase a trimite o comisiune care în înțelegere cu Austria să pună odată capăt acestei stări de lucruri ; că în timpurile din

---

*) Kaunitz c. Thugut 5 Ian. 1775 Doc. *Hurm.* VII pag. 117 și depeșele comitelui de Solms din 18 Mai 1775 Raportate de *Zinkeisen* l. c. VI p. 114.

urmă, Austria fiind nevoită să tragă un cordon din cauza ivirii ciumei în Turcia, pentru a nu da însăși ea armele în mâinile acestia, trăgând cordonul în dosul posesiunilor pe care ea le reclama, a fost nevoită să le cuprindă în cordon și prin aceasta au cuprins și Bucovina.*)

Al doile motiv era că Austria prin împărțirea Poloniei venise în stăpânirea Pocuției. Pocuția însă în timpurile vechi ar fi posedat într'un mod neîndoelnic Bucovina, și deci Austria ca reprezentantă a drepturilor Pocuției putea să le valorifice, mai ales când documente autentice atestau vechea stăpânire a Pocuției asupra Bușovinei și Poarta usurpase acest district într'un mod abusiv.

Pe lângă aceste două motive care constituiesc oare cum dreptul Austriei asupra acelei bucăți de pământ, ea mai invoca și altele curat utilitare și de care nu ne vom ocupa, fiindcă de altfel pe motive de utilitate am putea în totdeauna despoia pe ori cine de cele mai sfinte drepturi. Între acestea erau: oprirea deserțiunilor armatei imperiale și stabilirea unei comunicațiuni mai directe între Galiția și Transilvania.

În privirea punctului d'întâi este de observat că într'adevăr Austria protestase de

---

*) Nota Austriei către Rusia din 1774 raportată de *Zin-keisen* l. c. VI p. 109.

mai multe ori improtiva încălcărilor granițelor ei de către locuitorii principatelor ;*) dar aceasta se întâmplase în totdeauna pentru granițele Transilvaniei și nu înțelegem cum se amesteca acum chestiunea încălcării granițelor cu drepturile Pocuției asupra Bucovinei. Sau Pocuția posedase Bucovina și avea un drept la stăpânirea ei, și atunci a se invoca o calcare de granițe era de prisos : sau nu-l avea, și atunci nu putea fi înlocuit prin o pretenție de calcare de granițe. Această contradicție este privită încă de Friederic II ca partea cea slabă a memoriului Austriei către Rusia în chestiunea Bucovinei. El observă cu foarte mare dreptate că cetele pentru graniți, care derivau tocmai din pacea de Belgrad, sunt neconținut amestecate cu drepturile ce posesiunea Pocuției le-ar da asupra Bucovinei. „Aceste drepturi ar putea fi apoi în genere numai cât o urmare a acelor pe care Curtea de Viena le-au dobândit în privința *acelei părți* a Pocuției ce i s'au dat prin tratatul de Petersburg asupra împărțirii Poloniei.“ **) Prin urmare chiar dacă Austria voea să invoace drepturile Pocuției, nu putea să le invoace pentru întreg, ci numai pentru partea ce primise ea, căci cealaltă parte o luase Rusia.

*) Doc. Hurm. VII p. 30, 32, 47, 77.

**) Scrisoarea lui Friederic II către contele de Solms 7 Ian. 1775 în *Zinkeisen* l. c. VI p. 110.

Ce documente va fi avut Austria pentru sprijinirea cererii sale nu cunoaştem, căci niciodată ele n'au fost date la lumină. Atăta ştim că Pocuția însăși a fost ades obiect de ceartă între domnii noștri și regii Poloniei, dar că niciodată Pocuția n'au domnit asupra Bucovinei, așa precum în această parte se aflau chiar scaunul de reședință a Moldovei, Suceava, Rădăuții scaunul unui episcop înființat încă de Alexandru cel Bun, monastirile Putna, locașul de imormântare a domnilor moldoveni, Sucevița, Voronețul, Dragomirna și de sigur că niște asemenea așezări nu s'ar fi făcut în o parte de țară stăpănită de străini.

Dar noi am arătat adevăratul motiv ce au făcut pe Austria să ocupe Bucovina, anume acela de a se folosi și ea din despoierea Porții și fiindcă acest motiv nu putea fi mărturisit, ori care altul, fie cât de rău, vinea mult mai la îndămână. În puterea acestor așa numite drepturi, Austria, fără a mai aștepta rezultatul unor negoțări, pune mâna pe Bucovina, sigură fiind că „o intrare în posesiune actuală ar fi mult mai ușor de păstrat de cât de a dobândi o cesiune de la Poartă, și că prin urmare ar fi bine ca la cea d'întâi ocaziune favorabilă să se pună mâna pe bucata de pământ în chestie fără a sta mai mult la indoială.*)“

*) „eine wirkliche Possessionsergreifung weit leichter zu

Totodată pentru a intimida pe Poartă Austria concentrează niște trupe la hotar spre arăta prin aceste pregătiri resboinice că este hotărită a păstra cu ori ce preț districtul ocupat; nu mai puțin se folosește Austria și de neștiința geografică a Porții pentru a susține că porțiunea din Moldova pe care o cere, este de o întindere cu totul neînsemnată și că nu ar merita de loc importanța ce căută să i se dea, mai ales în cumpănă cu prietenia Curții împărătești. *)

Văzând Moldovenii acest pericol ce amenința moșia lor, trimiseră, prin organul domnului lor Grigorie Ghica, la Poartă un protest făcut de întregul divan al țerii în care se arăta: „că procedarea Austriei nu se împacă de loc cu asigurările de prietenie ce atâtă de des le-au dat Porții; că districtul luat de Austria este o așa parte din Moldova încât întrece toată rămășița acesteia în rodire și valoare lăuntrică; că toți locuitorii prin-

---

behaupten, als eine Cession von der Pforte zu bewirken sein dürfte, dasz folglich vielleicht bey erster guter Gelegenheit, ohne sonderlichen Anstand, zur wirklichen Besitzergreifung... zu schreiten sein dürfte.“
Thugut c. Kaunitz 3 Fevr. 1773 Doc. *Hurm.* VII p. 101.

*) „vor allen dingen in zuverlässiger Erfahrung zu bringen, ob die Pforte die Sache für sehr wichtig und grosz ansehe... oder aber, ob sie den geringen Werth des Anstandes, und dagegen die Nutzbarkeit unserer fortdaueruden Freundschaft in billiger Erwägung ziehe.“
Kaunitz c. Thugut 20 Sept. 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 106.

cipatului cer ajutorul efectiv al Porții in contra unei încălcări atât de simțitoare. *)

Acest protest însă pentru nenorocirea țerii nu se mulțumea numai cât cu aceste arătări, ci ca și când s'ar fi făcut in repetite rânduri cereri către Poartă, care n'ar fi fost ascultate, ie tonul amenințării spunend mai departe că : „dacă Sultanul, in contra tuturor așteptărilor nu ar da luarea aminte cuvenită interesului celui mai de căpitanie a unei provincii supuse lui, Moldovenii s'ar afla in o mare nedumerire ce mijloace să intrebuinteze pentru scăparea lor ; dacă ar trebui ei singuri să-și caute mântuirea in puterile lor sau dacă la sfârșit desperarea și lipsa protecțiunii suzeranului legiuit i-ar impinge chiar intr'acolo ca să-și caute ajutorul la bunăta-tea unei puteri străine.“ **) La sfârșit pro-

---

*) „wie wenig die occupation des Bucoviner Districtes mit den, der Pforte so oft gegebenen, Versicherungen der allerhöchsten Freundschaft, übereinstimme, . . . dasz die in besitz genommene Gegend, ein solcher Theil der Moldau wäre, so den ganzen überrest an Fruchtbarkeit und innerlichen Wert überträfe, dasz die sämtlichen Einwohner der Moldau, den werkhätigen Schutz der Pforte gegen eine so empfindliche Beinträchtigung zuruften.“ Thugut c. Kaunitz 4 Jan. 1775 Doc. Hurm. VII p. 112.

**) „Dasz, worfen der Grossherr, wider alles Vermuthen, das wesentliche interesse einer in Seiner Bothmässigkeit gehörigen Provinz, nicht mit der erforderlichen Aufmerksamkeit beherzigen sollte, die Moldauer sich in groszer Verlegenheit befinden würden, was sie zu ihrer Rettung für Mittel anzuwenden, und ob sie selbst, nach ihrer etwaigen kräften, fur ihr Heil zu sorgen hätten ? oder aber ob letztlich die Verzweiflung

testul arăta că trupele austriace intrate în țară sunt într'un număr foarte mic (600 oameni) și că ar fi foarte ușor a le respinge.

Acest protest pe care Ghica îl lucraseră împreună cu boerii la mareșalul Romanzow, *) dovedește prea bine inriurirea rusască în tendința de a spărie pe Turci cu protecțiunea rusască, fără a lua în băgare de seamă că prin o asemenea amenințare se compromitea mai mult ca a Bucovinei de cum se sprijinea. Dar Rusia, care avea interes a spărie pe Turci pentru a-i sili la executarea tratatului, împotriva căruia se opuneau încă cele mai mari greutăți, nu se uita de loc la interesul Moldovei, ci cătând numai căt la al său, se servi de această împrejurare pentru a-l apăra, compromițând țară și domnitor în ochii Turcilor.

Thugut din punctul de vedere austriac, apreciază în modul următor acest document: „din cauza relei concepri a protestului, dreapta simțibilitate pentru nerușinata refuzare a lui Ghica, au imprăștiat cu totul luarea aminte a Porții de la obiectul însuș al afacerii și au făcut pe Reis-Effendi să se exprime numai căt cu cea mai mare amărăciune asudra îndrăsneței amenințări că adică

---

und der Abgang des Schutzes ihres rechtmässigen Oberherrn sie gar etwa dahin verleiten könnten, bei der Güte einer fremden Macht, ihre Zuflucht zu suchen?'.
Thugut c. Kaunitz ibid.

*) Thugut c. Kaunitz 4 Ian. 1775 Doc. Hurm. VII p. 11,

Moldovenii s'ar putea adresa la o protecțiune străină. (**)

Astfel Austria câștiga un punct foarte însemnat, compromiterea țerii și a domnitorului, apărătorului ei firesc, în ochii Porții și Thugut nu lasă de loc în părăsire această împrejurare; penegrind din toate puterile pe Ghica, el accentua mai ales legăturile sale cu Rușii și aducea ca dovadă împrejurarea că mai multe din hărțile lui Ghica către Poartă fuseser aduse de curieri rusești, ceea ce dovedea o înțelegere evidentă între Ghica și Ruși, de vreme ce nu era cu putință ca Ghica să nu cunoască obiceiul rusesc de a deschide scrisorile. *)

Nu pentru întâia oară în lume norocul favoriza o cauză nedreaptă și Austriacii, vrednici imitatori ai Rușilor în talentul de a se folosi de împrejurări, dobândiră din această întâmplare încurajarea cea mai puternică pentru a urma înainte planul lor de a des-

---

*) „zum Glücke, bey der unschicklichen Einrichtung des Berichtes, die billige Empfindlichkeit über den unverschämten Übermuth des Gika, die Aufmerksamkeit der Pforte über den Gegenstand der Frage selbst, gar sehr zerstreut hat, indem der Reis Effendi fast allein von der so vermessenen Dreustigkeit der Drohung, als ob nämlich die Moldauer, wohl gar fremden Schutz zu suchen, sich genöthigt sehen könnten, mit aller Heftigkeit einer, durch die Unvermögenheit der Rache gereizten, Verbitterung gesprochen hat.“ Thugut c. Kaunitz ibid. p. 118.

**) Thugut c. Kaunitz 18 Ian. 1775 Doc. Hurm. VII p. 125; vezi și p. 124.

poia un stat mic și căzut, lipsit de ori ce ajutor. Și vedem că au reușit, dovadă că în politică dreptul este un nume și cine se bazază pe el cade întotdeauna jertfă, căci isbânda o are numai forța și acel ce dispune de dinsa. Și pare că așa trebuie să fie; căci dreptul nu poate fi aplicat între oameni decât de o putere superioară; între popoare aceasta lipsește și trebuie înlocuită cu o alta, care nu poate fi decât puterea brutală a fiecărui. Astfel s'ar aplica și pentru popoare legea fatală a luptei pentru existența în care numai cei mari și tari au dreptul de a trăi, eară cei mici pot cel mult să năzuească a sluji celor mari de pradă și de ospăț!

Dar să ne întoarcem la istorie:

Ghica avea încă un dușman care îi făcu cel mai mare rău. Acesta era Alexandru Ipsilante domnul Munteniei. Ajuns la domnie prin stăruințele Austriei care dorea în totdeauna să aibă în principate domnitori supuși voinței sale și fiind mai bine informat de toate pasurile lui Ghica, îl părea neconținut la ambasadorul Austriei din Constantinopole, punând pe acesta în pozițiune de a ști toate mișcările principelui moldovan și de a le combate cu cea mai deplină isbândă. Așa principele Munteniei înștiințază pe baronul de Thugut despre protestul lui Ghica cătră Poartă și despre cuprinderea acestuia. Tot de la densusul mai află internunțul că Ghica

ar fi scris acest protest in lagărul rusesc. Corespondența lui Thugut cu Ipsilante era atât de importantă încât ambasadorul cere de la ministrul seu o chee cifrată pentru a putea comunica cu principele Munteniei in toată siguranța. *)

Incunjurat astfel de trădători din toate părțile și având a se lupta pe de-o parte cu intrigile atât de bine combinate ale cabinetului din Viena, pe de alta cu sistemul de corupțiune **) întrebuințat de acelaș cabinet ca un vrednic ajutor al intrigilor sale, ar fi fost greu ori cărui om, chiar celui mai puternic și mai neatârnat de a lupta improtivă. Cu atâta mai mult lui Ghika pe care-l vedem in tot decursul acestei afaceri, șovăind între Austria și Rusia, neurmând o politică statornică și căutând a-și apăra poziția sa de domn cum se va putea mai bine. Așa il vedem pe din dos uneltind cu Rusia pentru combaterea planurilor austriace, pe din față

*) Thugut c. Kaunitz 4 Ian. 1775 Doc. *Hurm* VII pag. 111.

**) Kaunitz c. Thugut 6 Ian. 1775: „Die von Eurer etc vorgeschlagenen Mittel bestehen in der Furcht, in der Bestechung und in der sonstigen Ueberzeugung“ Doc. *Hurm*. VII p. 119. Și aceste principii au fost pe deplin puse in aplicație, mai ales cel de al doile. Așa Thugut cumpără pe dragomanul Porții Const. Moruzi (doc. *Hurm*. VII pag. 130), pe Iacovaki Rizu (ibid. p. 142) și chiar pe Ghica era de mai multe ori vorba a-l corumpe (ibid. p. 134, 142); despre Feldm. Romanzow s'a vorbit mai sus. Pentru niște dregători turci vezi mai jos.

curtenind pe ambasadorul austriac și voind să-l convingă că „fînd îngrijit ca nu cumva raporturile făcute de boerii moldoveni să ajungă la Poartă și pe altă cale, nu se poate opri de a le aduce la cunoștința Porții; dar că el însărcinează pe Iacovaki Rizu ca să spună internunțului în secret despre toate pasurile lui, pentru ca acesta să poată lua măsurile necesare.*) Prin o scrisoare adresată lui Thugut în 29 Maiu el îi spune: „aflu cu plăcere încheerea tocmirii prietenesti dintre cele două imperii, privitoare la granițele de cătră acest principat: sperez că mulțămirea pe care am resimțit-o în această împrejurare vă este cunoscută, și cu toate că trebuie să fie o pierdere foarte simțitoare pentru Moldova, pot să vă asigur, domnule, că am făcut tot ce au putut atărna de mine, contribuind în modul care mi-au fost prin putință, la îndeplinirea acestei lucrări, după cum veți fi mai pe larg încunoștințați din gura d-nului Iacovaki Rizu socrul meu, și că mă voiu folosi de toate prilejurile spre a putea arăta deacum înainte interesul ce-l port

---

*) Thugut c. Kaunitz 18 Ian. 1775. Doc. *Hurm.* VII p. 122: „in der Beysorge, dasz die, von den Moldauischen Boyaren an ihn erstatteten Berichte, vielleicht auch durch andere Wege hier kund werden könnten, sich zwar nicht zu entschütten vermöchte, auch seinerseits davon gegen die Pforte Erwähnung zu machen; dasz er aber ihn Iakobaki Riso, ausdrücklich angewiesen hätte, mir zum voraus alles vertraulich mitzutheilen, um mich allenfalls in Stande zu setzen etc.“

pentru isbănda Mărilor lor C. C., fiind bine incredințat, că Mărinimia Lor nu va întârzia de a face ca să simtă atât țara cât și eu, desdăunarea acestei perderi prin semnele ne-
 indoelnice și generoase ale Bunăvoinței Lor.“*)
 In alte scrisori către Thugut Ghica adaugă :
 „că el cu toate pasurile pe care imprejură-
 rile au putut să-l silească a le face, totuși in
 lăuntrul seu in totdeauna au fost cu o ade-
 vărată plecare către prea înalta slujbă, și
 pe cât au putut pe sub mână au favorizat in-
 treprinderea.“ **) Și este de observat că cu
 cât Ghica vedea că Austria câștigă și că u-

---

*) „Je ne puis qu'apprendre avec plaisir la conclusion de l'arrangement amical entre les deux empires, relative-
 ment aux frontières du côté de cette Principauté: j'espère que la satisfaction, que j'ai éprouvée en cette occasion, ne vous soit pas inconnue, et quoique ce ne peut être qu'une perte bien considérable pour la Moldavie, je puis vous assurer, Monsieur, que j'ai fait ce qui a pu dépendre de moi, en contribuant de la manière qui m'a été possible, à l'accomplissement de cette (sic) ouvrage, ainsi que vous serez amplement informé par la bouche de Mr. Iacovaki, mon bean-père, et que je saisirai de même toutes les occasions de pouvoir témoigner par la suite la part que je prens pour le bien des intérêts de L. M. I. et. R. bien assuré que Leur Magnanimité ne laissera pas de faire sentir au pais aussi bien qu'à moi, le dédommagement de cette perte par les effets généreux et les marques efficaces de Leur bienveillance.“ Doc. *Hurm.* VII p. 170.

**) Thugut e. Kaunitz 3 Aug. 1775. „dasz er, Gika, ungeachtet der Schritte, so ihm etwa die Umstände abgezwungen haben dörften, dennoch innerlich, jederzeit mit einer wahren Ergebenheit, gegen den allerhöchsten Dienst belebt sey, auch so viel von ihm abgehungen, unter der Hände, zur Beförderung der. &.“ Doc. *Hurm.* VII p. 194.

neltirile secrete ale Rusiei nu es la nici un capăt, cu atăta el se apleca cătră răpitoarea Moldovei căutând să dobăndească tot mai mult bunele ei grații, căci el se temea că aceasta, care dobândise de la Poartă un lucru atât de mare, să nu isbutească mult mai ușor a-l mazili pe dănsul, în cazul când ar stărui până la sfârșit în improtivirea sa. Astfel tot Thugut ne spune că „și Voevodul Ghica, mai ales decând au văzut nesiguranta ajntorului rusesc, pare a se convinge de necesitatea de a căuta să se facă vrednic în viitor de bunavoința cea prea înaltă.*)

Ghica fusese într'adevăr înșelat de Ruși. Aceștia căutase să-l întrebuințeze numai cât ca un instrument al lor, și văzând că nu pot dobândi nimica prin el, îl părăsesc voei întâmplării. Așa ei căutaseră a dobândi prin Ghica dărămarea cetății Hotinului, cea ce principele Moldovei are buna credință a cere de la Thugut. Internunțul însă presimțind în această cerere o uneltire rusască, făcută cu scopul sau de a dobândi ceva împreună cu Austria sau de a strica și Austriei treaba ce o urmărea, se ferește de a face o ase-

---

*) Thugut c. Kaunitz 16 Maiu 1776: „sovie dann auch der Woyewod Gika, besonders seitdem er die unzuverlässigkeit des Russischen Schutzes bereits in mehrerem Anbetrachte zu fühlen anfängt, die Nothwendigkeit etwas näher einzusehen scheint, künftighin sich des Allerhöchsten Wohlwollens würdig machen zu suchen.“ Doc. Hurm. VII p. 283.

mene cerere Porții, care mai bine decât ar fi incuviințat-o, era hotărîtă să facă resboiu.

Ce rol deci jucase domnul Moldovei? Unul foarte trist și injositor. Unealtă oarbă în mâinile Rușilor, el servi interesele lor, crezând că servește ale sale proprii și se opuse Austriei la cedarea Bucovinei; căci după cum s'a spus, Rusia nu se putea opune fătiș Austriei din pricina împărțirii Poloniei; dar ea nu putea vedea cu ochiu bun întinderea Austriei în Moldova. Trebuea deci curții moscovite un paravan în dosul căruia să lucreze fără a fi văzută. Acest paravan i-l oferi Ghica.

După toate cele arătate până aici și mai ales față cu cedarea la urmă a lui Ghica și plecarea sa către Austria, cu greu se poate susține că acest principe sa fi luptat contra Austriei împins de iubirea de țară. O asemenea când există nu știe să facă nici o concesiune; ea stăruiește cu tărie de la început până la sfârșit căci are toate caracterele sentimentului, care este unul și neschimbător. La Ghica nu era decât productul unui calcul care să-i păstreze domnia neatinsă, și trebuea deci să se schimbe după șansele mai mari sau mai mici ce i le oferea una sau alta din cele două alianțe.

Pentru a ne da părerea noastră definitivă asupra lui Ghica, credem că acest principe se îngrijea de Bucovina numai întru cât era o parte din țară supusă domniei sale și avea

deci interes a o mănținea sub stăpânirea sa. Fiindcă el de mai nainte se pusese bine cu Rușii, el alergă și în această împrejurare la protecția lor; Rușii se folosiră de această întemplantare pentru a căuta să realizeze prin Ghica unele din planurile lor, uneltind împreună cu Ghica în contra răpirii Bucovinei, care nu le convinea nici lor. Când văzură însă că nu pot isbândi în nici unul din scopurile lor, părăsiră pe Ghica, care atunci se întoarce către Austriaci, către care căutase în totdeauna să-și păstreze o porțiță deschisă, pentru a păstra domnia țerei măcar așa ciuntită. În toată această purtare a sa nu putem vedea decât interes și motive egoistice și de loc acea puternică și iresistibilă imboldire latină care te împinge orbește înainte, adesea spre propria-ți peire, și care este patriotismul.

Actele asupra lui Ghica nu sunt însă închise. Pentru a ne putea pronunța cu siguranță asupra caracterului său și a motivelor ce l'au făcut să se opună răpirii Bucovinei ar trebui să putem pătrunde și în secretele arhivelor rusești, precum acele austriace ne-au destăinuit pe deplin uricioasele uneltiri prin care Bucovina au fost răpită de la sinul Moldovei.

Austria simțind că Moldova este așa de slab apărată, nu părăsea nici un mijloc pentru a determina pe Poartă la cedarea Bucovinei. În rândul d'întâi punea prietenia sa

cea curată, documentată atât de bine mai ales în resboiul ce se sfârșise prin o deplină neutralitate din parte-i; apoi arăta că dacă până astăzi n'au pus în lucrare îndatorirea luată asupra-i prin tratatul de subsidii de a declara resboiul Rusiei, aceasta fusese numai cât din cauza că-i lipsise până acum un drum îndemnatic pentru mersul trupelor sale care însă s'ar dobândi prin cedarea Bucovinei *); în fine mai înegrea în ochii Porții Moldova, arătând că această țară, după ce câți-va ani nu va procura Porții nici un folos, fiind scutită de tribut, apoi și fără de aceea nu i-ar aduce vre un mare venit; că este locuită de coreligionari de-ai Rusiei, care erau să se dea cu totul în partea acestia și că Poarta nu poate găsi o precumpenire fiirească a acestor împrejurări decât în prietenia austriacă. **)

Bazați pe slăbăciunea Porții, cu cât aceasta ceda, cu atâta Austriacii înaintau mai adânc în inima Moldovei și întindeau marginile ocupațiunii lor, încât niște trupe austriace ajunseser pe la Roman și Botoșani, până când

*) Fiindcă aceasta chiar pentru Turci poate părea prea grosolan apoi reproducem cuvintele: „wenn wir uns in der Moldau recht festsetzen, alsdann erst der uns während dem letzten Krieg ermangelte Weg offen stehe, uns mit ergiebigem Nachdruck für die Pforte zu verwenden.“ Kaunitz c. Thugut 21 Martie 1775 Doc. Hurm. VII p. 149.

**) Kaunitz c. Thugut 7 Aprilie 1775 Doc. Hurm. VII. p. 152.

insfirșit internunțiul singur e nevoit să observe că intru cât au dat acuma Porții un memoriu și o cartă (17 Fevr. 1775) s'ar compromite el singur și toată cauza cerënd mai mult: „eu cred, zice el in o depeșă din 4 Martie 1775, că intru cât inaintarea trupei lor . . . ar fi numai cât un mijloc de presiune in contra Porții, acesta ar avea cel mai bun efect pentru conducerea negoțiărilor; . . . dacă însă ar trebui să stăruesc pentru cedarea părților ocupate in urmă, atunci cu toată supunerea trebuie să arăt că după ce celarea de bună voe a districtului bucovinean, in întinderea liniei de la început, este in sine așa de grea, . . . eu nu pot avea nici o speranță că aş putea determina pe Poartă la o cesiune după întinderea cea nouă și că o asemenea cerere ar putea ușor atrage după sine compromiterea întregii afaceri.“*)

Fiind deci astfel nevoită a mărgini încălcarea sa la porțiunea de pământ arătată prin carta lui Thugut, împărăteasa ei trimite in 21 Februarie 1775 imputernicirea pentru a trata in afacerea bucovineană, fiind incredințată din depeșele lui că deslegarea va fi favorabilă Austriei. După ce in 4 Martie Poarta raspunde că consimte in principiu la cedarea Bucovinei, mai urmează încă oare-care discuțiuni asupra redactării definitive a actu-

---

*) Thugut c. Kaunitz Doc. *Hurm.* VII p. 143.

lui de cesiune, care se alcătuește însfîrșit în forma unui tratat cuprinzător de 4 articule în 7 Mai 1775.

Prin art. I se cedează pentru totdeauna Austriei „pămînturile conținute de-o parte între Nistru, marginile Pocuției, Ungariei și a Transilvaniei, de altă parte prin limitele... începînd de la hotarele Transilvaniei la pârreul numit Teșna imputită și cuprinzînd succesiv satele Kăndreni, Stulpicani, Capul Codrului, Suceava, Siret și Cernăuți și dincolo de Prut trecînd pe dinaintea Cernaucăi, loc din ținutul Cernăuțului, și care va rămănea în confiniile imperiale, pînă la teritorul Hotinului, pentru a da o probă neîndoelnică de prietenia, afecțiunea și buna vecinătate ce există între Poartă și Curtea imperială.“

În art. II se stipulează că Austria să nu poată zidi cetăți în partea cedată ei.

În art. III se regulează alte graniți din Transilvania.

În art. IV se lasă Orșova, care fusese și ea reclamată de Austria, tot în stăpînirea Porții. *)

Prin această convențiune crima se împlinise și nu știm căruia din autorii ei să atribuim vinovăția cea mai mare: Austriei ce au stăruit sau Turciei ce au cedat. Dacă vom privi însă la poziția părților, la starea des-

*) Doc. Hurm VII p. 157.

perată în care se afla Turcia în urma unui război care îi secase puterile; dacă luăm în băgare de seamă politica cu totul perfidă a Austriei care pune înaintea sa prietenie pentru cesiunea Bucovinei, într'un moment în care Turcia avea atâta nevoie de dînsa; dacă ne gândim în sfîrșit că provocătorul este în totdeauna mai vinovat decît cel ce execută — atunci de sigur că o să aruncăm toată greutatea acestei fapte în sarcina Austriei. În fund însă, jucînd un rol mai mult pasiv stătea Rusia, privind cu nepăsare la desmembrarea Moldovei cînd un singur cuvînt era de ajuns din parte-i pentru a o împedea, și acest cuvînt era dator să-l spună de cînd luase asupra sa apărarea țerilor române, dator nu e vorbă după drept și morală și nu după interes!

Era vorba acum de a face să treacă în practică cea ce se convenise, de a trage pe pămînt liniile proiectate pe hîrtie. Aceasta, precum prea bine a simțit-o Austria, nu era ușor, mai ales față cu stăruințele lui Ghica care se silea din toate puterile, îndemnat nu știm de cine, de boeri sau de Ruși, ca să fie numit măcar comisar turcesc la delimitare spre a împedea astfel abuzurile care din nenorocire se comiseră și cu acest prilej. Austria căută însă prin toate mijloacele de a înălătura amestecul lui Ghica la delimitare, temîndu-se ca nu cum-va prin aceasta domnul

Moldovei să capete în mâinile sale conducerea întregii afaceri.*)

Austria însă voind ca prin corupție să răș-luească de la Moldova o parte cu mult mai mare de pământ decât cea cedată în realitate de Turci, stăruiește foarte mult ca Poarta să trimită un singur comisar pentru al putea cumpăra mai ușor.***) Auzind Thugut că se va numi comisar pe unul Tahir Aga i face un prezent de vro mie galbeni pentru a l dispune în favoarea Austriei și-l pregătește bine în contra stăruințelor lui Ghica.****) Aceasta însă nu era destul: se numise supraveghetor a întregii afaceri pașa din Hotin, care de asemenea trebuia câștigat și fiindcă acesta era mai îndărătnic, tezaurul austriac dispusese în favoarea lui de suma însemnată de 30,000 florini. Totodată pentru a fi sigur că Iacovaki Rizu va urma înainte a arăta inter-nunțului toate hărțile ce veneau din Moldova, Thugut cere și dobândește de la Curtea imperială un bacșiș de 1000 galbeni pentru acest om.*) Insfirșit pentru a îndepărta de Tahir Aga ori ce aparență că acesta ar

*) Thugut c. Kaunitz 18 Ian. 1775 Doc. *Hurm.* II pag. 124.

***) Kaunitz c. Thugut 20 Iunie 1775; „nur ein eiuzigsr. Türkischer Commisarius abgesendet werde weil deiser allemal leichter als mehrere zugleich zu behandeln und mit Geschenken zu gewinnen seyn wird.“ Doc. *Hurm.* VII p. 187.

****) Thugut c. Kaunitz 3 Iunie 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 173.

lucra in interesele Austriei, Thugut se preface că e foarte nemulțămît cu purtarea acestuia și protestează într'una la Poartă in contra lucrărilor sale, întreținând astfel pe aceasta in părerea greșită că Tahir Aga ar îngriji foarte bine de interesele ei.**)

Ghica pe de altă parte întetit de Ruși se opunea din toate puterile incălcărilor austriace. Așa il vedem protestând la pașa de Hotin contra lui Tahir Aga care nu s'ar ținea de loc de convențiunea iucheeată, in lucrările de delimitare;***) inștiințază pe Poartă cum mai mulți ofițeri austriaci au venit in Moldova inaintea lui Tahir Aga încărcăți cu presenturi pentru al corupe †); își dă cele mai mari silinți pentru ca impreună cu Rușii și Pruşii, care pe ascuns combăteau planurile Austriei, să facă a se strica convențiunea incheetă, mai ales in urma neînțelegerilor foarte grave ivite între comisarul turc și cei austriaci la delimitarea in districtul Hotinului. ††) Vezënd insă că toate incercările lui sunt za-

---

*) Thugut c. Kaunitz 3 Aug. 1774 Doc. *Hurm.* VII p. 197. Comp. p. 201.

**) Thugut c. Kaunitz 3 Aug 1775: „dasz meine hiesigen klagen ein schickliches Mittel seyen, um die Pforto von dem Argwohne seines guten Einverständuiszes mit uns, desto besser abzubringen.“ Doc. *Hurm.* VII. p. 206.

***) Barco c. Thugut 5 Noemv. 1775 Doc. *Hurm* VII p. 211

†) Thugut c. Kaunitz 18 Sept. 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 202.

††) Baroc c. Thugut 5 Noemv. 1775 Docum. *Hurm* VII p. p. 209

darnice face o ultimă silință și voește să scape din prada răpitorilor măcar Suceava vechia capitală a Moldovei, dar nici această nu i-a fost dat ca să implinească,*) și astfel se face și delimitarea aceasta nenorocită prin care Moldova mai perde încă 46 sate peste linia ce fusese hotărâtă prin convențiune.**)

VI.

Soarta lui Grigorie Ghica.

Eată care au fost soarta Moldovei. Să vedem acuma pe acea a domnitorului ei, ce avuse în toate aceste daraveruri un rol precumpenitor.

Ghica fusese numit în domnie prin stăruințele Rușilor; prin urmare el nici odată nu s'au bucurat de o încredere deosebită la Turci. Uneltirile lui Thugut, căruia Ghica îi opunea toate piedicile cu putință în afacerea Bucovinei, încă nu puțin au contribuit a înegri pe acest domnitor în ochii Porții, mai ales că el se sluzea de ajutorul Rușilor și a Prusilor pentru a combate planurile Austriei: așa s'au arătat mai sus că Ghica trimitea adesa hărțile sale la Constantinopole prin curieri rusești. Intrigile cele mai multe ale lui Zegelin ambasadorul prusian la Poartă

*) Kaunitz c. Thugut 8 Iunie 1775 Doc. *Hurm.* VII p. 173.

**) Ienachi Medelniceru către Ghica 6 Noemvrie 1775 Doc *Hurm.* VII pag. 215.

erau motivate prin stăruințele lui Ghica, și Turcii nu putuse vedea cu liniștire această unire strânsă a domnitorului Moldovei cu dușmanul lor de moarte. Deacea Thugut se temea așa de tare de venirea principelui Repnin, ambasador extraordinar rusesc în Constantinopole, care mai ales având a trece prin Iași era să se întâlnească cu Ghica în afacerea Bucovinei și să arunce nouă pedici în calea Austriei. De asemenea și de Gaffron ambasadorul Prusiei era să treacă tot prin Iași pentru a se duce la postul său și această atingere a domnului Moldovei cu dușmanii ei cei ascunși nu putea nici într'un mod conveni Austriei.*) Afacerea Bucovinei în care Ghica, apărânduși poziția lui, fusese umezit să s'apropie de dușmanii Porții, singurii care-l puteau sprijini în această împrejurare, făcând din Ghica un agent rusesc, îl discredită în ochii Porții, arătându-l ca pe un instrument al Rușilor, care la cel dintâi prilej era să se dea în partea acestora, părăsind pe suzeranul său. Cine știe ce preț pun Turcii pe viețile oamenilor putea să prevestească lui Ghica, numai cât din această împrejurare, un tragic sfârșit.

Turcii căutau deci numai decât să se desfacă de Ghica, și mazilirea nu era de ajuns pentru aceasta; căci Ghica, scos numai cât

*) Thugut c. Kaunitz 3 Iulie 1775 Doc. Hurm. VII p. 184 comp. p. 215.

din domnie, s'ar fi putut duce la Ruși, unde să fie o cauză de vecinici intrigi și uneltiri improtiva Porții. Trebuea deci cu totul înlăturat, trebuea dat morții, pentru ca astfel dispărând proteguitul Rușilor de pe scena lumii și punându-se un domnitor credincios Turcilor, să poată recăpăta influența lor precumpenitoare în Moldova și astfel dobândi un adevărat spion la granița imperiului moscovit.

Turcii însă se deprinsese de mult timp a se juca cu soarta și cu viața domnitorilor români. Când unul din ei nu le plăcea, prea fericit era acela, dacă Sultanul se mulțamea a-i pune pe umăr peticul negru și dacă nu ordona să i se aducă capul la Constantinopole. Și aceasta adese pentru cauzele cele mai neînsemnate; dar acuma când era vorba de a stărpi un mijloc de uneltire a dușmanului celui mai cumplit al imperiului otoman?

Pretextele pentru uciderea lui Ghica fură prea lesne de găsit. Ordonând Poarta domnitorilor români a trimite de îndată la Galați și Brăila o cătine de pâne, de care Turcii aveau nevoie, așteptându-se un nou resboiu cu Rușii, Ghica arătă prin socrul seu Iacovaki Rizu ce tare au suferit țara de lăcuste și de revărsări și că-i este peste putință a procura pânea cerută. Totodată el stăruie pe lângă Poartă pentru a fi scutit de a trimite chereștea la Isaccea, fiindcă 19 corăbii in-

cărcate cu asemenea se inecase, și era prea greu țerii a înlocui cheresteaua perdată. Poarta însă, care prin tratatul de la Kainargi era lipsită de tributul țărilor române pentru doi ani, văzând că principele Moldovei refuză acuma și aceste slujbe, respunse că nu va învoi nici o dată cererile lui Ghica și că neîmplinirea ordinelor sale va atrage după sine cea mai grea răspundere,*) spunându-i totodată că dacă țara n'are pâine să cumpere din Polonia.

Se pare că Ghica au refuzat de a se supune acestor cereri a Porții, căci între invinuirile ce i se aduce pentru îndreptățirea uciderii sale se pune și aceasta că el n'au cumpărat grâu din Polonia, pretextând a fi împedecat de Ruși. Celelalte invinuiri sunt că el ar sta în corespondență secretă cu Rusia și că ar fi adunat din asupririle poporului o mulțime de averi cu care avea de gând să fugă în altă țară. Totuși aceste acușări sunt aduse numai cât ca pricinile scoaterii lui din domnie; acele ale uciderii sale sunt că el s'ar fi rostit față cu trimisul Porții în niște termeni atât de enormi și de nepotrivți cu demnitatea strălucitei Porți încât acela s'a găsit nevoit a-l pedepsi pentru necuviința sa, **)

*) Tassara c. Kaunitz 4 August 1775 Doc. Hurm. VII p. 293.

**) „ed avendo avuto la presunzione e temerità di esprimersi anche un eccedente ed enormi termini, repugnanti alla dignità e decoro della fulgida Porta, e ca-

Moartea sa a fost însă prin tradare și nu prin judecată.

Intr'o zi din Octombre 1777 veni la casa numită Conacul din Beilic in Iași un trimis turcesc Kara Highiorsades Ahmed-Bey, și pentru a atrage pe domn in cursă, se prefăcù că este bolnav, poftind pe Ghica la din-sul, pentru a-i comunica niște afaceri foarte importante. Ghica urmâ invitării și merse sara la trimisul turc. Aici il așteptau patruzeci de ieniceri, care, indată ce domnul intrâ in odae, se aruncară asupra lui, infingënd hamgerele in trupul seu.

Prin tradare perduse Moldova partea ei cea mai frumoasă ; prin tradare cădea domnitorul ei, una sub cuțitul Austriei, altul sub acel al Turciei, o paralelă vrednică de politica acestor doue state și care se poate caracteriza pentru Turcia prin nechibzuință, pentru Austria prin o mărșavă lăcomie.

Care au fost acuma rolul acesteia la peirea lui Ghica? Este mai presus de ori ce indoeală că Thugut, care ca ambasador austriac la Constantinopole, își punea toate silințele pentru a scoate la un capăt fericit afacerea Bucovinei, nutrea ura cea mai inverșunată improtiva lui Ghica, care combătea planurile sale cu atâta stăruință. In toate depeșele sale,

---

gionanti la di lui annihilazione, hà fatto duopo la di lui morte“ Sentința prin care se osindește Ghica Doc. Hurm. VII p. 310.

el se plânge de Ghica numindu-l „grec fără credință“ și taxând lucrările sale de „uneltiri inveninate.“ Dacă ar fi fost în putința lui Thugut, l'ar fi ucis pe Ghica fără cea mai mică remușcare și că aceasta era chiar scopul lui, în cazul când Ghica ar urma înainte a combate planurile sale, se vede din vr'o doue depeși adresate lui Kaunitz în care el spune: „cu toate că Ghica fără indoială ar merita mult mai curând cea mai serioasă pedeapsă, decât cel mai mic semn al Mărinimiei celei prea înalte, totuș nu pot în starea de față a lucrurilor de cât să vă repet părerea mea, că poate ar fi de folos ca însărcinații cu delimitarea din partea înaltei Curți să-l întrețină cu vorbe frumoase și cu făgădueli, care n'ar lega întru nimica, pentru a nu irita și mai mult reaua sa voință în afacerea delimitării. După timpuri și împrejurări s'ar putea întrebuița în contra lui și un ton mai pronunțat precum și amenințările cele mai serioase, cu atâta mai ușor cu cât ar atârna în totul de la plăcerea Curții prea înalte a pedepsi chiar *personal, prin măsuri de fapt* pe acest grec fals și fără credință, fără ca pentru aceasta să se nască cu Poarta oare care neînțelegeri.*)

*) Thugut c. Kaunitz 3 Iulie 1775 „pur von dem allerhöchsten Gutbefinden abhängen würde, diesen falschen untreuen Griechen, *durch thätige persönliche Züchtigung*, die Ungnade ihrer Majestäten empfinden zu machen“ Doc. *Hurm.* VII p. 185 comp. p. 174.

Dar Thugut nu rămase la postul seu din Constantinopole până la moartea lui Ghica; ci, el pare a fi părăsit capitala imperiului otoman îndată după terminarea afacerii bucovinene (Iulie-August 1776), fiind înlocuit cu Emanuel Tassara, care este departe de a avea împotriva lui Ghica niște motive de ură tot așa de pronunțate. Din contra, aflând el despre uciderea lui Ghica, numește acest act „un pas tot așa de uricios pe cât de violent și de împotriva tratatelor.“ *) Că cabinetul din Viena au știut tot atâta de puțin de uciderea lui Ghica, se dovedește din întreaga corespondență a aceluși timp, în care nici prin un cuvânt nu se face o alusiune măcar la această împrejurare; dincontra din toată acea corespondență se vede că Kaunitz și cu Tassara vorbeau de această întâmplare ca de o afacere străină care nu-i atingea mai mult. Și într'adevăr dacă Austria ar fi avut nevoie să ucidă pe Ghica ar fi făcut-o atunci când era în joc interesul ei, când aceasta lupta împotriva-i pentru Bucovina, dar nu acum când afacerea se sfârșise și anume în folosul Austriei și când o resbunare nu mai avea nici un scop; căci în politică interesul determină toate faptele. Austriacii deci chiar deacea n'au contribuit la ucide-

---

*) „einen so verhassten als gewaltsamen und tractatwidrigen Schritt.“ Tassara c. Kaunitz 4 Noemv. 1777
Doc. *Hurm.* VI p. 306.

rea lui Ghica fiind că n'aveau nici un interes a o face.

Astfel se petrecu aceasta pentru Moldova prea nenorocită întemplantare. Bucovina fù perdută din pricina lui Ghica care fiind devotat Rușilor, făcea pe Poartă să asculte mult mai curënd de insinuările Austriei și de arătările ei de prietenie, decât de glasul adevărului ce eșia din o gură compromisă. Ghica peri din cauza Bucovinei, căci in mare parte pentru a păstra intregimea pământului pe care era chemat a domni, el se apropiè tot mai mult de Ruși, deveni uricios Porții care-l jertfi temerilor sale. Astfel, chiar dacă Ghica n'au perit, lovit de mâna aceea ce au luat Bucovina, totuși perderea „*cheei Moldovei*“* este strâns legată in amintirea poporului de sângele lui Ghica și ori ce am face, ori ce am spus va fi greu de desfăcut, cea ce legenda au consfințit și au trecut in credințele poporului.

---

*) Kaunitz c. Thugut 7 Fevr. 1775. Doc. Hurm. VII p. 133.

Resboiul terminat prin pacea de la Iași. 1792.

I.

Rusia pune mâna pe Crimeea

Resboiul din 1787 nu a fost decât o urmare a celui din 1768. Neînțelegerile rămase în urma păcii de la Kuciuc-Kainargi, exploatare de Ruși pentru a-și întinde neconținut dominația lor pe socoteala Turcilor, precum și alte incurcături ce veniră în urma lor, conduseră din nou la ruperea păcii încheiate și la vărsarea sângelui între cele două împărății.

Pedica cea mai de căpitanie la o înțelegere între Ruși și Turci erau raporturile Tatarilor. Turcia prin pacea din 1774 dăduse Tatarilor deplină libertate politică, dar își păstrase autoritatea religioasă asupra lor și acum vroia să-și facă din aceasta o unealtă pentru a exercita asupra Tatarilor mai multe drepturi politice. Rusia la rândul ei, care numai cât deacea stipulase neatârnrarea Tatarilor, pentru a-i putea supune stăpânirii sale, începe a se amesteca mai întâi pe sub mână, apoi chiar. fățiș în daraverile lor. Așa ea face să se aleagă de cătră partida devotată ei pe Shahin Gerai de Khan al acelei națiuni, pe când partida turcească alege pe Dewlet-Gerai. Apoi începe a insista la Poartă

pentru recunoaşterea proteguitului ei, cea ce Turcii nu voesc să incuviinţeze nici într'un chip, pretinzând că el nu a fost ales prin libera hotărîre a naţiunii tatare.

Cătră sfîrşitul anului 1777, după uciderea lui Ghica, neînţelegerile între Ruşi şi Turci ajunseseră atît de departe încît mai că era să izbucnească un nou războiu între aceste două împărăţii. Austria, pentru a putea pescui în apă tulbure, cum spunea Friderik cel mare, înteteşte pe de o parte pe Turci la războiu, pe de alta le făgăduieşte că, la caz cînd Rusia ar fi învingătoare, să intervină în favoarea lor rămînînd apoi ca „pentru o slujbă atît de însemnată şi atît de propiu a scăpa imperiul otoman de pierderea sa totală“ să se despăgubească cu cea ce ar crede de cuviinţă pe socoteala Porţii, luînd pentru sine nu numai Oltenia, dar şi Serbia, Bosnia şi Dalmaţia *). În contra acestei tendinţi a Austriei se opune întîiu Franţia, apoi şi Rusia care cu deosebire se temea de o întindere a puterii austriace. Ele propuneau pentru a combate planurile casei de Habsburg, garantarea colectivă a posesiunilor europene ale Sultanului, vînd tot o dată prin o asemenea propunere să slujască şi interesele Rusiei, prin aceea că ar face pe Turci să cedeze mai curînd rivalilor lor, în schimb pentru un aşă de însemnat folos.

*) *Zinkeisen* Gesch. des osm. Reiches in Europa VI p. 153.

Intre aceste incurcăturile din pricina Tatarilor sporiseră in loc de a se micșura. Isbucnind in Crimea o revoltă in contra protegitului Rușilor, Shahin-Gerai, aceștia trimit o armată care o inădușă și apoi ocupă Perekopolul, pretextând Rușii că și Turci ar avea o armată in Taman, și că neconținut uneltesc in contra libertății Tatarilor prin susținerea lui Dewlet-Gerai. Turcii trimit atunci un ultimatum Rusiei in care cer se părăsască pe Shahin-Gerai, să retragă trupele din Crimea și să lese pe națiunea tatară a procede la alegerea unui nou Khan, și, pentru a sprijini mai puternic cererile lor, trimit o flotă in Marea-Neagră. Din nenorocire însă ivindu-se o ciumă cumplită in flota turcească echipajul este redus la o treime din efectivul seu și partida păcei din divan incepe earăși a căpăta preponderența, așa că in 4 Martie 1779 se inchee convențiunea lămuritoare de la Ainali-Kawak: Poarta recunoaște prin această convențiune pe Shahin-Gerai de Khan al Tatarilor și i dă binecuvântarea religioasă. Se permite Rușilor navigarea pe Marea-Neagră in corăbii de aceiași mărime cu acele ale națiunilor celor mai favorizate. In privirea principatelor române se stipulează ca tributul ce ele au se plătească la fie-care doi ani să fie impus cu „moderațiune și omenie“ și să nu se mai ceară nimic alta pe deasupra; țerile române să aibă la Constantinopole câte

un „chargé d'affaires“ de religiunea greco-răsăriteană care să fie sub scutul dreptului ginților și să fie tratat cu respectul cuvenit. Din partea ei Rusia se îndatorește „de a nu întrebuița dreptul seu de intercesiune în favoarea principatelor decât numai pentru păstrarea nestrămutată a condițiunilor stipulate prin acest articol. *)

Impărăteasa Caterina II începuse a îmbătrini și, pe când fantasia în alte lucruri e mai producătoare la tinerețe se pare că în politică, ea își întinde aripele mai ales către bătrîneță, atunci când puterea de combinație dispărând, ideile politice dominează pe individ în loc de a fi dominate de dînsul. Venise în minte împărătesei gândul de a alunga cu totul pe Turci din Europa și de a înființa în Constantinople scaunul unui nou imperiu grecesc de răsărit sub un nepot al ei, căruia i dădă inadins din botez numele de Constantin (născut în 1779). Pentru a crește pe principe se aduc din insulele Arhipelagului șese mance grece spre a introduce astfel sînge grecesc în inima copilului; apoi el este crescut împreună cu copiii greci și se credea a se observa în viitorul împărat al răsăritului o predispoziție firească pentru limba grecească. În onoarea lui se și bate o medalie pe care

---

*) *Martens et Ferd. de Cussy* Recueil manuel et pratique de traités & I p. 166.

fulgerul lovea în o moschee cu legenda „propugnatrix fidei“ și alte copilării de aceste.

Copilăriile însă în mintea împăraților pot avea urmări foarte însemnate, tot așa de însemnate ca și ideile cele mai sănătoase, întru cât și ele pot deveni mobilul unor fapte, și aceasta mai ales când împăratul este Țarul absolut al Rușilor. Pentru a-și putea îndeplini scopul, Rusia caută a se apropia de Austria. Singurul stat ce putea să aibă un interes mai direct la nimicirea imperiului otoman, și împărăteasa Caterina să întâlnească cu Iosef II la Mohilev pentru a se înțelege în persoană asupra planului de urmat în această împrejurare. Prusia se îngrijă foarte mult de această alianță între cele două curți imperiale, temându-se cu drept cuvânt să nu fie îndreptată în protiva ei și începuse a insufla curaj Porții pentru a se opune pretențiilor Austriei privitoare la Orșova, și la negoțul oriental.

În urma acestora împărăteasa Caterina adună trupe numeroase la marginile imperiului turcesc, dar de și asemenea pregătiri erau făcute pentru realizarea planului celui cu totul ideal, de a restabili imperiul bizantin, ele își găsiră o întrebuintare mult mai practică în deslegarea încurcăturilor Crimeei, și anume prin tăierea nodului gordian, adică reducând pe Tătari în stăpânirea rusească.

Perfidia politice rusești se arată foarte lămurit în această împrejurare. Pentru a pu-

tea dobândi dreptul de a intra cu armată în Crimeea, ea singură stirnește o rescoală în protiva însuși a protegitului ei Shahin-Gerai, anume pe fratele acestuia Behadir-Gerai, și apoi dînsa ocupă Crimeea militărește, hotărită a restabili pe Khanul resturnat. Ea cere apoi de la Turci ca să nu recunoască pe noul ales al Tatarilor, ci să privască de Khan tot pe Shahin Gerai, arătând că numai sub această condițiune mai poate subsista armonia între cele două imperii; Ambele curți imperiale trimit apoi o notă identică Porții în care cer de la dînsa între altele recunoașterea fără nici o condițiune a lui Shahin-Gerai și regularea raporturilor țerilor române după pacea de la Kuciuk-Kainargi, mai ales în cea ce privea statornicirea tributului odată pentru totdeauna.*)

Poarta sfătuită de Franța și de Prusia se supune cererilor rusești și aduce prin o asemenea purtare pe Ruși în mare incurcătură, neștiind ce pretext să găsească pentru a cuceri Crimeea și a declara resboiul Turcilor.

Căci împărăteasa Caterina și cu Iosef II hotărîse acum împărțirea imperiului turcesc și partea ce era să vină fie-cărui din moștenirea acestuia, și pentru a realiza această împărțire trebuia declarat Porței resboiul cu ori ce preț.

Planul de împărțire a imperiului otoman

*) Zinkeisen l. c. VI p. 349.

era următorul: Rusia să iee Crimea, Austria Bosnia și Serbia; rămășița țărilor otomane să alcătuească noul imperiu de răsărit, iar Moldova și Valahia pe care nici una din cele doue curți nu vroia se le cedeze celeilalte, să rămână într'un soi de neatărnare sub principele Potemkin, care pentru a fi mai aproape își cumpăraseră chiar o proprietate la marginile Poloniei și a Moldovei *)

Văzând Rusia pe Poartă atât de blajină se hotărăște ai da o mare lovitură, incorporând Crimea. Pentru a îndreptăți acest pas de o gravitate atât de mare, ea împărtășește curților europene o notă în care arată că motivele ce au împins'o la anexarea Crimeei a fost că Turcia neconținut stărnăia intrigi prin un pașă ce'l avea în Cuban, că ea au trimis oameni la Taman care au prins și au tăet capul unui agent al lui Shahin-Gerai ce mersese acolo pentru a înăduși rescoala; și fiind că niște asemenea neorândueli au costat pe împărăteasa nu numai cât sânge de al supușilor sei, dar și peste 12 milioane de ruble, apoi pentru a pune odată capăt unei asemenea stări de lucruri, e nevoită să iee o măsură hotăritoare dar neapărată, supunând Crimea, Cubanul și Tamanul stăpânirii sale, cu atât mai mult că Shahin-Gerai luase hotărîrea de a abdica de la suveranitatea sa și de a se arunca la picioarele împărătesei.**)

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 351.

***) *Zinkeisen* l. c. VI p. 179.

Dintre toate statele Europei numai Franția se opuse acestei întinderi a puterii rusești pe socoteala Porței, și interesul ei era protejgurea însemnatului comerț pe care'l făcea cu țerile supuse imperiului otoman și care în anul 1782 se suise la 48 milioane de livre, ear iu 1785 la 70 de milioane. Franția deci caută întâi să se alieze cu Prusia în protiva Rusiei și a Austriei, dar această încercare nu reuși; ea atrage apoi în favoarea sa pe Sardinia și în sfârșit propune și Angliei acelaș lucru: Anglia însă a cărui comerț oriental nu se rădicase încă din decăderea sa, pe când din protivă comerțul englez cu Rusia era din cele mai însemnate, ocupând pe an până la 2000 corăbii, pe când cel francez cu această țară era mai cu totul nul*), urma înainte politica din 1768 și trimetea mereu ofițeri engleji ca să învețe pe Ruși arta navigației. Așa în August 1783 vin 36 de marinari engleji în Petersburg și alți 100 erau așteptați cât de curând. Anglia promite chiar Rusiei ajutor efectiv în contra Porții îndată ce va mai redobândi puterile sale slăbite prin resboiul american. Această opunere a Franției susținută și de o misiune militară trimisă de Prusia, face pe Caterina să se mulțamească de o camdată numai cu luarea Crimei și se lese pentru timpuri mai îndepărtate alungarea Turcilor din Europa.

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 554, 555.

Austria însă văzând că numai Rusia s'au folosit din uneltirile in protiva Porței, stăruia numai decât să se facă resboiu, pentru a putea câștiga și ea ceva. Pentru a mulțami pe Austria se infățișa numai două căi: sau să se invoiască Austriei ocuparea Moldovei și a Valahiei, sau o despăgubire bănească. Mijlocul cel d'intâi displăcea Rusiei, fiind că se temea de a ceda Austriei fie și numai cât suzeranitatea pe care o aveau Turcii asupra principatelor, căci cine i respundea că in viitor Austria nu va face cu țerile române precum făcuse Rusia cu Crimeea, și atunci Austria ar impedecea comunicarea Rusiei cu nou proiectatul imperiu grecesc.*) Austria însă mai la urmă fù împăcată de Rusia, făgăduindu-i că la viitorul resboiu i va ținea in samă moderațiunea ei. Turcia nefind in stare să facă resboiu e nevoită să cedeze, și consimte la ocuparea Crimeei de Ruși prin tratatul din 4 Ianuarie 1786.

Astfel isbândise Rușii a face pasul cel mai insemnat in cotropirea răsăritului, supunând Crimeea autorității lor, și această isbândă nu era datorită decât sistemului lor de a fi in-drăsneți chiar nerușinați față cu slăbăciunea Porței. Nici odată nu fusese aplicate maximele lui Machiaveli cu mai mare credință: „Un domnitor înțelept nu poate și nu trebuie

*) 2 depeși a lui Friderik cel Mare din 18 Noemv. și 13 Decemv. 1783 in *Zinkeisen* l. c. VI p. 444.

să se țină de cuvânt, când respectarea cuvântului ar eși în ne folosul său, și când au dispărut temeiurile pentru care el fusese dat, mai ales că niciodată nu vor lipsi unui principe motive legale pentru a îndreptăți călcarea vorbei sale“.*) Rusia înfrângea necontentit tratatele și totuși ea reclama în totdeauna drepturile sale încălcate de Poartă, arătându-se ca victima nevinovată a uneltirilor acestia.

Dacă planul de a reinființa imperiul grecesc era lăsat pentru mai târziu, el nu era însă cu totul părăsit și în vederea acestuia, Rusia frământa provinciile împărăției turcești prin emisari, mai ales jesusiți, care tindeau a le rescula în protiva dominației otomane. Acest sistem de rescoale în protiva Porții era sprijinit de un sistem de corupție a dregătorilor Porței pentru a-i face să închidă ochii asupra uneltirilor rusești, care făcea pe Friderik cel Mare să zică că Turcii sunt în stare să și vândă tată, mamă și chiar pe marele profet. Totodată pentru a găsi un nou pretext de resboiu, Rusia incurajază pe Austria în pretențiunile sale în protiva Porții și care constau în mai multe foloase neguțitoresti apoi în cedarea Olteniei și o rectificare a granițelor Bosniei în sensul celei bucovinene. Rusia asemenea declară Porței că dacă nu va

---

*) *Machiavelli* II Principe Cap. XVIII.

da un răspuns mulțămitor cererii împăratului, ea s'ar vedea silită a privi interesele aliatului sau ca însuși ale sale, ori cât i-ar părea de rău de a jigni armonia ce există acuma între dînsă și Poartă.*) Insuși Rusia însă nu încetează de a face neconținute încălcări a drepturilor turcești. Așa ie în protecțiunea sa pe toți locuitorii nemulțămii din principate și, lucru mai grav, se amestecă în certele dintre Persi și în acele a le popoarelor Caucazului, prin care amestec tinde a face și cu dinsele precum făcuse cu Tatarii. Turcii, care aveau sub supremație popoarele Caucazului, vedeau repetându-se sub ochii lor u-neltirile acele prin care Rușii ajunsese stăpâni pe națiunea întinsă a Tatarilor și în ori ce caz nu puteau rămănea nepăsători la aceea desbinare treptată a provinciilor împărăției, care mergeau să sporească întinderea și puterea dușmanilor lor.

Un fanatic musulman Imam Mansur res-coală popoarele Caucazului în protiva Rusiei și este ajutat în ascuns de Turci; ba aceștia la urmă declară ambasadorului francez că vor sprijini acele popoare nu numai cu bani, dar și cu armată, întru cât ei au cel mai mare interes ca nimene să nu le supună. Rușii cer atuncea de la Poartă pedepsirea pașilor ce ar ajuta pe popoarele din Caucaz, amenin-

---

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 504.

țând cu resbunare la caz de refuz. Turcii întinpină la aceasta că Rusia n'are nici un drept a se amesteca în afacerile supușilor sei; că dacă împărăteasa pretinde că aceste popoare au primit supremația ei, trebuie să-i fie cunoscut că ele nu'și puteau schimba stăpânul fără invoirea lui.

Incordarea relațiunelor dintre Ruși și Turci aduce și pe aceștia a comite mai multe abuzuri; așa uneltirile Grecilor, stârniți de Ruși, provoacă din partea Porții un firman prin care ori ce Grec se va fi amestecat în politică trebuie pedepsit cu moarte și această pedeapsă este chiar aplicată unuia Petraki, care se amestecase în alegerea unui principe român și Turcii distrug după aceea o biserică creștină, zidită de acesta în Constantinopole.

Imputările pe care Turcii le făceau Rușilor erau că: consuli rusești din principate ațîța neconținut pe locuitori la rescoale; că neguțitorii turci erau tratați foarte rău în Rusia, trebuind să plătească 25% vamă, pe pând cei ruși în Turcia nu plăteau decât 3%; că au primit în refugiu pe domnul Moldovei Mavrocordato care fusese mazilit de Poartă și refuză a'l trada suzeranului seu; în sfârșit că au intrat cu trupe în niște țeri ce nu sunt a le sale și cu deosebire în Georgia.

La aceste Rusia respundea cum putea mai bine, și cu deosebire asupra cererei Turcilor

de a părăsi Georgia, întimpina că principele Heraclius s'ar fi pus sub protecțiunea ei și că nimene n'are dreptul de a se amesteca în țara acestuia de cât dinsa.

Văzând Turcii îndărătnicia Rușilor, se hotărăsc din nou a încerca soarta armelor și într'un mare divan din 13 August 1787 resboiul este declarat.

Turcia era să lupte earăși în protiva celor doi dușmani seculari ai sei, Rusia și Austria, și de sigur că, în împrejurările în care se întreprindea această luptă, rezultatul nu putea să'i fie favorabil. Dar putea ea face altfel? În formă Turcia declara resboiul; ea era acel ce ataca și Rusia tot pastra rolul cel mult mai frumos de a fi în apărare. În realitate însă cei ce pornise resboiul fusese Rusia și Austria: căci aceste doue puteri se deprinsese acum tot a cere de la Turci și aceștia dăduse atâta de mult, încât nu mai puteau da nimica, fără a ataca chiar măduva împărăției lor. Dăduse Austriei Bucovina și acum-a cerea Oltenia și o parte din Bosnia; dăduse Rusiei Crimea și acum-a cerea Caucazul. În protiva resboiului celui ascuns prin care Rușii săpa pe Turci, aceștia opuneau resboiul cinstit și pe față. Soarta armelor le fû defavorabilă; dar dreptul rămase în favoarea lor, și cu toate că lumea reală dă adese ori dreptate vicleniei și ambiției nesățioase, cel puțin lumea ideală reprezentată prin ju-

decata istoriei, să reprobe asemenea fapte, dându-le locul ce li se cuvine, căci dacă este adevărat că istoria se rapoartă la politică ca trecutul cătră present, nu este mai puțin adevărat că, pe când politica nu se inchină decât isbânzei, istoria mai recunoaște și un Dumnezeu mai mare, care este cel pntin dreptul dacă nu morala.

II.

Pacea de la Sistow și pacea de la Iași.

La inceput Turcia, care era mai bine pregătită decât Rusia pentru resboiu, părea că va putea dobândi oare-care avantaje. De aceea împărăteasa caută să determine pe împăratul Austriei numai decât a declara și el resboiu Porței, făgăduindu-i pentru aceasta, intinderea imperiului seu in Bosnia până la riul Una și in Valahia până la Olt.*) Impăratul însă, care urmând politica sa de mai nainte, vroia să se folosască din resboiul ruso-turc, fără a intra el însuși in acțiune, caută să pună prin surprindere mâna pe Belgrad, pe când la Constantinopole internunțiul asigura pe Poartă despre prietenia Austriei și despre intențiunile sale cele binevoitoare. Totuș in 1788 împăratul Iosef II se hotărește a da urmare alianței sale cu Rusia și declară Turcilor res-

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 640.

boiu, motivându'l prin faptul că Poarta nu dăduse ascultare dreptelor cereri a le Rusiei și nu luase în bagare de samă cuvenită stăruințele Austriei pentru restatornicirea păcei; că prietenia și alianța ce o legau de Rusia o sileau să'și îndeplinească îndatoririle și să iee parte activă la resboiu. Cu drept cuvânt întimpina Poarta că de cinci zeci de ani de când exista pace între dinsa și Austria, ea nici odată nu dăduse acestia vre un motiv de tănguire; ba chiar în diferite rânduri dăduse curței imperiale dovezi neîndoelnice de prietenie, precum cu cedarea Bucovinei, proteguirea năilor austriace contra prădăciunilor Barbarescilor, îngăduirea comerțului liber pe Marea-Neagră, primirea de consuli în Moldova și Valahia și altele multe. Toate aceste însă erau în zădar. Nu mai mergea a despoie pe Poartă pe ascuns de posesiunile sale și trebuia deci alergat la putere. Ba împăratul chiar se prefăcea față cu lumea că întreprinde din nou resboiul sfânt, și că va curăți lumea de un neam de barbari ce de atăta timp o biciuise.

Politica Austriei de a „pescui în apă tulbure“ era urmată acuma tocmai de acea putere care pe timpul lui Frideric cel Mare caracterizase cu atăta ironie acel sistem de a se mări și a se întinde, folosindu-se de încurcăturile altora. Ministrul Hertzberg al Prusiei nutrea un plan după dînsul cu totul si-

gur pentru a face ca patria sa să ajungă cea întâi putere din Europa prin resboiul ce s'incinsese. Anume acela de a sfătui pe Poartă să cedeze împăratului Moldova și Valahia, ear Rusiei Crimea, Oczacowul și Basarabia sub condiție ca Franția, Prusia și alte puteri să garanteze imperiului otoman o existență asigurată dincolo de Dunărea. Cu prețul acesta s'ar putea indupleca pe Rusia ca să renunțe la supremația asupra Georgiei și a Caucazului; ear Austria ar renunța în favoarea Poloniei la Galiția și Lodomiria care și ea la rândul ei ar ceda Prusiei Danzig, Thorn și câteva districte mărginașe. În privința țărilor noastre adauge ministrul prusian în o depeșă către ambasadorul seu în Constantinople: „căci ce folos trage Turcia din Moldova și Valahia, care nu slujesc la altă ceva decât de a imbogăți căți-va Greci păcătoși și serailiul Sultanului sau de a hrăni câte-va oarde de Tatars?“ *)

Acest plan însă era cu neputință de realizat față cu îndărjirea Porței care, văzând mai ales că resboiul în protiva sa era condus cu atâta neghibăcie, nici n'ar fi primit să audă o asemenea propunere; ba ea cerea chiar drept condiție a păcii ca Rusia să renunțe la suzeranitatea asupra Tatarilor și se redevă libertatea Crimeei.

---

*) *Zinkaisen* l. c. VI p. 675 oomp. p. 685.

Și într'adevăr că resboiul era condus din partea aliaților nici se poate mai rău: In anul 1787 când încă Austria nu intrase in luptă, Rusia obține oare care avantaje pe mare la Oczakow și in Crimea; de altminterle se ține mai mult in apărare. Când intră și Iosef in luptă, acesta in loc de a concentra trupele sale asupra unui singur punct și a cădea cu toată greutatea asupra Turcilor, se pune și el tot in apărare și își reschirează trupele sale pe o linie cu totul intinsă de pe la granițele Bosniei până in Bucovina. Tocmai in luna lui Septemvrie 1788 un an după încăerarea resboiului isbăndesc Austriacii a pune mâna pe Hotin; însă capitulațiunea acestei cetăți se face cu atâtea condițiuni favorabile garnizoanei turcești, încât ea părea luată mai curënd prin o invoială de cât prin soarta armelor. Așa bună-oară nu numai că se permitea garnizoanei și locuitorilor să părăsască cetatea cu steaguri și muzica in frunte, luând cu dinșii toată averea lor, dar li se dădea un termin de 10 zile pentru a'și pune afacerile in orândueală, li se asigura întreținerea in timpul retragerii lor și li se făgăduia încă și 3000 de căruți pentru transportul averilor lor. O asemenea capitulațiune era încă necunoscută in istoria militară și adversarii Porței perdură prin ea toată increderea ce o avea Europa in puterile lor. Apoi Turcii bat pe imperiali

la Mehadia și-i aruncă peste Temeș. Impăratul venind în persoană în ajutorul generalului Wartensleben, după o încăerare nu prea fericită, se retrage în lagărul de la Lugoș unde o panică năprasnică pune în noaptea de 20—21 Septemvrie pe fugă toată armata lui, astfel că el singur scapă de pericol numai cât cu mare greutate. Poarta deci în asemenea împrejurări n'avea nevoie să cedeze, și cu atâta mai puțin de când și Svedia aliându-se cu dinsa, declarase resboiul Rusiei (21 Iulie 1788),

Cătră sfârșitul anului 1788 aliații însă încep a repurta oare care avantaje în protiva Otomanilor. În 17 Decemvrie pe un frig de 23 de grade Rușii reușesc, de și cu mare perderi, a lua Oczakowul, astfel că anul 1789 pare a se arăta de mai bun augur pentru aliați. Și aceasta aprinde atât de tare pe împăratul Iosef II încât în mintea sa Turcii erau acum bătuți și alungați din Europa. În o scrisoare cătră principele de Nassau el spune cu o siguranță într'adevăr împărătească că : „în primăvară va fi pentru Ruși o jucărie de a lua Benderul și să se întindă pe malul sting al Dunărei; pe malul drept al acestui fluviu cuceresc eu Belgradul și mă întind în Serbia. Luarea Nisei, a Vidinului, Serajevului și în sus pe riul Sava a Berbirului, Banialukăi și Costanovicei sunt întreprinderi care sunt terminate până în August.

Dacă Vizirul ar veni in contra mea sau a Ruşilor la Dunărea, după ce va fi bătut 'lu voi alunga până sub tunurile Siliştrei. In Octombrie 1785 reglez eu un congres, după ce poporul lui Osman va ruga pe Ghiauri pentru pace ş. a. m. d.“

Ruşii aveau ce e drept in rândurile lor un general de întâiul ordin, pe vestitul Suvaroff, eroul Alpilor, şi dacă armata ar fi fost sub comanda acestuia, fără indoială că resboiul ar fi luat pentru aliaţi un mers mai favorabil; dar el era numai cât un comandant de a doua mână, pe când şeful suprem al armatei de operaţiune era Potemkin, favoritul Caterinei, care însă, după cât se vede din acest resboiu, era mult mai destoinic a se purta prin buduare decât pe câmpul de bătălie. Cu toate că Suvaroff bate in două rânduri pe Turci la Focşani (31 Iuliu) şi la Mărtineşti (22 Sept.), Ruşii şi Austriacii, in loc de a urmări pe Turci, se aşază pentru a petrece iarna cei d'întâi in Iaşi, cei din urmă in Bucureşti,

Aceste două victorii a le Ruşilor întetesc şi mai mult pe Prusia a urma politica ei faţă cu Poarta şi a-i cere numai decât ca să consimtă la planul propus de dinsa, şi să jertfiască oare care provincii pentru a asigura remăşiţa imperiului intr'un mod neindoelnic, plan pe care l'am văzut cât de puţin neinteresat era din partea Prusiei. Pentru a sili pe Turci la

primirea lui, ea le dă a înțelege că la caz când ei ar stărui în refuzul lor, Prusia se va alia cu dușmanii Porții, când atunci peirea ei ar fi sigură, de vreme ce n'ar mai fi în Europa nici o putere care să fie în stare a o apăra. Proiectul de tratat cu Poarta este cuprins în 4 articole: 1) Apărarea pavilionului prusian în contra Barbarescilor. 2) Primirea Prusiei, Angliei și Olandei în pace și orânduirea treburilor polone după cum ar cere-o interesele republicei și acele a le Prusiei. 3) Sprijinirea Porții de cătră Prusia cu toate puterile sale, îndată ce Turcii ar fi respinși peste Dunăre, și anume până când ei ar rămâne în liniștită stăpânire a tuturor țărilor lor de dincolo de Dunăre; pentru care ei se îndatoresc a face pe Austria să înapoiască Galiția cătră republica Poloniei în schimb pentru Moldova și Valahia pe care Poarta le-ar ceda Austriei. 4) După încheerea păcii garantare a tuturor posesiunilor turcești de dincolo de Dunărea de cătră Prusia, Anglia, Olanda, Svedia, Polonia și alte țeri ce ar vroi să s'înțeleagă la aceasta și alianță defensivă a Prusiei cu Turcia pentru proteguirea mutuală a posesiunilor lor.

Poarta însă, de și începuse a se retrage înaintea dușmanilor sei, nu voește să primească acest tratat, de vreme ce prin el ea perdeea de sigur și nu câștiga decât problematic. Ministrul Prusiei, care ținea cu ori ce

preț să scoată la capăt planul seu, propune atunci Porții o alianță ofensivă și defensivă, i făgăduiește sprijinul cu toate puterile în primăvara viitoare și-i deschide speranța de a putea să i se lese și provinciile române, crezând că va putea îndupleca pe împăratul să renunțe la ele, dacă i s'ar ajuta la supunerea provinciilor belgice ce se resculară și se făcuse mai cu totul neatărnate.*)

În urma acestor propuneri tratatul se și încheie între Prusia și Turcia și, din neglijarea ambasadorului prusian, se trece în el o condiție cu totul favorabilă Porții, anume că Prusia se îndatorează a declara război Rusiei, a ajuta pe Poartă la recucerirea Crimeii și a-i garanta stăpânirea ei. Prusia, care în toată politica sa față cu Poarta, tindea numai cât la mărirea sa pe socoteala Austriei și se prefăcea a fi în contra Rusiei numai pentru a dobândi încrederea Porții și a o îndupleca la primirea tratatului, se arată nu se poate mai nemulțămîtă cu inserțiunea acestei clausule, revocă și pedepsi pe ambasadorul ei, cu atâta mai mult cu cât știrea despre acest tratat amplu toată Europa de cea mai mare îngrijire.

Între aceste însă Ioseph II murise (1790) și-i urmase pe tronul Habsburgilor *Leopold*, care văzù în curând ce riscată fusese politica

---

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 740.

predecesorului seu si se hotări să dreagă reul făcut, incheind cât se poate mai curând pace cu Poarta. Fiind că știea pe Prusia aliată cu Turcii se adresă către dinsa, arătându-i că ar fi dispusă a inchee pacea și cerând pentru jertfele făcute condițiile tratatului de la Passarowitz. Prusia susținea planul ei; Anglia propune să se iee ca basă de pace status quo ante bellum. Austria care nu înțelegea să cedeze Prusiei bogatele țeri a le Galitiiei pentru Bosnia și Oltenia, se pleacă și ea mai curând la propunerea engleză și astfel planurile Prusiei sunt cu totul înlăturate. Această putere ea însăș văzând că nu poate câștiga nimic, se hotărește a lua rolul neinteresat de simplă mijlocitoare a păcei și propune Austriei a inapoi Porții toate cuceririle făcute fără a ceda ceva din ele Rusiei, a se îndatori să nu mai sprijine pe Rusia in nici un mod, ci din contra să o înduplece a inchee și dinsa pace cu Poarta pe baza celui mai strict status quo. După multe discuțiuni se inchee însfârșit in 27 Iuli 1790 convențiunea de la Reichenbach in următoarea cuprindere: Regele de Ungaria și Bohemia se îndatorește a inchee cu Poarta și cu consimțimântul acesteia un armistițiu, căruia să-i urmeze pacea pe basa celui mai strict status quo ante bellum. Niște modificațiuni in scopul de a asigura granițele, nu pot fi întreprinse decât cu libera învoire a Porței și prin mijlocirea regelui de

Prusia și a aliaților sei. Dacă din o asemenea ar rezulta pentru împăratul vre o sporire de teritoriu, atunci se va incuviința și regelui de Prusia un equivalent corespunzător. 2) Regele de Ungaria și Bohemia se oprește de acum înainte de la ori ce participare directă sau indirectă la resboiul dintre Rusia și Poartă și stabilirea păcii între aceste două puteri va fi privită ca o afacere cu totul a parte. 3) Regele de Prusia ie asupra'și, împreună cu puterile maritime, aliatele sale, garanția statului quo, și se va îngriji ca îndată după incheerea armistițiului între Austria și Poarta să se intrunească un congres în care să se reguleze pacea prin intervenirea Prusiei și a aliatelor sale. Această convențiune e ratificată puțin timp după incheerea ei, și trupele austriace încep de îndată a se retrage de la granițele otomane.

Cu Rusia însă resboiul se urma înainte. Rușii cuprind una după alta cetățile Chilia, Tulcea, Isaccea și însfârșit Ismailul, luat peste așteptarea tuturor prin bravura, îndrăsneala și curajul lui Suvaroff. Totodată ei repoartă avantaje în Cuban și la Marea-Neagră astfel în cât ei se aflau în o pozițiune destul de favorabilă când cătră sfirșitul anului 1790 se adună congresul de la Sistov, ce fusese prevăzut prin convenția de la Reichenbach.

Rusia nu voește cu nici un chip să iee parte la tratările pentru pace, ce se încep aice,

fiind mai ales puternic sprijinită de Anglia, în care opozițiunea, reprezentată prin celebrii oratori Fox și Burke, silește pe ministrul Pitt să țină partea Rusiei. „Cum ar putea Anglia spunea Fox în parlament, să pretindă de la împărăteasa Rusiei ca, după un război de patru ani, să înapoiască toate cuceririle făcute cu niște jertfe atât de urieșe? Și ce drept ar avea Anglia a o sili la înapoirea Ocza-kowului și a începe pentru aceasta un război, în care s'ar pune în rizic toate avantajele pe care Anglia le trage din alianța sa cu Rusia, mai ales prin comerțul însemnat ee'l face cu dinsa?“

Între aceste Poarta se afla în poziția cea mai critică.

Intocmirea păcii mergea foarte greu și fiind nevoită de a mănținea armarea și în contra Austriei până la definitivă încheiere a tratatului, ea nu putea întrebuița trupele în contra Rusiei, în cât de fapt Austria ajută pe Ruși în modul cel mai efectiv și tratările de pace nu făceau de cât a incurca pe Turci în operațiunile lor.

Trebui vântul cel puternic al revoluției franceze, care amenința de a resturna toate monarhiile din Europa, pentru a împinge la liman vasul cel greoiu al păcii de la Sistov. Această pace se încheie definitiv în 4 August 1791 prin un tratat în 14 articole: Austria înapoeste Porții toate cuceririle și anume :

Moldova și Valahia, dobândind de la această Orșova și o indreptare de graniță către Bosnia. Hotinul este reținut de Austriaci ca garanție până la incheierea păcei cu Rusia, iar aceștia se indatoresc a nu mai sprijini pe Ruși în resboiul contra Porței, nici direct nici indirect.*)

Pacea de la Sistov și o nouă victorie a Rușilor la Măcin (19 Iulie 1791) grăbesc încheierea păcei și cu această putere. Turcii spărieți, cer numai decât de la guvernul lor încheierea păcei cu Rusia. Aceasta, sprijinită de Anglia, dobândește de la Turci toate cererile sale și astfel se încheie pacea de la Iași (Ianuarie 1792), prin care se întărește pacea de la Kuciuc-Kainargi, convențiunea de la Ainalikawak, cesiunea Crimei și a insulei Taman. Nistrul va fi deacum înainte marginea despărțitoare între Rusia și Turcia, dobândind Rusia Oczakowul în deplină stăpânire. Rusia înapoeste Porții Basarabia cu cetățile Akerman, Chilia, Bender și Ismail, precum și Moldova, însă sub condițiunea reînnoită că Poarta să respecteze toate stipulațiunile prevăzute în tratatele anterioare în favoarea Moldovei și a Valahiei și anume să nu le supună în urmă la contribuțiuni, să le scutească pentru doi ani de bir și să dea timp de 14 luni libertate locuitorilor de a se strămuta unde vor

---

*) *Zinkeisen* l. c. VI p. 828.

voi. În Caucaz de asemenea Rusia păstrează influența dobândită.

Rezultatul acestui resboiu nu era de loc acela ce se așteptase. La început se credea că s'au implinit veacul Turcilor, că peste puțină ei vor mai putea rezista indoitei lovituri a două împărății mari și puternice; și cu toate aceste păcile incheete, le erau cât se poate de favorabile. Turcii scăpară și de astă dată din pricina neghibăciei cu care resboiul fusese condus, mai ales din partea Austriei, încât se repetă până la un punct ceea ce se petrecuse în resboiul din 1734, când tot din cauza Austriei Rusia incheese cu Turcia o pace defavorabilă. Deosebirea era numai că avantajele Turcilor în contra Austriacilor fiind de astă dată mai mici, și Rușii eșiră cu niște foloase mai mari din acest resboiu decât din acel de mai înainte. Intre aceste era întinderea granițelor lor până la Nistru și dobândirea Oczakowului. Tot odată se sfârșiră prin acest resboiu certele în privirea Crimeei, care rămase de acum înainte în necontestată stăpânire a Rușilor. În privința țărilor române Rușii urmară politica de mai înainte de a se arăta apărătoarea intereselor lor pentru a câștiga simpatiele acestora, și a'și întări din nou influența asupra-le, reînviind stipulațiunile acele privitoare la dreptul de intervențiune a Rușilor în favoarea lor.

Resboiul din 1806. Pacea de la București 1812.

I.

Napoleon cel Mare și Turcii.

În resboalele de până acuma, am cunoscut pe Franța ca cea mai curată prietină a Porței, prietenie nu e vorbă interesată ca toate prietenii politice, căci ea provinea din negoțul cel cu totul însemnat ce, de pe timpul lui Colbert, Franța făcea în Orient. Relațiunile între Poartă și Franța erau deci din cele mai bune, când deodată politica cea cu totul personală a lui Napoleon cel Mare vine să arunce turburarea în aceste relațiuni și să pună în dușmănie două popoare care până atunci trăiseră în cea mai bună înțelegere.

În anul 1798 Napoleon ca general al directoriului se hotărăște a cuceri Egiptul. Scopul său era de a înlocui prin posesiunea acestei țeri însemnate, mai multe colonii pe care Franța le pierduse la Engleji și totodată a da Angliei o lovitură de moarte prin crearea unui imperiu maritim francez și atacarea coloniilor engleze din Indii. Față cu Poarta adevăratul țel al expediției se ascunde sub pretextul că Francezii nu ar avea alt gând decât de a pune un capăt dominației Mamelucilor din Egipt și a readuce această provincie sub stăpânirea reală a Porței. Totuș

Napoleon știea prea bine că Poarta nu se va lăsa amăgită prin asemenea cuvinte și că expediția sa în protiva Egiptului era un act de dușmănie neîndoielnică față cu dînsa. Dar prietenia cu Turcii era numai cît rezultatul comerțului celui mare ce Franta 'lu făcea cu această țară; întru cît însă prin planul lui Napoleon, comerțul cu Orientul nu putea de cît căștiga, înțelegem prea ușor cum de Napoleon nu se temea de loc a intra în rivalitate cu Poarta.

Acest atac în protiva Turciei se complica cu alte împrejurări pe care aceasta nu le putea privi decît ca niște acte de dușmănie în contra ei. Napoleon anume încheie în acelaș timp cu Austria, cu care fusesse în luptă, pacea de la Campo-Formio, prin care Veneția este cedată Austriei în schimb pentru Belgia și insulele ionice care vin la Franția (1797).

Trecuse acuma timpul cînd signoria venețiană era dușmanul cel mai cumplit al Porței și cînd aceasta își punea toate silințele pentru a repune pe leul de la St. Marco. Slăbăciunea și nenorocirile apropiese aceste două state unul de altul, precum aceleași împrejurări apropiase pe Turci de Poloni și Poarta nu vedea cu nepăsare ca teritoriul foastei sale rivale și acuma tovarășă în nenorocire să margă să sporească întinderea și puterea casei de Austria.

Din toate punctele de vedere politica Fran-

ției era dușmănească față cu Poarta și aceasta nu putea face altfel decât să răspundă dușmăniei prin dușmănie, resboiului prin resboiu. Acesta fu declarat în 2 Septembrie 1798.

O schimbare atât de neașteptată în politica orientală a Franței, aduse una nu mai puțin ciudată în politica celorlalte țări europene față cu Poarta. Anglia îndeosebi care se temea pentru expediția egipteană a lui Napoleon, se aliă cu Turcia; dar mai straniu fu că și Rusia oferă de îndată Porței alianța sa și cu deosebire sprijinul flotei sale din Marea-Neagră. Rusia anume avea nevoie de slăbăciunea Porței, pentru a putea realiza planurile sale în orient, și ea nu putea învoi ca Francezii, așezându-se într'insul, să iee în mâna lor conducerea destinelor acestei părți a lumii; de aceea ei vedem părăsind politica lor tradițională și dând ajutor Porței, precum o făcuseră și mai târziu ajutând'o în contra lui Mehemet Ali, pașa de Egipt, care infățișă aceleași pericole pentru planurile rusești. Meritul neîndoeleic al politicii rusești este că știe să aștepte, că nici odată nu se grăbește, pripinduse și compromițind viitorul; ea știe la vreme de nevoie se susține chiar pe dușmanul ei, pentru ca atunci când 'lu va lovi ea singură să se folosească din căderea lui.

Că acest tratat de alianță chiar era merit tot numai pentru a servi planurilor rusești, se vede din dispozițiunea aceea că flota

rusască trebuia cu deosebire să alunge pe Franceji din insulele ionice, care declarate de neatărnate sub protecțiunea Rusiei, ar fi început a pune în practică planul imperiului grecesc, gândul favorit al repositatei împărătese.*) Cât despre adevăratele intențiuni a le Rusiei față cu Poarta, ne poate convinge purtarea ei în Georgia, unde reproducându-se intrigile prin care Tatarii fusese reduși sub stăpânirea rusască, se ajunge la acelaș rezultat și cu această țară. Anume murind vasalul rusesc, Heraclius, fiul seu Alexandru vroeste se scape de Ruși cu ajutorul Lesghilor; Rușii atunci susțin în contra-i pe un pretendent George XIII, care, după ce bate pe Lesghi rămâne domn și, la moartea sa, lasă ca moștenire țara sa împăratului Paul 1801; astfel cade și Georgia sub stăpânirea rusască.

Tot așa de interesat era și ajutorul dat de Anglia Turciei. După ce alungă pe Franceji din Egipt, ea vroeste să se mențină în stăpânirea acestei țeri, și numai cât loviturile puternice a le lui Napoleon prin sistemul continental și restabilirea relațiunilor prietinoase între Franța și Poarta, determină în sfârșit pe cabinetul din Londra a parăsi planurile sale. Totuș Anglia caută macar a se opune la organizarea Egiptului, pe care Poarta vroia să'l scoată de sub domnia Mamelucilor.

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 47.

Expediția lui Napoleon în Egipt să știe ce rezultat au avut. Flota ce o adusese fiind sfarmată de Nelson la Abukir și astfel comunicarea cu Franța cu totul intreruptă, Napoleon vedea pe fie ce zi reducându-se numărul armatei sale și cu toate isbănzile cele mai strălucite asupra Mamelucilor, neputând lua St. Iean d'Acre și pe de altă parte stărînduse în protiva Franței coaliția a II-a, Napoleon este nevoit să părăsască Egiptul și împreună cu acesta toate planurile sale, pentru a alerga în ajutorul patriei sale, amenințată de un pericol mult mai mare. Kleber, rămas în Egipt, susține încă cu multă energie onoarea armelor franceze, până ce cuțitul uuui fanatic pune un capăt zilelor sale și armata franceză, lipsită de un conducător inteligent, e nevoită să capituleze. Insulele ionice sunt liberate de sub dominațiunea Francejilor și alcătuesc o republică neatârnată sub protecțiunea Porței și a Rusiei și, lucru curios, la organizarea acestui nou stat, ivinduse o ceartă între aristocrați și democrați, Rusia susține cauza democrației și a libertății, fenomen ce'l vedem mai târziu reproducându-se până la un punct în țerile române când cu ocaziunea regulamentului organic și pe care ne vom incerca să'l espicăm la locul seu în armonie cu întreaga politică răsască.

Astfel se sfirși această epizodă în politica

orientală a Franței, care nu întârzie a se convinge că tradiția avea dreptate și că era cu totul nepolitic a se lepăda de dinsa. De aceea Franța se întoarce, curând după pacea încheată în 1802, earăși la prietenia cătră Poartă și caută a o atrage în alianța sa contra puterilor Europei ce se uniseră în protiva ei în coaliția a II-a. Rusia și Anglia, care aveau cel mai mare interes a combate această unire a Franței cu imperiul otoman, pun pe socoteala Franței diferite planuri dușmănești în contra Porței. Astfel ele stărnesc vorba că Franța ar vroi să ocupe Morea și că Napoleon ar avea un plan format pentru împărțirea imperiului otoman și anume să dea lui Ludovic XVIII Polonia, despăgubind pe Prusia pentru aceasta cu Hanovra, Austriei Bosnia și Serbia, Rusiei Moldova, Valachia și Bulgaria, eară Frantia s'ar multămi cu Grecia până la Salonichi *) Rusia și Anglia căutau prin asemenea știri, ce deveniră un adevăr numai cât mai târziu, să combată inriurirea franceză în Orient și erau foarte bine slujite prin foasta rivalitate a Franței cu Poarta și prin rolul lor de aliați ai acestei puteri. Rusia insistă chiar și dobândește în urma unor amenințări foarte serioase reînnoirea tratatului de alianță cu Poarta în 1805. Tot sub pretextul de a apăra pe Turci con-

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 350.

tra viitoarelor atacuri presupuse a le Francezilor, Rușii declară Sevastopolul de port militar și întăresc trupele în insulele ionice, pe când Franța la rândul ei se silea de a arăta lucrurile în adevărata lor lumină, anume ca niște viitoare pregătiri a dușmanilor Porței în contra acestia.

Poarta în mijlocul unor asemenea stăruinți contrazicătoare nu știa ce să mai gândească. Ea avuse o singură prietină mai curată, Franța, și perduse increderea într'insa prin resboiul pentru Egipt. Puterile ce o dușmănise până atunci în modul cel mai neimpăcat, i stătuse în ajutor în contra foastei sale prietene. Astfel aceste puteri și cu deosebire Rusia câștigase un folos nemăsurat, compromiterea Franței față cu Poarta și dreptul de a se amesteca ca aliată în afa cerile Turcilor, de a impune Turcilor prietenia ei, care era însă mult mai primejdioasă decât o dușmănie, de vreme ce permitea puterii rusești de a se desvolta în liniște la umbra ei, și a se pregăti astfel pentru viitoare întâmplări. Cât de sinceră însă era această prietenie a Rușilor se poate vedea din aceea că ea era impusă cu armele și că tot resboiul, puterea venea în sprijinul atât a iubirei cât și a urei politice moscovite. Între condițiunile reînnoirii tratatelor din 1805 erau prevăzute două articole nouă pe care Poarta le respinse însă cu cea mai mare e-

nergie. Aceste articole privesc cel întâiu la un amestec încă mai întins în trebile Moldovei și a Valahiei, până chiar în regimul lor lăuntric atât civil cât și religios *) al doile la întinderea stăpânirii rusești în Georgie.

II.

Paswan-Oglu.

Veacul al XIX-le se începe pentru Turci cu cele mai rele semne. Mai toate provinciile împărăției lor se rescoală, parte din motive politice, parte stărnite de niște bande de hoți, în cea mai mare parte foști militari în resboaele de mai înainte, care punându-se sub conducerea unor șefi îndrăsneți, pradă și pustiează țerile împărăției, declarând resboiu fățiș ordinii și societății. Astfel sunt între alții Djezar pașa în Siria, Wahabiții în Arabia, Ali pașa în Ianina și cu deosebire Paswan Oglu în Bulgaria.

Din toate aceste ne interesează cu deosebire rescoala celui din urmă, ca una ce stă în legătură cu istoria țerilor noastre și cu obiectul cercetărilor de față.

Paswan-Oglu, fiu și nepot de hoți ce periseră în spânzurătoare, după ce își câștigă prin participarea sa inimoasă în resboiul cu Austria ertarea Sultanului și inapoirea a

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 392.

parte din averea părintelui seu, își organizează din toți vagabonzii și reii împărăției un fel de armată cu care începe a prăda atât provinciile turcești cât și cu deosebire Valahia, care i stătea mai la îndămână și era mai ușor de prădat, ca cea mai puțin apărată. Pentru a se putea mai bine împotrivi autorității Sultanului, el întărește Widinul, trăgând la o îndepărtare oarecare un val puternic de pământ și, din această cetate, schimbată în un cuib de tâlhari, el trimite ordiile sale să pustiească țerile incunjurătoare, fără deosebire de ghiauri sau dreptcredincioși, bătânduși joc de ordinile Porței pe cât și de trupele acesteia. Alexandru Ypsilante ce domnea în Valahia fusese nevoit în mai multe rânduri să rescumpere jăfuirea țerei prin sute de pungi de bani și să dea lui Paswan-Oglu câțimi însemnate de grâne, vite și altă zaharea, ceea ce compromițându-l cu totul în ochii Porței, fu mazilit și înlocuit cu Hangerliu 1798. Acesta, pentru a plăcea lui Capudan-pașa ce stăruise a-l pune în domnie, și care fusese trimis cu o puternică armată contra lui Pasvan-Oglu, „nesmintit îngrijea întimpinarea trebuincioaselor pe la ordii, mai vertos a zaharelei.“ *) Armata condusă de pașă „plini de barbă și goi de minte,“ se infrățeste cu bandele lui Paswan Oglu și se unește cu

*) Hronica inedită a lui Zilot Românul, comunicată nouă de D. Hasdeu. Cap. domnia lui Alex. Ypsilante.

ele pentru a prada mai ales nenorocita Valahie. S'înțelege de la sine că expediția nu reușește intru nimica in protiva resvrătitorului și îndrăsneala acestuia sporește încă și mai mult, prin însemnătatea ce le o câștigă in ochii poporațiunilor. Capudan-pașa pentru a îndreptăți neisbânda sa contra lui Paswan-Oglu invinuește pe Hangerliu că ar fi stat in corespondență cu revoltătul și l'ar fi ajutat in ascuns, din care pricină și Hangerliu este mazilit și inlocuit cu Alexandru Moruzi 1799. Cu acest domn Paswan-Oglu se impacă ca să i plătească pe fie care lună câte 75 de pungi de bani.*) De la un timp Moruzi însă se plânge la Poartă pentru acest bir impus țerei de Paşwan-Oglu și cere un ajutor in contra lui pașilor de la Dunăre care i' l și dau, însă cu ce preț! „Săracii creștini, se duceau cu carele pe la ordii, ori cu zaharea, sau să poslușască, și de aveau la case câte zece cai sau patru și șese boi, de multă greutate a ernei și zorul ce li se făcea la poslușanie, ori și care și dobitoace prăpădeau, și scăpau abia cu trupurile, sau de putea cu din dobitoace scăpa, își luau capul la mână și fugeau; alții ticăloși pereau și ei împreună cu dobitoacele lor și le rămăneau soțiile văduve și copii săraci, iar alții se întorceau care cu picioarele care cu

---

*) Hronica cit. A doua domnie a lui Alex. vodă Moruzi.

mănile sau alte părți a le trupului degerate și alte multe rele sufereau care cine le poate povesti? *) Cu atâta mai mult suferea țara că și acuma ca și mai înainte „pasnicii turci, adecă cei împărătești, nu numai că nu făceau vr'o impedecare Paswangiilor ci încă pe alocurea unii din ei se și întovărășeau cu dinșii la prăzi și la jafuri. **) Cu colorile cele cele mai vii descrie hronica contimpurană prădarea și jăfuirea Craiovei de Turci: „Auzindu-se din Craiova un chiloman de puști și de strigări s'au uitat din orășeni, când ce să vadă? O negură de Paswangii ca niște here turbate venea răcnind și aruncând focul. O ticălos și amărât norod! Poate socoti fiște care groaza, frica și mai vèrtos perderea de cumpăt care tot omul o are la niște primejdii ca aceste. Au inceput a plânge fără mângăere și a să olăcăi toți; unii din târgoveți au năpustit tot și au fugit încotro au putut de și-au scăpat viața; alții au dat navală pe la case și prăvălii a'și siguripsi averea și mărfurile, neștiind ce fac săracii, pentru că ce siguranțate eră să'și facă în vreme ce hoții de Paswangii i cuprinseseră și ca într'o clipă au dat foc orașului din toate părțile: apoi s'au făcut trupuri, trupuri și unii au tras drept la metohul episcopiei, în socoteala să prindă pe căimăcamul, alții au năvălit a-

*) Hronica cit. idem.

**) Hronica cit. idem.

supra târgului după jafuri, alții earăși pe la casile boerești și care pe unde ajungea cea d'intăi treabă li era să dee foc. Spunea unii din cei ce s'au aflat prin prejur și au fost văzători prăpădeniei Craiovei ca așa indată o au aprins în cât socotea cineva că nu oameni o au fost aprins ci foc din cer au căzut peste dinsa."

Aceste prădăciuni cumplite ale țerei nu puteau intări în inima Românilor simpatiile lor pentru Turci, și de aceea nu trebuie să ne mirăm dacă ei recurg la împăratul rusesc pentru a fi apărați de asemenea obijduiri, cu atăta mai mult că acuma Românii știeau că Rușii luaseră asupra-le indatorirea de ai apăra de asupririle Turcilor. Ei știeau că prin tratatul de la Kuciuc-Kainargi și mai ales prin convenția lămuritoare de la Ainali-Kavak, Turcii se indatoriseră față cu Rușii a nu mai supăra țerile române nici într'un mod și a se mulțami numai cât cu un tribut în bani, plătitor la doi ani, și acuma, în loc de a se ținea de condițiile tratatelor, ei incalcau și jăfueau țara în chipul cel mai neomenos, atât prin bandele lui Paswan-Oglu cât și prin armatele trimise spre a o apăra. Intămplându-se ca boerii din Moldova să se plângă la Cartea proteguitoare pentru mazilirea lui Constantin Ypsilante, ce pare a fi făcut într-o căt-va excepții la domniile fanarioți (despre care foarte nimerit spune cronica „că ei când

erau mazili grijau pentru domnie și când erau domni grijau pentru mazilie), Rusia se folosește de această împrejurare pentru a întrebuinta dreptul seu de intervenție în favoarea principatelor, cerând numirea lui Constantin Ypsilante în domnia Munteniei. Prin o notă dinsa arată că „boerii munteni după mai multe tânguiri asupra nenorocitei stări a țerei lor, ar fi rostit într'un glas dorința ca ocărmuirea ei să fie incredințată principelui Constantin Ypsilante, că acest principe ar putea deveni instrumentul principal al alianței intime ce unește într'un mod atât de fericit ambele imperii și a menținerii exacte a relațiilor de bună vecinătate, că numirea lui ar satisface tot atât de mult pe împăratul, pe câtă neplăcere i-au pricinuit destituirea lui nemotivată și improtivitoare tratatelor“ și altele de aceste. *)

Prusia, căreia Ypsilante făcuse foarte mari îndatoriri în timpul cât fusese dragoman la Constantinopole, sprijini și ea candidatura acestui principe și Poarta, nevoind să jignească bunele relațiuni ce pe atunci exista atât cu Prusia, cât și cu Rusia încuviințază această numire. Rușii, văzând pe Turci atât de bine dispuși în favoarea lor, nu voesc să scape ocazia din mâni și prin o adoua notă cer de la Poartă lămurirea unor dispozițiuni privi-

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII. p. 243.

toare la principate care sau n'au fost bine precizate sau n'au fost pe deplin aplicate, și aceasta mai ales pe baza tănguuirilor boerilor Moldovei. Poarta, care apucase a ceda in punctul cel mai insemnat, se arată plecată până la sfârșit și prin un răspuns adresat generalului Tamara, ambasadorul rusesc la Constantinopole, consimte la modificările ce i se propuneau. Prin un *Hati-humaium* din 1803 se hotărăște ca de acum înainte domniile române să fie aleși pe 7 ani și că aceștia să nu poată fi scoși decât pentru vr'o greșală „care să se facă cunoscută de către împărăția mea la Elciul împărăției Rusiei și când după aceasta se va dovedi și se va mărturisii, atunci numai este slobod al schimba“.*)

Constantin Ypsilante și Alexandru Moruzi sunt orânduși la domnie in principate, cel întâiu in Valahia și al doile in Moldova, pe baza acestui *Hati-humaium*, in toamna anului 1802. Numirea acestor principii, proteguiți ai Rușilor, este de cea mai mare insemnătate pentru istoria resboiului ce ne ocupă. De indata ce ei luară in mână ocărmuirea țerilor, incepură a face politică rusască, uneltind in ascuns in contra suzeranului lor. Pe acest timp Serbii se sculareră sub Cerni Gheorghe și Rușii, folosindu-se de această rescoală, care

---

*) Adunare de tractaturile ce au urmat etc. de Constantin Radovici din Golești mare logofăt de țara de jos al prințipatului Valahiei. Buda p. 52.

putea să slujască atât de bine planurile lor; „insuflă într'un mod ghibaciu Serbilor gândul de a recurge la dinsa, pentru ca ea să intervină la Poartă în favoarea lor. Serbii primesc această propunere*) și în anul 1804 trimit o deputație compusă din trei persoane Prota Nenadovici, Ioan Protici și Petru Cear-daclia la Petersburg pentru a cere de la împăratul Moscoviților protejura poporului serb. Toate ajutoarele le fură în curând făgăduite și deputații serbi se întorc în primăvara anului 1805, voioși de asigurările marelui împărat, în patria lor. Pentru a sprijini pe noii lor protejuiți, Rușii vorbeau chiar să trimită o armată în Moldova, cea ce ajută mult pe Serbi la dobândirea autonomiei administrative, pe care Turcii o recunoscuseră statului lor.

În 1804 Napoleon este proclamat de împărat al Francejilor și Rusia, basată pe tratatul ei de alianță cu Poarta stăruiește foarte mult pe lângă dinsa ca aceasta să nu recunoască noul titlu al dușmănilor ei. Pe de altă parte Napoleon își pune toate silințele ca să atragă pe Poartă în favoarea sa în lupta ce s'incinsese acum între el și Rusia. Era cu neputință pentru Turcia de a păstra ne-

---

*) *Cunibert*. Esai historique sur les revolutions et l'indépendance de la Serbie depuis 1804 jusqu' à 1850 Leipzig 1855. I p. 34, Cronica inedită a lui *Zilot* Cap. Intăia domnie a lui Alex, vodă Suțu.

tralitatea in ciocnirea celor doue colosuri. Fiind că rolul ce Turcia putea să'l joace in acest resboiu nu inceta de a fi insemnat, de acea fiecare din cele doue puteri dușmane căuta să o determine in favoarea sa. Nepu-tând remănea neutrală, era firesc lucru ca Turcia să se dea in partea celui mai fericit și de acea după strălucita victorie a lui Napoleon la Austerlitz (2 Decemvrie 1805), Poarta se pleacă la cerințele politice franceze. Titlul lui Napoleon e recunoscut și in curënd sub stăruințele cele energice ale lui Sebastiani, ambasadorul francez in Constantinopole, Poarta se hotărește chiar la o politică mai pronunțată in favoarea Franței.

Această putere fusese de la inceput in contra numirei lui Ypsilante și Moruzi in principate, ca unii ce i știa că sunt devotați Rușilor și avea in protiva lui Ypsilante chiar motive speciale de nemulțămire, încă de când fusese dragoman in Constantinopole. Văzënd acuma că acești principii ajută pe ascuns, dupa stăruințele Rușilor, rescoala Serbilor, Francejii i ponegresc la Poartă in toate modurile și 'și pun toate puterile ca ei să fie maziliți. Poarta, orbită mai ales din pricina uneltirilor cu Serbii, uită ultima convenție incheetă cu Rusia și Hati-humaiumul dat in puterea acesteia, prin care domnitorii nu puteau fi scoși inainte de terminul de 7 ani decât cu invoirea curței proteguitoare, și con-

simte la destituirea principilor cu trei ani înainte de terminul legiuit, numind in locul lor pe Suțu și Calimah, partizani devotați ai Francezilor (Septemvrie 1806). Ambasadorii Angliei și Rusiei, când aud despre triumful lui Sebastiani, amenință de a dreptul pe Poartă cu bombardarea Constantinopolei de către o flotă engleză, dacă Poarta nu va primi inapoi pe Ypsilante și Moruzi in domniile principatelor. Când se aude in Petersburg despre o încălcare atât de vederată a tratatelor, se dă de indată ordin generalului Michelson a intra in principate (16 Octomvrie). Opt zile după aceasta, împăratul află că hospodarii destituți au fost reintegrați in scaunele lor. Totuși el nu crede de cuviință a retrage trupele sale din principate, pretextând acuma că neorânduielele lui Paswan-Oglu cer numai decât intervenția Rusiei in favoarea nenorocitei Valahii, cu atât mai mult că Turcii nu s'ar ținea de loc de Hati-humaiumul lor, impunând țărilor române contribuții in natură pentru niște prețuri numai cât nominale. De aceea și Rusia se preface că nu ar fi de loc interesată pentru restituirea lui Moruzi și Ypsilante; cea ce ea pretinde este restatornicirea drepturilor și a privilegiilor Moldovei și a Valahiei in toată puterea și intregimea lor; liberarea lor de resvrătitorii lui Paswan-Oglu sau prin puterile Porței, sau prin trupe rusești și deplină siguranță pentru odihna și

buna lor stare prin organizarea unei puteri naționale, care se fie în stare a le apăra în contra vecinilor.*)

Tratatul de la Kuciuc-Kainargi începuse a purta roadele sale. Până acuma aceste fuse-se cultivate, pregătite și acuma Rusia începea a trage folos din ostenelele sale. Resboiul acesta fusese început din cauza principatelor; pentru a le apăra de încălcările Turcilor, de prădăciunile neomenoase ale bandelor lui Paswan-Oglu, pentru a le asigura drepturile garantate prin tratate, Rusia întreprinsese văr-sarea sângelui supușilor sei. În aparență motivul cel mai neinteresat o împingea la această luptă; în realitate ea nu vena decât tot întinderea puterii sale, dacă nu pe socoteala Turcilor, fie și pe cea a popoarelor acăror proteguitoare se declarase. Ținta Rusiei este una și aceeași, cotropirea răsăritului; rivalii ei sunt toate popoarele ce au asupra acestuia o porțiune de autoritate: de aceea ea nu alege între dușmani și prieteni, între adversari și aliați; toți sunt de o potrivă vinovați în ochii politicei moscovite, căci toți se împărtășesc din sfântul potir din care numai marele preot are dreptul să bea și de aceea toți trebuiesc îndepărtați care prin resboiu, care prin înșălare, pentru ca întregul răsărit și apoi poate chiar lumea întreagă

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 410.

să imbrace haina greoaie și geroasă a slăvonului de la Nord.

Poarta, după restituirea principilor, neputând înțelege ce motive putea să împingă pe Ruși la încălcarea granițelor otomane, cere neconținut de la ambasadorul Rusiei Italinsky explicarea acestei procedări dușmănești. Fiind comunicarea cu Petersburgul cu totul întreruptă, Italinsky era în neputință a da deslușirile cerute și Sabastiani se folosește de această incurcătură a ambasadorului rusesc pentru a împinge neconținut pe Poartă la război, zăgrăvind-i cu culorile cele mai strălucite isbănzile lui Napoleon la Vistula. Poarta publică un manifest și trimite puterilor câte o notă în care se plânge amar contra perfidiei politice rusești care, cu toate că Poarta dăduse urmare cererilor sale, totuși încălca cu armele teritoriul turcesc și astfel războiul cu Rusia este din nou declarat către sfârșitul anului 1806 (27 Decembrie).

III.

Franța și Anglia în Constantinopol.

Anglia, pe care de mai mult timp am văzut-o stând alături cu Rusia, o ajută și acum din toate puterile ei. Ea cere în 25 Ianuarie 1807 de la Poartă prin ambasadorul ei Arbuthnot înnoirea tratatului de alianță cu dînsa, izgonirea ambasadorului francez

din Constantinopole, predarea castelurilor Dardanelor și a flotei turcești Angliei și însfârșit cedarea Moldovei și a Valahiei Rusiei. Dacă Turcia nu ar încuviința asemenea cereri ea se va expune resbunării ambelor puteri și va atrage asupra împărăției otomane cele mai mari pericole. *) Aceste pretenții fiind respinse, Arbuthnot părăsește Constantinopolea și se duce la flota engleză care staționa nu departe de Dardanele și aceasta ie o poziție amenințătoare, care îngrozia pe Turci cu o bombardare a capitaliei lor. În ziua de 19 Februarie flota engleză ridică ancorele și împinsă de un vent favorabil intră în Dardanele, aruncă câte-va salve împotriva castelurilor întărite ce păzeau intrarea strimtoarei, sfărâmă niște corăbii turcești ce căutară a i se opune și apare deodată pe neașteptate înaintea Constantinopolei îngrozite. Admiratul englez Duckworth trimite un ultimatum Porței în care reînnoește cererile făcute și amenință în caz de refuz cu bombardarea orașului. Turcii spărieți merg la Sebastiani, i arată că este cu neputință ca din pricina lui să se espună capitala la o bombardare și cer ca el să părăsască orașul. În acest moment critic ambasadorul francez păstră toată energia și întregimea minții ce este de nevoie în asemenea împrejurări; el respunse că „nu se va îndepărta din postul incredințat lui de su-

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 429.

veranul seu decât sub presiunea puterei. Onoarea, siguranța și neatărnarea împărației otomane sunt în joc; flota admiralului Duckworth poate de sigur să prefacă în cenușă o parte din oraș și să răpească viața la un număr de oameni: dar nedispunând el de o armată de uscat, care să sprijine întreprinderile sale, nu va putea pune mâna pe capitală. Într'adevăr că zidurile sunt lipsite de apărare, dar aveți fer, munițiuni, proviant și brațe; adăogiți acestora numai cât barbație și veți învinge pe dușmanii voștri. Spuneți vă rog înaltului vostru stăpân că eu aștept cu încredere o hotărîre care să fie vrednică atât de dinsul cât și de împărăția pe care o stăpânește." Sultanul, îmbărbătat prin aceste cuvinte, se hotărăște la rezistență și incredințază lui Sebastiani conducerea tuturor lucrărilor de apărare; Francezii ce se aflau în Constantinopol se pun la dispoziția ambasadorului și cu toții încep a lucra cu cea mai mare energie pentru a trezi entuziasmul religios în poporul din Constantinopol. Bostangii, Ieniceri, Osmanlii, Creștini, Evrei, Armeni, tineri și bătrini, toți cei ce erau în stare a pune mâna la lucru se grămădeau pe întrecutele, și ca prin incântare resăreau lucrările din pământ, așa că într'o noapte se făcea mai mult decât altă dată în ani întregi. Englezii, care credeau să dobândească de la Turci cererile lor prin frică, vë-

zënd poporul din Constantinopole atât de hotărît și temëndu-se ca prin întărirea forturilor de la strimtori să nu le rămână flota prinsă, părăsesc planul lor de a bombarda capitala și se grăbesc a eși din Bosfor, îndreptându-se în cea mai mare pripă către Dardanele, pe care le trecură și de astă dată, însă nu fără însemnate pierderi.

Vězënd Englejii că n'au isbutit la nimica în protiva Constantinopolei, se hotăresc din nou a ataca Egiptul și ieu prin surprindere Alexandria; dar trupele lor, nefind indestul de sprijinite, ele sunt bătute de doue ori de către Mehemet-Ali și apoi prinse, încât nici această încercare nu esă la nici un rezultat.

Între aceste Napoleon nu înceta de a stărni pe Turci la resboiu în contra dușmanilor sei. În 20 Ianuarie 1807 el scrie lui Sebastiani că: „Rușii n'au în Moldova și Valahia trupe în deajuns, pentru a putea trece Dunărea; ei au acolo cel mult 35,000 de oameni, și ar fi foarte slăbiți, dacă ar fi constrinși a întreținea o a doua armată în Crimeea. De acea trebuie trimisă flota turcească în Marea-Neagră, unde Rușii nu sunt în stare să i se opună. Trebuie stărnită Persia și căutat a rescuța Georgia. Căutați a face pe Poartă ca să dea ordin pașii din Erzerum a pleca cu toare puterile sale spre această provincie. Căutați totodată a ținea pe principele Abazilor în bune dispoziții și stăruiți ca el

să iee parte la luptă in protiva dușmanului comun. Acest principe, pașa din Erzerum, Perșii și Poarta trebuie să atace deodată Georgia, Crimeea și Besarabia.“ *)

Și intr'adevăr că Rușii cuprinsese Moldova și Valahia numai cât prin surprindere. Generalul Michelson trecuse Nistrul când încă resboiul nu era declarat și, folosinduse de buimăceala în care se afla Poarta cu ocaziunea stăruinților protivnice a le puterilor in afacerea domnitorilor Moruzi și Ypsilante, cuprinsese unul după altul, Iașii, Galații, Focșanii și Bucureștii, încât Rușii își intinsese stăpânirea pe ambele principate. Turcii, stărniți de Franceji, pornesc cu puteri destul de însemnate in contra Rușilor și aceștia fiind nevoiți să mai slăbească încă armata lor de ocupațiune pentru a întări trupele trimise in protiva lui Napoleon, se ved constrinși a se retrage inaintea Turcilor, părăsesc Bucureștii și mai că ar fi fost siliți să treacă inapoi Nistrul dacă o catastrofă lăuntrică n'ar fi oprit pe loc armatele împărăției otomane.

Sultanul Selim III încă de când se suise in scaun (1789) își pusese in gând se desființeze corpul Ienicerilor, acea trupă vestită, ce făcuse când-va puterea Otomanilor, dar care cu timpul ajunsese atât de pretențioasă și nedisciplinată încât devenise o vecinică

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 474.

cauză de desordine pentru împărăție. Întreprinderea nu era ușoară și cu atât mai puțin într'un timp de resboiu, când statul avea nevoie de dinșii. De aceea în loc ca Sultanul să-i desființeze, resturnară ei pe Sultan, punând în locui pe Mustafa IV, principe idiot ce nu domni decât un an de zile.

Resboiul între Turcia și ambele sale rivale nu putea deci să iee proporțiuni însemnate din cauză că ambele părți erau împedecate în operațiunile lor, Anglia și Rusia din cauza resboiului cu Napoleon, Turcia din cauza revoluțiilor lăuntrice. Napoleon într'adevăr era centrul în jurul căruia gravita lumea de atunci, o lume în jurul unui om ! De soarta sa era legată soarta tuturor statelor, după interesul seu se regulau interesele tuturor țărilor. Tradițiunile politice a le trecutului se rupsese cu totul, calea urmată atâta timp de popoare era părăsită, alianțele și dușmăniile se alcătuiau și să desfăceau pe zi ce merge, tocmita și orânduite după placul arbitralului Europei. Vroința unui om înlocuise relațiunile acele necesare între popoare care determină purtarea lor unul cătră altul ; interesul individului izgonise interesul colectivităților. Pentru Napoleon toate statele nu erau decât mijloacele, instrumentele prin care el să ajungă la țelul seu suprem, dominarea Europei și a lumii întregi ; el le întrebuița pentru scopurile sale, dar ele în sine nu aveau

nici un scop; le arunca unul in protiva altuia ca să se sfărâme și el să se folosească din dărămăturile lor, le trăta astăzi ca prieten și ca aliat, mâni ca dușman neimpăcat, jertfindu-le pe toate nesățioasei sale ambițiuni.

Ce putea să prețuească împărăția otomană in ochii unui asemenea om? Și ea era tot numai un instrument al politicei sale, instrument pe care'l intrebuinta cât timp putea să-i facă slujbe, pe care'l frângea și'l arunca departe de el indată ce nu-i mai putea fi nici de un folos. De aceea nu trebuie să ne mirăm dacă vedem politica Franței schimbându-și earăși cursul față cu Poarta, in urma păcei de la Tilsit.

In această pace Napoleon se apropie de Rusia și câștigă pe această putere in favoarea sa contra Angliei, dușmanei sale celei mai neimpăcate, ca una ce era cu neputință de lovit. Impăratul Alexandru făgăduiește lui Napoleon intervenirea sa pentru mijlocirea unei păci cu Anglia; dar aceasta nu se putea câștiga fără vre o compensare. Napoleon nu se sfiește atunci a jertfi pe foasta sa aliată, pe care chiar el o aruncase in resboiu cu Rusia, oferind Rusiei mijlocirea unei păci intre Turcia și dinsă și făgăduind că la caz de refuz a Porței de a incuviința cererile Franței, aceasta să va alia cu Rușii și va împărți imperiul Otoman. Rusia era să primească Basarabia, Moldova, Valahia și Bulgaria până

la Balcani, ear Franția Albania, Thesalia până la Salonichi, Morea și Candia, pe când Austria trebuia să fie împăcată cu Bosnia și Serbia, rămânând Turcia în posesiunea Rumeliei cu Constantinopolea. Impăratul Alexandru, nemulțămît cu partea ce i se făcea, consimți a lăsa lui Napoleon insulele Arhipelagului precum și Egiptul în schimb pentru Constantinopole, visul de aur al politicei moscovite. Se zice că Napoleon, când auzi această cerere din gura împăratului Alexandru, puse într'o mișcare pe care nu o putu stăpăni, degetul pe o cartă ce o avea înaintea lui, arătând capitala imperiului otoman și spuse lui Alexandru drept în față: „Constantinopolea! Constantinopolea nu voi da-o nici odată, căci acolo este stăpânirea lumii.“ Impăratul Alexandru, văzând pe Napoleon atât de hotărît, se mulțămî cu partea ce i se făcea și se încheie între ambii suverani tratatul acel secret acărui art. XIII sună astfel: „În cazul când Poarta, în urma schimbărilor ce s'au întemplat în Constantinopole, n'ar primi mediațiunea Franției sau primimînd'o nu se va dobândi un rezultat mulțămîtor până în trei luni de zile de la începerea negoțiărilor, atunci Franța va face cauză comună cu Rusia în protiva Porței otomane și ambele înalte puteri contractante se vor înțelege pentru a scoate toate provinciile împărăției otomane din Europa, afară de Rumelia și orașul

Constantinopole, de sub jugul și asupra Turcilor.“ *)

De și Turcii la început se infuriază cumplit când aud despre această tradare a lui Napoleon, totuș Sebastiani izbândește a convinge pe Poartă că mediațiunea Franției prevăzută prin pacea de la Tilsit este în interesul Porței care ar fi în neputință de a susține războiul mai departe, mai ales că Rusia, încheind pacea cu Napoleon, ar putea dispune de toate puterile sale. Astfel se încheie armistițiul de la Slobozia lângă Giurgiu în 24 August 1807 în cuprinderea următoare: Dacă pacea între Rusia și Poartă nu s'ar putea întocmi îndată, atunci armistițiul să țină cel puțin până la 21 Mart 1808; atât Rușii cât și Turcii să iasă din principate până în termen de 36 de zile și aceia să se retragă peste Nistru, iar aceștia peste Dunăre; să se întoarcă atât corăbiile cu echipajul lor cât și prânșii ce s'au făcut în luptele de până acum. În privința principatelor se mai dispune ca până la încheierea păcii ocărmuirea lor să fie dată unui divan alcătuit din boeri, cea ce nemulțamește în totul pe Ypsilante, care vezenduse astfel scos din domnie aleargă la Petersburg, pentru a protesta în contra nedreptății ce i se făcuse.**)

Impăratul Alexandru, nemulțămît cu con-

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 517.

***) *Zinkeisen* l. c. VII p. 527.

dițiunea principală a armistițiului de la Slobozia, deșertarea principatelor, se arată ca jignit prin celelalte puncte: inapoirea corăbiilor, destituirea indirectă a lui Ypsilante și termenul de opt luni a încetării dușmăniilor, după dînsul cu mult prea lung. El refuză deci să ratifica și urmează înainte să rămănea în principate, cu toate că Turcii le părăsise. Napoleon, văzînd scopurile țarului, care erau de a mîntînea stăpînirea asupra principatelor pînă la definitivă încheiere a păcei, cînd atunci spera să le poată incorpora pentru totdeauna în imperiul său, propune lui Alexandru să i le cedeze cu condiție însă ca să i se dea de la Prusia Silezia pe care s'o anexeze către Saxonia, stat cu totul devotat intereselor franceze. Rusia nu putea cu nici un preț primi acest schimb, care uimicea pe Prusia și crea în Germania un stat puternic, pus cu totul sub înriurirea franceză. De și Alexandru nu se învoește la acest schimb, totuș el refuză de a eși din principate, conform dorințelor lui Napoleon, pretextînd că și acesta stăruiește să rămănea în provinciile ocupate a le Prusiei pe care nu vroia să le elibereze pînă la plătirea contribuției de război. Napoleon, care avea cel mai mare interes să trăie în pace cu Rusia, pentru a putea întrebuința toate puterile sale contra Angliei, închide ochii asupra acestei încălcări a păcei de la Tilsit, ba chiar ajută Rusiei la dobîndirea Fin-

landei de la Svedezi. In sfirșit aruncând masca, ce până atunci tot o păstrase fătă cu Turcii, declară acestora că toate ostenelele sale pentru a face pe Ruși să părăsască Moldova și Valahia au fost zădarnice și că Poarta va trebui să jertfească acele provincii, dacă vroeste să inchee pace cu Rusia. Această declarare nimici cu totul inriurirea franceză in Constantinopole și apropiè pe Turci earăși de Anglia.

Pe când pericolele exterioare se adunau atât de amenințătoare pe capul Porței, o nouă convulsiune lăuntrică apropiè încă mai tare de prăpastie corpul putred a împărăției lui Mohamed. In 28 Iuli 1807 o rescoală a Ienicerilor pune un sfârșit zilelor lui Mustafa și ridică in scaunul Sultanilor pe Mahmud II. Napoleon, vèzènd că Turcia este cu totul perdută și că pe de altă parte influența sa in această țară este nimicită, se hotărește la o mare lovitură. Prin o scrisoare cătră Alexandru el ei spune: „Find că dușmanii nostri vroesc numai decât să ne silească să fim mari, apoi să le facem pe plac ; las pe sama voastră Turcia, Svedia și tot orientul ; intocmiți-vè acolo cum vè place ; in cea ce më privește pe mine, më insercinez cu occidentul.“ *) Pe basa unei asemenea declarațiuni se întâlnesc ambii potentăți earăși in Erfurt

---

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 581.

(27 Sept.) și Napoleon asigură de o cam dată pe Alexandru pentru dobândirea Moldovei și a Valahiei prin următorul articol al tratatului secret încheiat între dinșii: „Fiind că împăratul Rusiei—in urma revoluțiunilor și a schimbărilor care s'gudue imperiul otoman și'l pun în neputință de a da garanții indestulătoare pentru persoana și averea locuitorilor Moldovei și Valahiei, și nici este speranță ca asemenea să fie date pentru viitor—și-au întins marginile împărăției sale până la Dunăre și au unit cu ea Moldova și Valahia, și nu poate recunoaște integritatea imperiului otoman decât cu această condițiune, apoi împăratul Napoleon încuviințază această întrunire și întinderea granițelor imperiului rusesc până la Dunăre.“

„În cazul când Poarta ar refuza să cedeze ambele provincii, și resboiul ar trebui se fie reinceput, împăratul Napoleon nu va lua parte la el, ci se va mărgini a interpune stăruințele sale pe lângă Poartă. Dacă însă Austria sau ori ce altă putere ar face cauză comună cu imperiul otoman în acest resboiu, atunci împăratul Napoleon va păși îndată în ajutorul Rusiei și tot deasemene se îndatorește împăratul Rusiei a declara resboiu Austriei în caz când aceasta putere ar ataca pe Franceji.“ *)

*) *Zinkeisen* l. c. VII p. 584. Comp. *Dmitri de Boukharov* la Rusie et la Turquie. Paris 1877 p. 66.

Cea d'întâi urmare a întălnirii de la Erfurt fû împăcarea Turciei cu Anglia prin tratatul Dardanelor (5 Ianuarie 1809), care restabileşte raporturile între aceste doue ţeri în starea în care se aflau înainte de resboiu.

Ştirea despre incheerea acestei păci nemulţămî pe Ruşi în gradul cel mai mare. În 6 Mart 1809 principele Prosorovsky înştiinţază pe Poartă că armistiţiul au expirat şi că resboiul va reincepe numai decăt dacă residentul englez nu va fi izgonit din Constantinopole şi aducătorul notei ruseşti nu se va întoarce în 48 de oare cu un respuns mulţămitor.

Poarta refuză cererile Rusiei şi resboiul reincepe. Cea d'întâi măsură luată de Turci fû oprirea comerţului rusesc, prin care se dădea Rusiei o lovitură indestul de gravă, căci Rusia exporta din Odesa şi Crimea mult mai mult de cum importa şi dintre articulele importate avea absolută nevoie de unt-de-lemn şi de pucioasă.

Campania anului 1809 se petrecu în lupte neinsemnate şi Ruşii izbăndiră să iee numai câteva cetăţi între care Ismailul, după care se retraseră pentru a petrece iarna în principate, eară Turcii la Adrianopole. În cursul anului 1810 Ruşii mai ieu alte cetăţi, precum Turtucaia, Basardjik şi Silistria. Anglia, care luase în locul Franţiei rolul de mijlocitoare a păcii, se lovea necontentit de o greutate ce părea neînălăturabilă, anume cererile Rusiei

de a i se ceda principatele, basate mai ales pe împrejurarea că aceste fiind locuite de o populațiune de religiune greacă răsăriteană, stăpânirea lor s'ar cuveni după drept mult mai curënd Rusiei decât Turciei, pe când Poarta refuza din toate puterile indeplinirea acestei condițiuni. Rusia pentru a arăta căt de serioase sunt pretențiile sale asupra principatelor le declară printr'un ucaz de incorporate in imperiul rusesc ; cu căt însă Rușii se arătau mai doritori de a pune mână pe țerile române, cu atăta Turcii se îndărătniceau mai tare a nu le instrăina de sub stăpânirea lor, încăt resboiul urmează inaînte, condus însă tot atăt de moale din ambele părți, și in cursul anului 1811.

Tochmai anul 1812 era merit de soartă a vedea sfirșitul acestui resboiu ce se trăgăna acuma de mai bine de cinci ani de zile și precum Franția determină pornirea lui, așa tot dinsa, de și intr'un mod indirect, puse un capăt săngeroaselor sale scene. Anume prietenia lui Napoleon cu Rusia nu ținū mult ; refuzând aceasta de a se pleca la sistemul continental contra Angliei, Napoleon i declară resboiu și pornește in protiva ei cu o armată de mai bine de 500,000 oameni. In asemenea împrejurări înțelegem prea bine căt de mare era interesul Rusiei de a inchee pace cu Turcia și încă o pace avantajoasă ; cea ce nu înțelegem însă este cum Turcia, care

putea să se folosească atât de minunat de noua dușmănie izbucnită între Franția și Rusia, se induplecă la o pace prin care se rășlua ea răși o bucată din împărăția sa, când numai cât puțină trăgănare ar fi putut' o pune în stare de a cere ea ceva de la Ruși pentru încheerea păcii, Ceea ce pare a fi determinat pe Turci la pace este pierderea încrederii lor în Franceji și părerea lor cea greșită că în politică ca și în viața de toate zilele, dușmanul de astăzi trebuie se fie și cel de mâni, că interesul nu poate să schimbe cu totul raporturile între popoare,—idee cinstită dar barbară ca una ce dă un rol simțimentului acolo unde numai interesul egoist se desfășură în toată deplinătatea sa.

Apoi chiar și vestea ce Napoleon trimisese Turcilor despre pornirea sa în contra Rusiei, îndemnându-i la rezistență contra acestei puteri, fusese primită de Panaite Moruzi, dragomanul Porței și în loc de a fi înmănată divanului, fû trimisă de dinsul fratelui său Dimitrie Moruzi, unul din însărcinații Turcilor cu tratarea de pace la București „și aceasta îndată au trimis o stafetă cu mulțime de amenințări către divanul turcesc, înștiințându-l că Kutusow i'au declarat hotărîtor că până în zece zile de nu va primi tratatul iscălit de Sultanul va trece cu oștile peste Balcani și nu se va opri până la Andrianopole, unde va încheie pace. O asemenea noutate în-

fiorătoare pentru Turci, supuindu-se Sultanului, care suferise atâtea. și atâtea de la Kutusow, mai înainte de a fi informat de împărțirea lui Napoleon, n'au avut alta ce face decât a iscăli tratatul trimis de impuniterniciții sei, și a'l întoarce lui Moruzi, ca să'l dea Rușilor. Înștiințându-se apoi Napoleon de toate aceste și punând mâna pe însuș corespondența lor secretă au dat'o pe față Sultanului, trimițând actele cu care invinovește pe delegații Turciei către Poartă pentru darea Besarabiei, și pe când Beizadea Dumitraki serba încheerea păcii în principate prin cele mai strălucite baluri date de Ruși, la Țari-grad se iscălea firmanul de moarte pentru dînsul și pentru frații sei, precum s'a și executat cu puține zile în urmă. *)

Pacea încheată în 28 Mai 1812 cuprindea următoarele dispozițiuni : Prutul de la intrarea sa în Moldova până la vărsarea sa în Dunăre va fi deacum hotarul între ambele împărății. Se stipulează pentru locuitorii principatelor scutirea de tribut pe 2 ani, ertarea contribuțiunelor pentru timpul cât au ținut resboiul și celelalte favori ce se obicînuise acum în tratatele dintre Ruși și Turci. Pentru Serbi Rușii dobîndesc amnistie și autonomie administrativă.

---

*) Istoria Moldovei de Manolachi Drăghici II p. 78.

IV.

Suferințele Românilor și pierderea Besarabiei.

Resboiul acesta fusese pornit de Ruși pentru a scăpa țerile române de jafurile și a-supririle Turcilor; prin urmare era firesc lucrul a aștepta în timpul cât Rușii au stăpănit principatele, 1807 – 1812, o schimbare de regim, cu atâta mai mult că aceștia vroind să pună definitiv mâna pe dinsele, trebuia să le pună în perspectivă o altfel de ocărnuire de cât ceea ce o suferise cât timp fusese sub stăpânirea turcească. Așa ar fi trebuit să fie; să vedem însă cum a fost.

Unul din relele de căpitanie a domniei fanariote fusese abuzul ce se făcea cu darea boeriilor, care, scutind de dare și dând drept la dregătorii, nu erau de loc fără însemnătate. Rusia în loc de a stavili acest abuz, găsiind în el mijlocul de ași face partizani, îl exploată pe o scară întinsă și ne mai pomenită până atunci. Prețioasa cronică contimpurană ne spune în această privire: „Nu era mai puțin ciudat să vezi că făcea și boeri cu un nou obicei adică cu pitace domnești înscrise, care se da la obrazele ce se boeria, cuprinzătoare că „cutare după slujba sa (sau după alte mijlociri) se sue la treapta cutare“, care pitace ajunseră mai la urmă de vindea și pe bani și era destulă ocară, căci le lua și toate mascaralele și oamenii netrebnici.“*)

*) Cronică inedită, Cap. Domnia lui Alex. vodă Suțu.

Un alt reu pe care Rusia ar fi trebuit să'l combată din resputeri era corupția dregătorilor, lucru ce firește ei era cam greu, fiind ea însăși atât de coruptă și s'înțelege de la sine că ocărnuirea principatelor nu putea să fie decât o credincioasă copie a celei rusești. Tot cronica ne spune: „Și așa ajunsesese mai mult decât înainte a impinge la bani și a face câte netrebnicii toate, ca să isbutească la dregătoria vistieriei și la toate mansupurile, care lucru vîzîndu' l cei mai mici boeri, boernași, și fiind că și lor trebuia chivernisală, și altfel nu putea izbuti pentru căci nu se mai căuta vrednicia și căderea, ci de cătră cei mai mari li se cerea bani, fiind ca și dumnealor da, fură siliți și ei a apuca tot pe drumul acela ce se învățase de la cei mai mari, și apoi ce să vezi de aice înainte și fiind treaba pe cine dă mai mult, vedeai căți blăstămați toți in trebi ce nu li se cădea și intindea toți in toate părțile pe biata țară; una se cerea și nici cu trei nu se plătea. Jăluire nu avea loc, pentru că toți erau căptușiți cu hrăpire. Legi suflet, Dumnezeu, resplătire, ziceau că sunt toate nimicuri și basme călugărești. La bani numai se inchinau cu un cuvînt de la cei mai mari până la cei mai mici, ca să scoată cele ce da și să le mai rămăe și căștig din care se intimpine cheltuețele hainelor, a cluprilor și a altor a tot felul de desfrănări.“

Că Rușii erau cei d'întâi a jefui și prada pe norod ne o spune tot cronica ceva mai la vale cu prilejul povestirei rivalității d'între Filipescu și Varlam de la slujba de mare vistiernic, arătând că le trebuia acestor doi pentru a putea lupta împreună „și pungă nu puțin; drept aceea se și sileau spre dobândirea de bani și aceasta se spărgea în capul ticălosului norod, căci pentru una nu se mulțameau cu două și cu trei ca să poată ei întimpina dările pe la unii alții din căpitenii prin care se lucra câștigarea vistieriei, cum și balurile și alte ceremonii ce neconțin trebuia să facă ghegenerarilor și până la cei mai mici ofițeri ai armii, pentru ca să-i câștige prietini și pot zice că atât cumpăniseră viclenii de Ruși lucrul, încât ce lua bietii vistieri cu hrăpire din spinarea norodului negreșit și cheltuia”. O asemenea priveliște a unei oarde de răpitori ce joc și benchetuesc pe socoteala unui nenorocit popor este de sigur din cele mai revoltătoare. Pe timpul Turcilor averile răpite mergeau să îmbogățască familiile despoietorilor și aveau cel puțin o țintă economică; acuma însă se beau și se mâncau, se aruncau în vânt la sunetul paharelor și a chiuetelor de veselie, pe când poporul vărsa sudori de singe pentru a plăti orgiile așa numiților sei liberatori.

Dacă adăogim la aceste proteguirea încă și mai pe față a egumenilor greci, care despo-

iau averile mănăstirilor, proteguire ce s'înțelege cu atât mai ușor cu cât Rușii veneau în numele bisericeii pentru a mântui pe bieții creștini de sub jugul Mahometanilor, respândirea în țerile române a unei monede false impusă de Ruși ca plată inchipuită pentru cumpărăturile lor și mai cu osebire abuzurile de tot felul pe care armatele rusești le făcea pretutindene unde călcau, încât după expresia cronicarului pe unde ajungeau ele „gemea pământul“ — toate aceste pot să ne dea o idee de și slabă despre starea țărilor române în timpul ocupațiunii rusești — zicem idee slabă, căci gândirea nu poate reproduce decât generalități, pe când realitatea îngrozitoare constă tocmai în faptele concrete pe care limba este în neputință a le reproduce.

Locuitorii principatelor plângându-se întâi la comandantul general Kutusow, primiră numai răspunsul că „le va lăsa ochii pentru a plânge.“ *) Văzându-se astfel și luați în ris pe lângă nenorocirile cărora erau expuși se plânseră la împăratul Alexandru. Acesta, auzind de suferințele lor ne mai pomenite, exclamă într'un moment de indignare că „asemene neomenii nu sunt de suferit,“ și ordonă lui Tschitschakoff, ce era numit comandant în locul lui Kutusow, ca să iee măsurile necesare pentru a combate neorânduielele și a-

*) *Zinkeisen* l. c. VII. p. 712.

busurile de tot soiul ce se comiteau. De pe aceste măsuri, pe care cronica le arată că s'ar fi luat, se poate earăși vedea cele ce țerile suferise mai înainte, și numai cât contrastul între o stare desperată și una ceva mai bună, face pe cronicar să arăte cu colori așa de vii îndreptările lui Tschitschakoff: „Lipsea mulțimea cererilor de care, care topea dobitoacele, slujindu-se mai mult oștile cu carele și caii lor, lipsiră oare cum și jafurile ce se urmau în țară de cătră dregători, se îndreptară judecătorii și căuta dreptatea fie-căruia; cu un cuvânt străluci o părințească îngrijire asupra ticăloasei țeri.“

O asemenea stare de lucruri nu putea trezi în inimele Românilor simpatii pentru libertorii lor. Aducânduși aminte și de cele suferite în resboaale de mai înainte ei se putură convinge că stăpânirea ruscă nu era merită de loc a aduce asupra țerilor lor fericirea ce o doreau. Cu cât mai mult trebuiră ei să se simtă loviți, vĂzĂnd că se reșluia din Moldova o parte atât de însemnată; și dacĂ ei se mișcară atât de mult la răpirea Bucovinei, care era numai un colț de țară, cu cât mai puternic trebuiau să se scoale cu toți pentru a protesta în contra răpirei a jumătate din moșia lor? „Jalobele“ la Poartă nu lipsiră nici acuma și, cu toate că nu era un domnitor care să se facă până la un punct organul țerei, boerii și de astă dată își in-

deplină datoria, arătând Porței pierderea însemnată ce o face Moldova. Cu destulă ghibăcie politică boerii se prefăcură că apără numai interesul Porței, lasară la o parte plănșerile și invocarea dreptului încăleat și arătără acesteia pierderea economică ce suferea Moldova prin deslipirea Besarabiei. Grăul în câtime de 120,000 chile ce se dădea pe fiecare an pentru zahareaua turcească se lua tot din Besarabia, căci în partea cealaltă de țară se cultiva numai popușoiu pentru hrana locuitorilor. Din cele 300,000 ocale de unt ce Turcii luau din țară, 120,000 se scoteau din Besarabia. Apoi vitele cele mai multe și oile se pășunau în întinsele câmpii ale Besarabiei „îsvorul vitelor“; prin cedarea ei se împuțina comerțul vitelor, cel mai însemnat articol de export al principatului. Tributul de sigur trebuia micșurat, căci era peste puțință a se cere de la jumătate de țară ceea ce apăsa mai înainte pe întregul ei. Aceste și multe altele erau invocate de boeri pentru a dobândi „restatornicirea întregimei Moldovei precum o apucase de la moși și strămoși“ pentru a redobândi „partea cea mai bună și însuflețitoare hranei, îndemănarea și adăpostirea pământenilor în înlesnirea viețuirii lor într-o hranei indestulare și a vitelor pășune, într'un cuvânt tot câmpul și inima țerei.“ *)

*) Anaforaua obșteștei adunări către domnul Moldovei Scărlat Alexandru Kalimah VV. pentru înstrăinarea Besarabiei 1812 Art. 2. Comp. *Drăghici* I. c. II p. 93.

Aceste protesturi însă periră în vânt ca și acele pentru Bucovina. Catastrofa lui Napoleon în Rusia, care făcù în curând pe Alexandru dominatorul Europei, împedcâ cu totul ori ce încercare a Porței de a reveni asupra unui fapt împlinit și așa „sosind ziua fatală a expirării convenției, după tractat ce trebuie fiește care să trăească unde era să rămăe definitiv, ceasurile acele au fost de plângeri un timp de neuitat, pentru că poporul cu cărdul, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului, de la un capăt până la altul, mergând și viind de prin sate și de prin târguri săptămâni încheete, cu luarea de ziua bună de la părinți, de la frați și de la rudeni cu care crescuse și viețuise împreună până în vremea acea, când se despărțâ unii de alții pentru totdeauna.“ *) Și într'adevăr, se despărțise pentru totdeauna Besarabia de Moldova; de îndată ce încăpuse în ghiarele colosului moscovit ea era moartă pentru Moldova și sărutarea ce i se dăduse fusese sărutarea cea de pe urmă. De atunci Prutul volburâ ape amărite prin lacrimile locuitorilor ambelor sale maluri și deveni „riul blăstămat“ acărui valuri vor însemna despărțirea unui neam.

Acuma se dădea pe față adevărata țintă a Rusiei față cu țerile române. Lupta pentru

---

*) Manolachi *Drăghici* I. c. II p. 94 Autorul este contemporan evenimentelor.

dinsele nu fusese întreprinsă spre a le înapoi libertatea împilată de Turci, ci pentru a le supune propriei sale stăpâniri, pentru a schimba suzeranitatea turcească cu dominarea moscovită. Dacă până acum Rusia păstrase o tăcere calculată asupra viitoarei poziții a principatelor, cu luarea Besarabiei ea documenta într'un mod neîndoelnic că scopul ei era înglobarea țărilor de la Dunăre în întinsa ei împărăție.

Dar cu ce drept venea ea să facă acest lucru? Rușii se constituiesc apărătorii noștri, și se luptă cu Turcii pentru a scăpa pe coreligionarii lor de sub jugul unei puteri păgâne; prin urmare ei veneau în protiva Turcilor și în ajutorul nostru, erau dușmanii Turcilor și aliații noștri. Apoi spre a se despăgubi de la Turci pentru resboiul ce îl purtase, ei ieu o parte din acele țeri a căror proteguitori se declarase! Procedare neauzită! dar pentru Ruși nu era ceva afară din orândueală. Ei se deprinsese a încălca tot ce se numește drept cu prilejul împărțirii Poloniei, națiune cu mult mai mare și mai însemnată decât a noastră și se exercitase în asemenea răpiri și cu împrejurarea incorporării Crimeei. Erau să se oprească înaintea unui popor ce mai că nu exista ca atare, ce era mai mult o sumă decât o colectivitate de indivizi?

Dar ori cum au judecat și va judeca lu-

mea această răpire a Besarabiei, din punctul de vedere al Românilor ea este și rămâne o crimă—și anume crima cea mai mare, distrucțiunea formei de existență celei mai înalte pe pământ, a naționalității. În relațiunile internaționale unde numai cât forța predomineste, unde nu există un organ care să facă ca dreptul să fie respectat, fie care popor este judecătorul suprem al intereselor sale. Dacă interesul Rusiei este de a supune lumea întreagă împărăției sale, al nostru, nu mai puțin sfânt, este de a ne plânge de încălcările suferite, de a protesta în contra ori cărei încercări care tinde a distruge forma particulară de viață ce i a plăcut soartei a imprima poporului nostru; și dacă lupta pentru existența dă celui mai tare izbânda asupra celui mai slab, cel puțin ea dă și acestuia puțința rezistenței, a luptei în protiva elementului cotropitor; și mai la urmă dacă forța repune dreptul, cel puțin rămâne acestuia mângăerea de a fi privit ca jertfă, pe când forța îmbracă în totdeauna figura unui calău.

Răpirea Besarabiei ar fi trebuit să învețe pe Români cu lucru: că dacă există vre un pericol pentru existența lor ca națiune, acesta va veni de la Nord; dacă este vre un element adevărat dușman al elementului român este acel rusesc, care nu din întâmplare, din neingrijire pune în pericol existența noastră,

ci lucrează cu conștiință la destrugerea ei. Acest pericol l'au simțit toți Românii acei ce și'au iubit într'adevăr poporul și care au bine meritat de patria lor. Toată dezvoltarea noastră națională este datorită luptei neimpăcate in contra acestui element cotropitor, luptă in mare parte susținută cu ajutorul apusului. In asemenea împrejurări a face politică rusască este a da noi inșine arma in mâinile ucigașului, este a trada interesele cele mai sfinte a le causei române.

Tabla materiilor.

	Precuventare	pag. I
	Scrierile intrebuintate	" VII
	Introducere	" 1
<i>Resboiul din 1711. Brancovanu și Cantemir.</i>		
I.	Cele d'intăi atingeri a le Românilor cu Rușii	" 4
II.	Resboiul din 1711	" 12
III.	Petru cel Mare și Cantemir	" 19
IV.	Românii și Rușii	" 28
V.	Urmărilor resboiului din 1711 asupra țerilor române	" 30
<i>Resboiul terminat prin pacea de la Belgrad 1739.</i>		
I.	Causele resboiului	" 48
II.	Ponturile lui Münnich	" 56
<i>Resboiul terminat prin pacea de la Kuciuc-Kainargi 1774.</i>		
I.	Românii încep a cunoaște cine sunt Rușii	" 63
II.	Organisarea cerută de boeri	" 80
III.	Anglia și Austria ajută pe Rusia	" 91
IV.	Răpirea Bucovinei, politica generală	" 106
V.	Răpirea Bucovinei, politica specială	" 120
VI.	Soarta lui Grigorie Ghica.	" 141
<i>Resboiul terminat prin pacea de la Iași 1792.</i>		
I.	Rușii încercese Crimea	" 146
II.	Pacea de la Sistov și pacea de la Iași	" 162
<i>Resboiul din 1806. Pacea de la București 1812.</i>		
I.	Napoleon cel Mare și Turcia	" 175
II.	Paswan-Oglu	" 185
III.	Franția și Anglia in Constantinopole	" 193
IV.	Suferințele Românilor și răpirea Besarabiei	" 209

Sfârșitul Volumului I.